

Kide

KERESZTÉNY MAGVETŐ

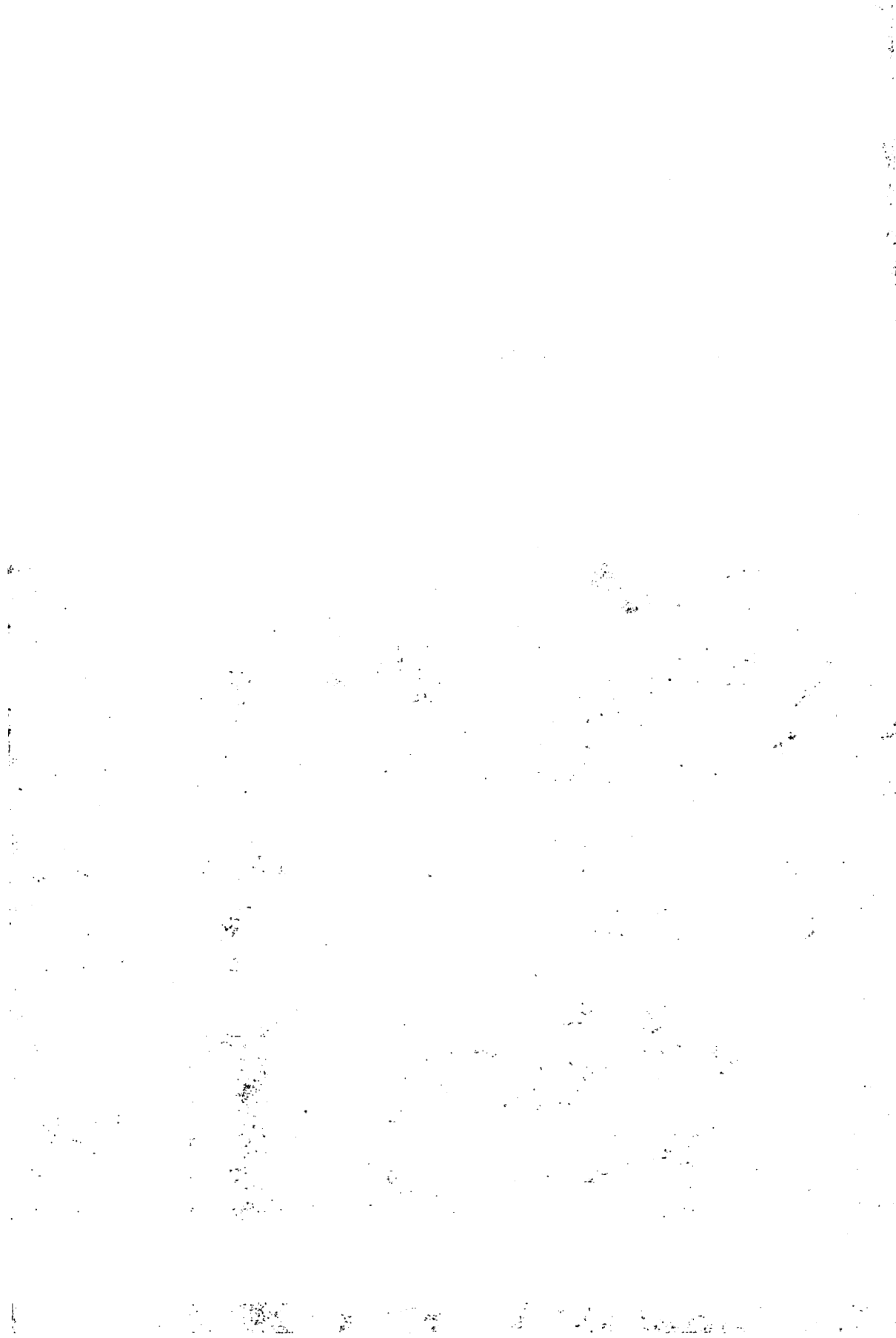
KIADJA
AZ
UNITÁRIUS EGYHÁZ

98. ÉVFOLYAM
ALAPÍTÁSI
ÉVE
1861

1

1992

KERESZTÉNY MAGVETŐ

98. évfolyam • 1992 • 1. szám

Kolozsvár

TARTALOM

Dr. Kovács Lajos: Újévi pásztorlevél	3
--	---

TANULMÁNYOK

Dr. Rezi Elek: Hiszek az emberben	5
Szombatfalvi József: Önvizsgálat és imádkozás a lelkeszi szolgálatra való késülésben	12
Jakab Dénes: Lelki nevelés szerepe a teológiai hallgató életében	15
Kászoni József: A teológiai hallgatók közössége	21
Lőrinczi László: Vallok életutamról	25
Zsakó Erzsébet: Az unitárius nőmozgalom kialakulása és a női eszmény fejlődése	31
Kovács Sándor: Gejza József (1742—1782)	42

SZÓSZÉK — ÚRASZTALA

Lőrinczi Károly: „Íme az ember!”	50
Prédikációvázlatok: Nostalgia	52
Legyetek másoknál többek	53
Mi közöm hozzád, Jézus?	54
Egységes nyelv	55
Ujjá kell születni!	56
Nyitrai Mózes: Lelki békeség	57
Az élet több, mint eledel és öltözet	59
Beal, Richard: Az élet szíve	62
Eszmék—Gondolatok	65

EGYHAZI ÉLET — HIREK	67
KÖNYVSZEMLE	70

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős-szerkesztő), dr. Erdő János
(felelős-szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztő), Andrási
György, Mikó Lőrinc, dr. Rezi Elek, Szász Ferenc és Kovács István.

Szerkesztőség: Kolozsvár, December 22 út 9 sz. Telefon 11 52 71.

Postacím: 3400 Cluj, B-dul. 22 Decembrie nr. 9.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church, Romania

XCVIII • Cluj • 1992/1

CONTENTS

Dr. Lajos Kovács: New Year Message	3.
--	----

STUDIES

Dr. Elek Rezi: I Believe in Man	5
József Szombattfalvi: Self—Examination and Prayer in the Training for the Ministry	12
Dénes Jakab: The Role of the Spiritual Education is the Life of Student	15
József Kászoni: The Fellowship of the Theological Students	21
László Lőrinczi: My Path of Life	25
Erzsébet Zsakó: The Development of the Unitarian Woman Movement and the Advance of the Women's Ideal	31
Sándor Kovács: József Gejza (1742—1782)	42

SERMONS

Károly Lőrinczi: „Behold the Man!“	50
Do not Be Quick to Show Resentment	52
Be more than Others	53
„What Do You Want with me, Jesus“	54
Common Language	55
You Must Be Borne Over Again	56
Mózes Nyitrai: The Peace of the Soul	57
The Life is more than Food and Clothes	59
Richard Beal: The Heart of the Life	62
Ideas, Thoughts	65

CHURCH LIFE — NEWS	67
BOOK REVIEWS	70

ÚJÉVI PÁSZTORLEVÉL

SZERETETT HÍVEIM, ATYÁMFIAI, TESTVÉREIM!

A Királyok könyve 17-ik és következő fejezeteiből a Jézus előtti 9-ik században, közel háromezer esztendővel ezelőtt élt Illésnek, a nagy őszövetségi próféták előfutárának nagyszerű alakja lép elénk. A mondaszerű tudósítás úgy mutatja őt, mint aki félelmet nem ismer és Isten ügye igazságának hirdetőjeként még a hatalom korlátlan képviselőjével, a zsarnok királlyal is bátran szembeszáll. És ez az Istenében rendületlenül bizó kemény ember nehéz, hősi esztendők után egyszer csak megtorpan, úgy érzi, hogy további küzdelemre nem képes. Összeroskadva, szemét behunyva várja a halált.

Es ekkor következik egy megrázó, lenyűgöző tudósítás. Egy angyal megérinti az alvó Illés vállát és így szól hozzá: „Kelj fel és egyél“. Ő körülnéz, lát maga mellett egy szén között sült pogácsát és egy pohár vizet. Aztán lecsukja szemét. Túl fáradt és túl szomorú ahhoz, hogy enni tudna. Az angyal azonban újra megjelenik, és most már határozott hangon így szól hozzá: „Kelj fel, egyél, mert erőd felett való utad van. Kelj fel, egyél és igyál, erősítsd meg magad, mert Istennek beszéde van veled. Isten hegyéhez kell menned és ott az Ő személy szerint hozzád hangzó beszédét kell meghallgatnod.“

A tudósítás szerint Illés felkelt, evett és ivott, és a csodálatos étkezéssel megerősödve, negyven nap és negyven éjjel ment, míg elérkezett Hóreb hegyére, ahol, minden fájaldalmát és keserűségét meghallgatva, „halk és szelíd hangon“ szólt hozzá az Isten. Ez a „halk és szelíd hang“ újjáteremtette és küzdelmei továbbfolytatására alkalmassá tette.

Kedves Atyámfiai, Szeretett Híveim!

Ez az ősrégi mondaszerű tudósítás, ha áhitatos érzések között hallgatjuk, ma is mindnyájunkat magával ragad. Úgy érezzük, hogy van hozzánk is szóló mondanivalója. Illés lelki vívódásaihoz és megtorpanásához sok tekintetben hasonló a mi küzdelmünk is. A nagy történelmi változás kezdetén mi is nemzeti és egyházi mivoltunkban, a megpróbáló évtizedek után végre visszanyert szabadság lelkes hangulatában boldogan éreztük, hogy volt miért küzdeni. Aztán reményeink nagyrésztében keserű érzések között csalódtunk. Tapasztalunk kell, hogy a szeretet és a megértés helyett addig soha nem tapasztalt mértékben a meg nem értés, az evangélium szellemét meg-

hazudtoló gyűlölet vesz körül. Nemegyszer bizonytalanság és kétség vesz erőt rajtunk és időről időre elhomályosul előttünk küzdelmünk értelme.

De aztán arra gondolunk, hogy Istenünk, egyházunk 400 éves viszontagságos történetében, a legnagyobb megpróbáltatások idején is mindig megsegített. Feltétlen hittel, megdönthetetlen bizonyossággal hisszük, hogy ha az evangélium parancsolatai értelmében folytatjuk nemes küzdelmünket, gondviselő Istenünk ennek az ismeretlen új esztendőnek a folyamán is újra meg újra lehajol hozzánk, felnyitja szemünket, enni és inni ad, hogy elérkezzén a Hóreb hegyéhez, meghalljuk, amint „Halk és szelid hangján“ simogató melegséggel szól, beszél hozzánk és erőt ad becsületes küzdelmünk továbbfolytatásához.

Újév reggelén az evangélium szavaival köszöntelek: „Amik csak igazak, amik csak tisztességesek, amik csak igazságosak, amik csak kedvesek, amik csak jóhírűek, azokról gondolkozatok és a békeességnek Istene veletek lesz“.

Ilyen érzések között kérem gondviselő Istenünket, hogy ebben az esztendőben is árássa ki reánk, mindnyájunkra védő, oltalmazó, megszentelő áldását.

Atyafiságos üdvözléssel és főpásztori szeretettel:

Dr. KOVÁCS LAJOS
püspök

Dr. Rezi Elek

HISZEK AZ EMBERBEN

1. Az unitárius vallás embertanának alapvonásairól

Az unitárius vallás egyik sajátos jellegzetessége volt a történelem folyamán, hogy érdeklődésével következetesebben és hangsúlyozottabban fordult az ember világa felé, mint a többi keresztény felekezet. Vallásunknak ez a jól értelmezett humanista állásfoglalása már az elinduláskor jelentkezik. Ugyanis maga Dávid Ferenc, egyházalapítónk reformátori törekvésében, humanista beállítottságú volt, azzal, hogy választási lehetőségeket kínál fel a gondolkodó embernek a vallás világában. Etikailag fogalmazva, nagyobb értékvilágot nyit, az értékek teljesebb megvalósítására serkenti az embert. E sajátos szemléletből következik, hogy az unitárius teológia az ember bukása helyett az ember emelkedése elvét hangoztatja.

Természetesen hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a piramisszerűen elhelyezkedő értékek csúcsán az unitárius ember számára sem más valami vagy valaki áll, mint Isten. Ebben az értékgazdagodási folyamatban tehát a legteljesebb és legnagyobb érték, Isten felé kell orientálódnunk. Ez a törekvés alapjában véve az evangéliumi igazság megvalósítására ösztönöz, és a jézusi tanítás nemcsak megértésére, pusztán hívésére, elfogadására, tudomásul vételére, hanem megvalósítására is, mely így hangzik sokatmondóan felénk: „Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes“ (Mt 5,48) és „Nem minden, aki azt mondja: Uram, Uram, megy be a mennyei országába, hanem aki cselekszi az én mennyei Atyám akaratát“ (Mt 7,21).

A megvalósítás, az aktivitás, a felismerttel vagy a megismerttel való azonosulás cselekedet szerinti felmutatása az unitárius ember jellegzetes vonása. Azonban egyetlen cselekedet sincs önmagáért. Valamilyen érték, cél szolgálatában áll a motivációtól indítatva.

Mi hisszük, hogy emberségünk megélésének mozgató rugója, érték-gazdagodási folyamatunknak célja Isten felé törekedni, akaratát minél jobban megismerni. Ezáltal szemléletünk teocentrikus, és nagy tévedés lenne azt állítani, hogy az unitárius vallás teljesen antropocentrikus azért, mert hangsúlyozza az emberi értékeket. Mint ahogy nagy tévedés

lenne másként nevezni az embert, mint Isten gyermeke. De azt sem vitathatja el senki, hogy a motivációtól a célig az előttünk álló út nem sajátosan emberi.

A motivációtól a célig terjedő szakasz sajátosan emberi: örömeink és bánataink, sikereink és sikertelenségeink, igazságaink és tévedéseink, emberségünk és gyarlóságaink színtere. Ebből adódik, hogy egyrészt lehatároltak, függők, korlátozottak vagy nagyon is feltételezettek vagyunk. Pszichofizikai létadottságunk jól igazolja ezt az állítást. Másrészt van valami, ami „határtalan“, amellyel az élet teljesebb értelmét keressük.

Phillip Hewett kanadai unitárius teológus szemléletesen érzékelteti ezt egyik munkájában. Amikor az ember egy magasan szálló repülőgépből szemléli az alatta levő tájat, az kiváltja a parányság, a jelentéktelenség, a függőség érzését. Ugyanerre döbben rá, ha hatalmas teleszkóppal szemléli a tér végtelenségét. De ezek a tapasztalatok viszonylagosak, mert mind a repülőgép, mind a teleszkóp az emberi szellem alkotásai. Így azok, amelyek parányságára ébresztik, egyben nagyságának, fontosságának, jelentőségének, szellemének tartozékai. Ezek alapján elutasítom a múlt századvégi liberális, túlzottan optimista emberszemléletet, amely csupán eszményi mivoltában szemlélte az embert és nem tulajdonított jelentőséget a létéből fakadó kérdéseknek.

Ezért kívánom már a bevezetőben leszögezni, hogy dolgozatom célja nem az eszményi ember „bemutatása“, hanem az egzisztenciális helyzetből adódó „valóságos ember“. Ezért a dolgozat célja az, hogy az embernek ne a „prezentált én-képét“, hanem az „aktuális én-képét“ elemezzem. Az a tény, hogy az „aktuális én-kép“ esetleg az „ideális én-kép“ felé fog mutatni, az nem a törekvésemet, hanem a probléma tárgyilagosságának alapigazságát támasztja alá.

Véleményem szerint az emberrel foglalkozó tanulmányok nagy többségének az a hibája volt és van, hogy az „eszményi embertől“ — a kell embertől — közelítettek a „valóságos ember“ — a van ember — felé. Ezzel a tényismerettől eltekintve próbálták megoldani a kérdést. Pedig a vizsgálódás természetes útja fordított. A „van“ embertől kell elindulnunk a „kell“ ember felé.

Ezért a „van“-tól a „kell“ felé haladva tárgyunk tisztázása érdekében első kérdésünk nem lehet más, mint ki, mi az ember; csak ezután, következhet természetének vizsgálata és milyenségének körvonalazása, ami után válaszolhatunk arra a kérdésre is, hogy van-e, lehet-e hitünk, bizalmunk az emberben.

2. Ki az ember?

Az a kérdés, hogy ki, mi az ember, mit értünk ember alatt, mindig a teológiai, filozófiai és pedagógiai (sőt politikai, gazdasági) fejtegetések fókuszában állott. Ugyanis az erre adandó válaszból ered minden hit- és életfelfogás az ember természetére és hivatására vonatkozóan.

A történelem folyamán mindenik nemzedék igyekezett választ adni a kérdésre. Valójában mindenki választ adhat erre, nem feledve azt, hogy aki felteszi a kérdést, és aki megválaszolja, az maga is ember. Így az, aki kérdez, egyúttal azt is kérdezi, mit hisz önmagáról.

Igyekeznünk kell objektív választ adni, és megfogalmazni az ember szükségyszerű, változhatatlan lényegét, vagyis azt, ami mindig igaz, amíg az ember ember. Keresnünk kell tehát az embernek az ún. lényegadó formáját.

Első megállapításunk az ember valóságát érinti, s ez nem más, mint az, hogy a létezők világába tartozik. S mint létező — John Macquarrie egzisztenciálista teológus szerint — magán hordozza a létezők sajátos jegyeit: meghatározott, van lényege, természete, és ezeknek megfelelő tevékenysége és viszelkedése. Ezt nevezhetjük fizikai létadottságnak az egzisztenciális dimenzióban.

A fizikai létadottság azonban nem örök, magán hordozza a keletkezés, változás, átalakulás sajátos jegyeit. Ez azt is jelenti, hogy nem lehet lényegadó forma.

A lényegadó forma a szellemi-lelki létadottság. Ez az, ami által az ember ismer, érez, gondolkodik, akar és cselekszik, még pedig öntudatosan. A fizikai létadottságból származó minden tevékenysége ösztönszerű és reflexszerű. Ezen létadottsága esetében olyan láthatatlan, belső „energia-töltettel“ állunk szemben, amelyet tevékenységében tapasztalhatunk. Egyben valami sajátosan emberiről van szó; a többi élőlény ösztönszerűség alatt áll, a lét fajfenntartásra irányuló jellegzetességek dominálnak. Ezért hangsúlyozhatta Jézus is, hogy „az élet több, hogynem az eddel és a test, hogynem az öltözet“ (Mt 6,25).

Az eddig elmondottak az általánosan hangoztatott és még ma is fenntartott dualista szemlélethez vezetnek, és tény, hogy aláértékeli az ember pszichofizikai egységét, amelyet azonban nem lehet elvitatni.

A kettő egységét vallva szükséges még egy harmadikra is figyelni, s ez a szociológiai létadottság. Az ember élete bele van ágyazva a környezet életébe; hat a környezetre és a környezet visszahat rá. Ez az ún. szocializáció jelenségköre. A kritikai szociológia, a szociálpszichológia és a vallásszociológusok képviselői (pl. G. Allpart, D. Reismann, E. K. Nottingham és mások) megállapították, hogy a társadalmi hatások alatt az ember „nöhet“ is, de „csökkenhet“ is. Tény az, hogy a társadalmi hatások kettős vetületében jelentkeznek: jó és pozitív, vagy rossz és negatív. Amikor az ember a negatív szociológiai indítatások hatása alá kerül, természete rosszra való irányulást mutat. Persze mindezért nemcsak az ember felelős, hanem a környezet is, vagy éppen a kényszerítő erő. Tény az is, hogy a „tömeg vagy nyájlény“ jelenség — azaz a társadalmi elvárásokkal szembeni maradéktalan engedelmesség — még akkor is, ha azok rosszak és identitástudatát csökkentették, a félelemmel magyarázható.

A „van embert“ tudomásul véve és elfogadva, az egyetlen lehetséges válasz a ki és mi az ember kérdésre, létadottságaira tekintve és lényegadó formáját megragadva, nem lehet más, mint az, hogy Isten gyermeke.

A Biblia is alátámasztja állításunkat. A bibliai leírás szerint Isten az embert az Ő képére és hasonlatosságára teremtette. (Vö. 1 Móz 1. 26—27). Ezzel valami olyant tudunk meg az emberről, ami egyedül csak róla mondható el, más teremtményről egyáltalán nem.

A bibliai megállapítás az ember istenképűségét illetően az értelmezések széles mezejére vezet el bennünket. Csupán két felfogást emelek ki arra nézve, hogy mit jelent az ember istenképűsége:

a) Az egyik felfogás szerint ez a kifejezés lényegében abban áll, hogy az ember Isten képviselője a többi teremtménnyel szemben. Arra hivatott, hogy érvényt szerezzen az isteni akaratnak.

b) A másik felfogás szerint, az istenképűség istenközelséget jelent. Tartalmában ez szinte atya-gyermeki viszony Isten és az ember között. E viszony megélésére széles lehetőségeket nyitott Isten és különös képességekkel áldotta meg az embert. Ezért létünk célja az Istennel való viszony fenntartása. Isten nem kívánhatná tőlünk, hogy életünket feléje irányítsuk, ha erre nem tett volna alkalmasokká a tőle kapott lelki tehetségeinkkel.

Ezért találó Moltmann Jürgen teológus megjegyzése: „A definiált ember, az egyszerismindenkorra lerögzített, az előítéletek alapján megítélt ember — elárult ember. Többé nincs szabadsága, jövője, nincsenek lehetőségei. Olyannak kell lennie, amilyenek akarják. Ez az ember kész van, ennek vége van!“ Ennek igazságát támasztja alá az elmúlt időszak „definiált“ embere, aki elvesztette szabadságát, saját jövője iránti bizalmát és szétszórta lehetőségeit. Olyannak próbált lenni, amilyenek „akarták“ a cél érdekében, s ezzel nemcsak önmagát árulta el, hanem tulajdonképpen azt adta fel, ami benne sajátosan emberi volt.

A legtalálhatóbb válasz tehát az, hogy az ember Isten gyermeke. Ez a tömör meghatározás nem jelent az ember számára korlátozást, ellenkezőleg, életteret nyit, indítást ad, a mienknél egy magasabb és szentebb természettel hoz viszonyba. Ha az ember önzönosságát megalapozza az Istennel való viszonya, akkor az mindig és minden körülmények között garantálja, szavatolja az emberi élet méltóságát és tökéletesedését.

3. Az ember természete

Amikor az embert Isten gyermekének határoztuk meg, ezzel egy újabb megválaszolandó kérdéshez jutottunk: miért Isten gyermeke?

Az ember természeténél fogva Isten gyermeke. Röviden szólunk kell arról hogy melyek természetének lényeges komponensei, amelyek alátámaszthatják emberről vallott meghatározásunkat.

Az értelem

Az emberi természet az értelem nélkül éppen olyan hiányos volna, mint szeretet nélkül, jöllehet „az ész nem tud megmagyarázni minden titkot, de szabad mindent megvizsgálnia“.

Az értelem Isten lényegének egy része az emberben, s így az értelem által biztosítja Isten az ember felemelkedését. Az értelem által értjük meg a valóság rendjét, Isten akaratát, általa felismerjük a jelenségekben rejlő törvényeit és indítjuk meg cselekedeteinket. Már említettük, hogy a többi élőlény az ösztönszerűség, a létfenntartás parancsoló szükségzerűségeinek megfelelően él, az ember az, aki ezeket felül-emelkedve értelmes életet él.

Természetesen az értelemnek a helyes életvitel kritériumaival összhangban kell lennie, mert értéke nem önmagában van. Találó Földiek

E. H. unitárius teológus megállapítása: „Ha az értelem jóság nélkül közveszedelem, a jóság értelem nélkül szintén az. Ha azonban a kettő: a nemes vallásos érzés és a nemes értelem találkozik, micsoda gazdag jövőndöt tárnak fel az emberiség számára“.

A szeretet

Szintén Isten lényegének egy része bennünk, mint ahogyan az 1 Jn 4,16 leszögezi: „És mi megismertük és elhittük az Istennek irántunk való szeretetét. Az Isten szeretet, és aki szeretetben marad, Istenben marad, és az Isten is öbenne“.

Az emberek sokat beszélnek a szeretetről, talán túlságosan is sokat. Pedig a szeretetnek nem a szó, hanem a cselekedet, nem a beszéd, hanem az élet az igazi megjelenési formája. Ezért az emberi természetnek e fontos komponensét újra meg újra fel kell fedoznünk. Fel kell fedoznünk a szeretet kreativitását, amelyben a döntő mozzanat az, hogy képesek vagyunk-e túllépni önmagunkon, önszeretetünkön, azért mert másvalakit (embertársainkat) is épp olyan fontosnak tartjuk, mint önmagunkat. Képesek vagyunk-e önmagunk „elvesztésére“, képletesen szólva, feláldozására a másikért, akit önmagunk elé helyezünk? Augustinus szerint „csak az születik újjá a szeretetben, aki valamiképpen »belehal«“.

A szeretet ezzel a kreativitással újraépíti az egyéniséget, amit a modern világ darabokra tört. Így lesz a szeretet energiaforrás, amelyből az élet táplálkozik, hogy jobb legyen.

A szabadakarat

Az emberi természet vizsgálatának egyik lényeges kérdése volt az, hogy az ember akarata determinált-e, vagy sem. Mi valljuk, hogy az ember ura szabadakaratú döntéseinek. Mert ha nem állana hatalmunkban a lehetőség korlátai között szabadon határozni el magunkat erre vagy arra, ha cselekedeteinkben a külső kényszernek kellene engednünk: úgy sem erényről, sem bűnről nem lehetne beszélni. Szabadakarat nélkül nincs bűn, de erény se, és nem beszélhetünk a felelősségtudatról.

A lelkiismeret

A lelkiismeret egy összetett lelki megismerő és értékelő tevékenység. Egy „becslést“ kísérő érzés a fejletlen és a fejlett fok között. Tulajdonképpen emberségünk fóruma. Ezért „senkinek sincs joga sem hatalma erőszakolni a lelkiismeretet hogy elfogadja azt, amit nem hisz, helyeselje azt, amit kárhóztat, vagy rossznak tartsa azt, amit jónak ítél“.

A vallásos ember magától értetődőnek veszi, hogy lelkiismerete Istenhez igazodik, mert számára a legfőbb érték maga Isten. Így kötelességének érzi a legfőbb érték — Isten — akarátának az elfogadását. Így marad a lelkiismeret „Isten szava“ az emberben.

A vallásos hit

A vallásos hit Istentől ajándékozott valóság (Ef 2,8), amelyet az egyén a maga lelki tehetsége szerint dolgoz fel. Magát ezt a feldolgozást vallásnak tekintjük. Megnyilatkozási alapja a bizalom Isten iránt.

A hit éppen olyan sajátos összetevője az emberi természetnek, mint az értelem vagy a szeretet. Az unitárius ember vallásos hite „élet és cselekedet“, azaz a hit és cselekedet kölcsönösen feltételezik egymást. Erre nézve igen, sokatmondó a Jakab levél figyelmeztetése: „Azonképpen a hit is, ha cselekedetei nincsenek, meghalt ő magában“ (Jak 2,17).

4. Az ember hivatása

Az emberi természet rövid vizsgálata után önkéntelenül is adódik egy másik kérdés: tulajdonképpen milyen az emberi természet? Az elmúlt idők a kérdés megválaszolását végtetek közé szorították (ehhez a teológia is hozzájárult!), azaz jó vagy megromlott, bűnös. Az ilyen sarkított megállapítás nagyon relatív, mert ahogy a rosszra való irányulás még nem bűn, úgy a jóra való irányulás még nem erény, ha nem kíséri bizonyoságtevő élet.

Véleményem szerint természete *sajátosan* emberi. Bár természetének komponensei a napnál világosabban bizonyítják jóra való képességét, mégis egzisztenciális léthelyzetéből adódóan sokszor elhalványul ez az irányulás, de hiszem, hogy ki nem alhat

Tény az, hogy az emberi természet megítélése sohasem volt olyan paradox, mint századunkban.

A múlt század végén jelentkező, de csak e században meggyökerező tudományos gondolkodás emberközpontúvá formálta a korábbi teocentrikus szemléletet.

Ez az új tudományos gondolkodás valóban korszakalkotó eredményeket ért el. A naprendszer felfedezésével megnyitotta az utat a világegyetem felfedezése felé. Kikutatta az anyag és az élet belső törvényszerűségeit. Feltárta a technikai és kulturális haladáshoz szükséges energiákat. Végül magát az embert is jobban megismerte pszichofizikai múltjában, történeti fejlődésében és társadalmi életformájában. De nemcsak ismereteket gyűjtött, hanem az alkalmazott tudomány új technikai eszközeivel fokozatosan hatalmába kerítette a természet erőit. Nyilvánvaló, hogy ezeknek a tudományos és technikai eredményeknek a kultúr-történeti hatása sem maradt el, sőt igazában ez a hatás jelentős tárgyunk szempontjából.

Tudománya és technikai ereje birtokában az újkori ember nem érezte többé kiszolgáltatottságát a természet erőinek, de valami felsőbb titokzatos gondviseléstől sem várta sorsának irányítását. Saját kezébe pró-

bálta venni életének intézését. Örökkévaló célok és örökérvényű normák alkalmazása helyett magának kellett felismernie földi feladatait és azok megoldási útjait. Gondolkodásának és cselekvésének ez az önállósulása az, ami az újkori embert a leginkább jellemzi. Így lett Isten világából az autonóm ember szekularizált világa.

De tény a másik véglet is. Önállósulása, az örökérvényű normáktól való távolodása, saját célok által szorgalmazott nagykorúvá válása az erkölcsi szakadék szélére sodorta. Az eszközértékek túlsúlyba kerültek az abszolút értékekkel szemben (értékeltolódás, értékfelborulás történt). Az ember erkölcsi „esendősége“ sehol sem lett szomorúbb mint az isten-tudatot leépíteni akaró marxista államokban, ahol fokozatosan kialakult a „kétarcú ember“, aki az élet ziláltságában élelmességnek tartotta a lopást, érvényesülési lehetőségnek a csalást, a megvesztegetést, az árulást, életbiztonságnak az erőszakoskodást, a fenyegetőzést, engedelmességnek a hazugságot. Az erkölcsiséget munkóra kényszerítették és az osztályérdekek akoljába terelték.

Az ember természete azt követeli, hogy önmagunk harcát vívjuk meg „győztesen“, ami a legnehezebb. Sokatmondóan érzékelteti ezt Balázs Ferenc: „Jók akarunk lenni, de ha másképp nem, hát gondolatban meglopjuk szomszédunkat s megrágalmazzuk jóltevőnket. Tiszták akarunk maradni, de fölgerjed vérünk, s amíg valakinek kezet csókolunk, a vágyunkkal levetkőztetjük. Legelkeseredettebb harcunkat saját magunk ellen vívjuk és leg hamarabb saját magunk elvetélt kívánságainak engedünk“ (Bejárom a kerek világot. 79).

E paradox helyzet ellenére is hitem van, bizalmam van az emberben, aki számomra nem csupán Isten egyik teremtménye a sok közül, hanem az Ő gyermeke. Ha ez tudatosul minden egyes emberben, akkor nem sodródhat a végletek felé: egyrészt a bűnösség tudatából fakadó tehetetlenség, cselekvési lehetőségeinek tagadása, képességeinek aláértékelése, másrészt amikor nagyra hivatottságát hangsúlyozza, ezzel nem állítja saját mindenhatóságát.

Az előítéletektől mentes helyes identitástudat kialakítása a cél. Alapkérdése nem az kell legyen: mit vétettem az egyes normák, parancsolatok, törvények ellen, hanem az, hogy milyen jót kell tennem? Milyen választ vár tőlem Isten szeretete? Az embernek nem büntelnie kell lennie, hanem jónak, keresnie kell és kutatnia mindazt a jót, amit csak tenni tud minden számítgatás nélkül. Ez a szeretet egyetemességének nemcsak hirdetését, hanem megélését is jelenti.

Hitem van az emberben, akinek képességei vannak arra nézve, hogy akaratát ráhangolja az isteni akaratra, s ezáltal felismerje életének célját és értelmét.

Hitem van az ember jövőjében, hivatásában minden botlásai, tévedései ellenére is, mert munkatársa Istennek, mert együttműködhetik a gondviselés célkitűzéseinek megvalósításáért. E folyamatban az ember edződik, erősödik, és ha kicsit is, de előre lép. Embersége megélésében nincs megállás, nem lehet megelégedés, mert az ember sohasem tudhat annyit, hogy még többet ne tudhatna, sohasem lehet olyan jó, hogy még jobb ne lehetne, és sohasem lehet olyan hite, hogy az még ne mélyülhetne.

Egyetlen mondatba foglalnám összegezésemet: hitem van az emberben, aki se nem kevesebb, de se nem több mint Isten gyermeke!

ÖNVIZSGÁLAT ÉS IMÁDKOZÁS A LEKÉSZI SZOLGÁLATRA VALÓ KÉSZÜLÉSBEN

Ezek a kérdések feltevésük óta nem hagytak nyugton. Szinte lelkiismeret-vizsgálatszerűen megpróbáltam lepergetni a 17 évi lelkészi szolgálat alatt tanúsított magatartásomat, kutatva, hogy vajon ebben az önvizsgálat és imádkozás mennyiben játszottak szerepet, mennyiben befolyásolták tetteimet, s még továbbmenően, mennyiben kell jelen legyenek azoknak életében, kik lelkészi szolgálatra készülnek, tekintettel arra, hogy nem könnyű feladatra vállalkoznak. A mi szavunkat, az evangélium hirdetését, életünk bármely területén végzett munkánkat, híveink, az azokhoz való viszonyulásunkon, példaadásunkon keresztül mérik le. Hogy szolgálatunkat be tudjuk tölteni, hogy híveink elvárásainak meg tudjunk felelni, önvizsgálatra, elvégzett munkánk felmérésére, hitünk és lelkivilágunk erősítésére, imádkozásra van szükségünk. Mi a nyelv és magasabb rendű értelmünk jóvoltából azzal a csakis ránk jellemző képességgel rendelkezünk, hogy gondolkodni tudunk megnyilvánulásainkról, viselkedésünkről, munkánkról, sikereinkről és kudarcainkról. Mindegyikünkben él saját magunkra vonatkozó ismereteknek és érzelmeknek valamilyen együttese, amit önmagunkról alkotott képnek nevezünk. Ezt a képet kell időről-időre őszinte vizsgálat tárgyává tennünk.

Ez alatt a 17 év alatt sikerekben, nagy élményekben, de kudarcokban és csalódásokban is volt részem; ezek mind önvizsgálatra készítettek már akkor. De ez nem elég. Úgy ahogy igyekszünk külső világunkat mind jobban megismerni, éppen úgy törekednünk kell belső világunk megismerésére is. Felmérni képességeinket, de hiányosságainkat, gyengeségeinket is. Forrongó, változó világunkban ez az egyik legfontosabb saját magunkkal szemben, mert ha ezt megtettem, a következő lépés már könnyebb: tudom mit és hogyan kell változtatnom magatartásomon, munkámon. E téren például is szolgálhatok. Nagy szabadságunkban, rosszul értelmezett demokráciánkban nagyon sok hívemnek megváltozott a magatartása az egyházzal, lelkészekkel szemben. Naivan mindig azt gondoltam, hogy a sok munka, építés, javítás, egy kicsi falu hírnevének növelése gyűlések tartásán, ünnepeken keresztül csak megértésre és önzetlen támogatásra talál mindenki részéről. És az elmúlt évben épp ennek ellenkezőjét kellett tapasztalnom, s bármennyire fájdalmas és keserű is volt, tudomásul kellett vennem, hogy minden igyekezetem ellenére nemzedékek életében leépült a vallásos kultúra, leépült a lélek. És ez önvizsgálatra készítetett. Ennek eredménye volt az, amit egy negyedévi gyűlésünk alkalmával így fogalmaztam meg: ezután többet és másképpen kell dolgoznunk. És az ezzel kapcsolatos kérdésre saját magamnak feleletet kell adnom: meg tudok-e, meg akarok-e felelni ezen követelményeknek? E kérdésekre: meg tudok-e, meg akarok-e felelni ezen követelményeknek, feleletet kell adniok — önvizsgálatot tartva — a lelkészi szol-

gálatra készülő teológiai hallgatóknak is. Most egy néhány általánosítható megfigyelésemre szeretném felhívni a figyelmet, melyek önvizsgálataim nyomán fogalmazódtak meg bennem.

1. A hétköznapi problémák taposómalmában eltompult fogékonyságunk a nagyság, a tartalmas dolgok élvezete iránt. A legtöbb embert annyira lekötik a gyakorlati, anyagi életben való előrejutás követelményei, hogy már annak tisztázására sem jut ideje, mi a célja voltaképpen. Önvizsgálataink során éppen, erre kell úja meg újra feleletet adnunk: „Mi célunk van e világban, / Küzdeni erőnk szerint a legnemesbekért“.

2. Egyetlen élőlény sem élhet tétlenül, még a növénynek is növekednie kell. Ila nem találunk levezetést energiáink számára, akkor azok károsan hatnak vissza ránk és beteges önmarcangolással saját magunkat pusztítjuk. A tétlenség lelki betegségekhez vezet. A tevékeny ember a nagyobb bajokkal sem ér rá törődni, a tétlen ember apróságokon rágódik, csakhogy eltöltse az időt. Szellemi és lelki értékeinket tevékeny élettel szüntelenül gyarapítanunk kell.

3. Etikái elvek irányítják magatartásunkat. Ide tartozik amiről szólni szeretnék, a becsületesség önmagunkkal szemben, mint a lelki önvizsgálat eredménye. Fontos a lelkésznek is elemeznie, milyenek azok az elvek, melyek munkához és emberekhez való viszonyát irányítják. Egészen természetes, hogy időnként megkérdi önmagától, összhangban van-e magatartása azzal a céllal, mit el akar érni.

4. És amivel kezdenem kellett volna — a hit. Amikor valaki elhatározza, hogy lelkész lesz, hinnie kell abban, hogy alkalmas erre a pályára. Hinnie kell munkája, igyekezete sikerében, eredményességében. Minden: tiszta értelem, érzelem, erős akarat a hit fegyvere, amellyel céljának eléréseért harcol. S amikor ezeket felismeri önmagában, így szól: „Mindenható Isten, aki értelmével tetted Ürrá az embert világon, adj hitet, mert erre van most leginkább szükségem“. (Selye János)

Es íme céljaink felé eligazító önvizsgálatunkban máris elérkeztünk az imádkozáshoz. Mert az őszinte önvizsgálatot mindig egy fohász, lélekerősítő imádkozás követi, amely újra bekapcsol az élet küzdelmeibe. Tehát az ima erőforrás az élet küzdelmeihez. A továbbiakban szintén egy néhány pontban — a teljesség igénye nélkül — erről az erőforrásról szeretnék szólni.

A magányosság olyan probléma, amellyel többé-kevésbé mindnyájunknak szembe kell néznünk, ha nem ma, akkor holnap vagy holnapután. A magányosság szinte minden társadalmi réteg problémája. Magányos lehet az egyedülálló, ha megbetegszik, ha nincs feladata, ha nincs szükség munkájára. Magányos lehet a lelkész is, ha legjobb szándékai, törekvései süket fülekre találnak, ha gáncsolják azok, akikért tenni akar. Ilyenkor mit tehet? Milyen jól jön az imádkozás. Nem kell addig várni, amíg SOS-t kell kiáltanod. Istennel lelkedben találkozhatsz naponta, reggel és este, napfényben és viharban, télen és nyáron kapcsolatba léphetsz a láthatatlan Istennel. Beszélj imádságban vele, aki erősebb, mint magányosságunk, s aki nem akarja, hogy elveszünk: „Aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság megismerésére“. (1Tim 2,4)

Imádkozásunk kifejezési formája legtöbbször a szó, amelyet neki, Atyánknak a gyermek bizalmával mondunk el. Ha Atyánknak szólítjuk Őt, akkor ugyanezzel magunkat gyermekeinek valljuk, és ebből a viszonyból sok minden következik. Bizalommal járulhatunk hozzá, hiszen

csak javunkat akarhatja. A vele való kapcsolat örömének át kell hatnia gondolatainkat, érzéseinket és mindennapi tetteinket. Úgy is kell tehát élnünk, mint aki a mindenható Isten gyermekei. Hadd ismerhessünk rá mirőlünk, mivel mi hasonlítunk hozzá. Ő a mi Atyánk, s éppen ezáltal minden imádkozásunk alkalmával emlékeztetést kapunk arról, hogy életünk nem elszigetelt, magányos élet, hanem benne élünk egy nagy közösségben, az Ő gyermekeinek közösségében, ehhez tartozunk szervesen akkor is, amikor az áldást és jót jelent, de akkor is, amikor terhei a vállunkra vagy lelkünkre nehezednek.

Imádságunk egyik legfontosabb eleme a bizalom. Máté 7,9—11-ben milyen szépen fejezi ki ezt Jézus: „Ki az az ember közületek, aki ha az ő fia kenyeret kér tőle, követ ad néki? És ha halat kér, vajon kigyót ad-e néki? Ha azért ti gonosz léteketre tudtok a ti fiaitoknak jó ajándékokat adni, mennyivel inkább ad a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik kérnek tőle“. Érezni lehet ezeknek az egyszerű mondatoknak olvasása közben, hogy Jézus az imádkozó emberben a bizalmat igyekszik fölkelteni. Az imádkozáshoz nélkülözhetetlen bizalmat. A földi atya szeretetéről tanítva képeit a mindennapi életből veszi. A kenyérről és a tóparti szegény lakosság mindennapi eledeléről, a halról beszél, amelyre a gyermeknek mindennap szüksége van, és amelyet az atya mindennap megad gyermekének, állandóan, folyamatos szeretettel. Ezt a viszonyt kell szem előtt tartanunk: a szülő és gyermeke közti viszonyt, melyet átvisz Jézus az Isten és ember közötti életviszony magasabb síkjára. Ha a földi atya így szeret, mennyivel inkább szeret mennyei Atyátok. Istentől mindent mindennap kérhetünk. Erre a gyermek bizalomra van szükségünk ahhoz, hogy igazán imádkozni tudjunk. Mert az Istenséghez vagy a világformáló őserőhöz nem lehet bensőséges bizalommal szólni. Az előtt legfeljebb meghunyászkodni és rettegni lehet. Ne feledjük: Jézus az Atyáról nemcsak tanított, hanem az evangéliumok bizonyossága szerint Istent mindig Atyjának tudta és szólította. Innen van imádságának meleg bensősége.

„Es amint elbocsátá a sokaságot, fölment a hegyre magánosan imádkozni. Mikor pedig beesteledett, egyedül volt ott.“ (Mt 14,23) Jézust esti imádsága közben látjuk. Az ember alighanem minden időben az esti imádság szükségességét és talán áldását érezte át a legjobban. Erre a következtetésre az a tapasztalat vezet, hogy még az olyan szülők is, akik nem folytatnak kifejezetten vallásos életet, megtanították gyermekeiket az elalvás előtti imádkozásra. Így van ez napjainkban is.

Valóban sok áldása is van: ha leszáll a sötétség, akkor az emberen erőt vesz a kiszolgáltatottság érzése, s ez védelem keresésére ösztönzi. Nemcsak hajdan volt ez így, hanem a sok, minden nagy eredménnyel dicsekvő világunkban, is így van ez. A hit tapasztalata szerint a leghatalmasabb, védelmező Isten. Ha munkánk véget ér, izmainkban és lelkünkben is lassan fölenged az egész napi feszültség. Fájdalmas látni, ha ezt a megkönnyebülést emberek italozásban, vagy a nappalitól eltérő hajszában keresik. A kívánatos föloldódást legjobban az imádság csöndje adja meg. A napi élettapasztalat is azt bizonyítja, a lélektan is tanítja, hogy az éjszakai nyugalomra egészen döntő hatása van annak, hogy mivel foglalkozik az ember elalvás előtt. Világos is, másként megy neki az éjszakanak az az ember, aki közvetlenül lefekvés előtt viszálykodott valakivel, és másként az, aki jó baráttal váltott szót. A leghűségesebb barát

— a gondviselő Isten, imádkozó gyermekének szívébe adja áldásait: gyógyulást, tanácsot, nyugodalmat pihenést.

„Amikor imádkozol, menj be a te belső szobádba, és ajtódat bezárva, imádkozzál a te Atyáddhoz, aki titkon van; és a te Atyád, aki titkon néz, megfizet néked nyilván“. (Mt 6,6). Szívesen és sokszor értjük Jézus e szavát szó szerint. Jó is, ha valaki bibliaolvasásra és imádkozásra elvonul lakásának valamely csöndes zugába. Szeretnék arra emlékeztetni, hogy azok az emberek, akik a hegyoldalon Jézusnak ezt a szavát hallgatták, nem éltek olyan lakásviszonyok között, hogy szó szerint értelmezhetők volna Jézus szavát. Azután pedig az igazságnak megfelelően meg kell állapítanunk, még ha valakinek egész sor szobája áll rendelkezésére, azokba ma föltartózatlanul behatol a gond, és ott van a világ lármás hangja messze tájakról is. Megfigyeltem azt — az emberek nem akarnak magukra maradni. S ha mégis így maradnak, nem tudnak mit kezdeni a csönddel, a magánnyal. Menekülnek előle. A magány csöndje nélkül pedig az ember sem önmagát nem találja meg, sem Istent. Ezért meg kell keresni a csöndet. Mert meg lehet találni, hogy az ember önmagába nézhessen és megnyugodjon, zavart lelke feloldódjon az imádkozásban. Magunkba kell szállnunk. Oda, ahol nem kavargó már összevissza munkánk hajszája, az anyagi gondok, az emberek tülekedése. Oda, ahol csak ketten maradunk: Isten és én.

Számomra legszebb magány — belső szoba —, amikor a csillagos ég titokzatos mélységeibe tekintek, és anélkül, hogy ajkam szavakat formálna, imádkozom, csak gondolataim és érzéseim szaladnak a csillagok ezreivel kirakott égbolt mélységei felé, Isten csodálatos hatalma, végtelensége, mindenhatósága felé.

Íme az imádság az önmagába néző ember legszebb vallomása. Sokszor még szó sem kell, csak a gondolatnak és érzésnek tisztasága.

Az életre készültök, a lelkési szolgálatra. Nehéz ez az út, akadályokkal és buktatókkal tele, de ezen megóvni és megtartani megtud az őszinte önvizsgálat és imádkozás, hogy életetek szolgáló élet legyen.

„Osztani magad, hogy így sokasodjál, / kicsikhez hajolni — hogy magasodjál, / hallgatni őket — hogy tudd a világot, / róluk beszélni, ha szólsz a világhoz. / Széjjel szóródní, — eső homokra. — / sivatagnyi reménytelen dologra, / s ha nyár se lesz téled, és a táj se zöldőbb, / — kutakká gyűjt a mély: soká isznak belőled.“ (Váci M.: Eső homokra)

Jakob Dénes

LELKI NEVELÉS SZEREPE A TEOLÓGIAI HALLGATÓ ÉLETÉBEN

A lelki nevelés szerepe az, hogy a teológiai hallgatóból lelkész, lelkészi lelkületű embert formáljon. Minden, ami ebben a folyamatban ezt a célt szolgálja, a lelki nevelés részét képezi. Ide tartozik az elmé-

leti felkészülés, a teológiai stúdiumok mindenike: a Biblia, az egyháztörténelem, a rendszeres és a gyakorlati teológia. Nem kívánok ezekkel foglalkozni. Mégis egy sajátos egyéni szempontomat feltárom. Ez pedig abból adódik, hogy én nevem alá ezt írom: lelkész. Így mutatkozom be, ez a mi hivatalos elnevezésünk az egyházban, az irodalomban, a sajtóban, és a közigazgatási szóhasználatban.

Lelkész vagyok — ezt én mindig fenntartással, némi gátlással mondom ki. Lelkész vagyok? Ismerem a lélektan, minden ágát, szakértő vagyok? Lelki pásztor vagyok — ahogy a kívülállók hangoztatják? Elegendő valláslélektant tanultam, a lelki gyógyítás elméletét ismerem? Ismerem eléggé az empathia fogalmát például? Bele tudok-e helyezkedni minden hívem lelki helyzetébe? Minden halottamat meg tudom-e siratni, minden örvendezővel együtt tudok-e örvendezni, igazán, ahogy Pál apostol is elvárja ezt tőlem? Valóban vigyázok eléggé hiveim lelki épségére?

Fenntartásaim az elméleti felkészülés fontos területeire — a lélektan, pszichoterápia, pedagógia, lelkipásztori gondozástan — kívánja felhívni a hallgatók figyelmét

A lelki neveléshez tartozik továbbá a mindennapi préces, a vasárnapi és alkalmi istentiszteletek, a legációk, az ifjúsági együletben való részvétel, a diakónia gyakorlása. Ezekre azért van szükség, hogy általuk a nevelők (teológiai tanárok, lelkészek) és a teológiai hallgatók együttműködésével a nevelési folyamat végbemenjen.

A nevelésben — köztudott — fő helyen van a példaadás. Ennek van a legnagyobb hatékonysága. A jó példát — tudjuk — tőlünk várják a hallgatók. Sokszor mondjuk el, hogy a növendék nem azt csinálja majd, amire tanítottuk, hanem amilyen példát a nevelő felmutatott. Tudjuk, hogy mindez áll a teológiai hallgatók nevelésében is.

Jézus, a mi legfőbb példaadónk, azt tanította tanítványainak, hogy a farizeusok a Mózes székében ülnek, azért amit tanítanak, mindazt tartásuk meg, de ne kövessék azok példáját. Önmagára nézve pedig ismeretes az utolsó vacsora alkalmával tett kijelentése: példát adtam, hogy amiképpen én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek.

A lelkészi lelkület kiformalódásának útján az az ideális eset, amikor egy teológiai hallgató nevelése már a családban megkezdődik. Nem azzal, hogy fiam, már pedig te pap kell légy, hanem egy egészséges vallásos, egyházas szellem elsajátításával, már az első hét évben. Az ilyen családból elinduló növendék lelki nevelése folytatódhatik egy egészséges élő gyülekezetben, ahol életképes egyházi tevékenység folyik, ahol a lelkész közmegebecsülésnek örvend, s példaadó lehet egy ifjú előtt a pályaválasztásban. Innen indul el az önkéntesen megválasztott úton az ifjú a teológiára. Itt már az értelmi és az érzelmi síkon való lelki nevelés zökkenőmentesen haladhat tovább a lelkészi egyéniség, jellem kialakítása felé.

Tudom, hogy vannak kivételek, s nem mindenütt ilyen ideális az ifjú útja idáig. Vannak — elismerem — pillanatnyi döntések, vannak közömbös környezetből kiinduló ifjak, akikből kiváló lelkész lehet. Ők a kivételek.

A nevelés keretében fő helyen van az önnevelés. Itt a nevelést az önnevelés kell kiegészítse, majd később felváltsa. Ez a nevelésnek egy magasabb foka. Amíg ott a hallgató viszonylag passzív befogadója a külső ráhatásoknak, addig itt már előtérbe kerül az ő aktivitása, mozgásba lendül az akarat. Létrejön az önkéntesség, kialakul az erkölcsi autonó-

mia bizonyos foka, kirajzolódik a cél, érvényesülés, a céltudatosság, melynek mozgatórugója a belső kényszer, a hiányérzet, mely arra sarkall, hogy tökéletesítsük egyéniségünket. Az önevelésre számtalan példát találhatunk a történelemben. Hozzánk a legközelebb áll a Körösi Csoma Sándor példája, aki célszerűen és következetesen készíti fel magát arra a nagy útra, hogy felkutassa a magyarok őshazáját. Hozzászoktatta testét a nélkülözéshez. Kérlelhetetlen szigorúsággal szoktatta hozzá lelkét a megaláztatások elviseléséhez, a csalódásokkal szembeni érzéketlenséghez, a másokkal szembeni könyörületességhez.

A nevelés és az önevelés folyamatában fő szerepet tölt be a hit. Elsősorban a hit kérdését kell önmagunkban megnyugtatóan rendeznünk. Nem akarom azzal áztatni magamat, hogy minden teológiára felvett ifjúknak a hite rendben van. A felvételi vizsgán ezt nem tudják megállapítani a vizsgáztató tanárok. S ha van hite, nem biztos, hogy tiszta unitárius hit-e. Nemcsak azért van szükség a hitre, mert ez hozzátartozik a foglalkozáshoz, hanem azért, mert a hit segítségével egy olyan felülről hozzá nyújtott kezelt fog meg az ifjú, amely őt vezeti előre, emeli fennebb a tökéletesség felé. Legelőször ha kialakítottuk hitfelfogásunkat — annak alapelemeit —, azután már csak tovább építenie kell reá. Ez az első cél, amelyet szem előtt kell tartanunk. Meg kell ismernünk az egyéni imádkozás erejét. A lelkésznek szüntelen imádkozó embernek kell lennie, aki majd mások helyett, másokért is kell imádkozzon. De ez sem csak a foglalkozás szempontjából szükséges. Nem csak egy bizonyos gyakorlatra kell szert tenni, de az imádkozásra úgy kell tekinteni, mint az önevelés eszközére, ahol az Istennel való közvetlen kapcsolat után megtisztul a lélek, megerősödik az akarat, mélyül a szeretet.

Az imádságot meg kell előzze az önvizsgálat, az önismeret, mely mindig ösztönözní fog, s velünk is elmondhatja: nem mondom, hogy tökéletes volnék, hogy már elértem, hanem igyekszem, hogy el is érjem. Az imádkozás nem csak vasárnapi szereplés, de mindennapi életem kell legyen nekünk.

A lelkészi jellem kialakítása két fő szempontból fontos nekünk:

I. a lelkész „alapember“ a társadalomban,

II. a lelkész az az ember, aki a társadalmi együttélés rendjén viszonylag a legtöbb bírálatnak van kitéve.

I. A lelkész a társadalom alapembere. Ezt a kiváltságos helyzetet úgy örökli a történelem folyamán. Abból a tényből ered, hogy a papság az, amely a történelem folyamán először válik ki, különül el a társadalomban. Ő az első szaktektintély. A kereszténységben Jézustól a vallásalapítótól kapott hivatása folytán soha sem távolódhatott el a laikus közösségtől, mint a többi, a papság után kialakult réteg. Ez pedig azért lehetett így, mert hivatása: a nép megváltása, üdvözítése, boldogítása volt, az embereknek Isten ügye mellett való megtartása. Istenhez való kapcsolása, a mások szolgálata volt. Ennek érdekében minden eszközt megragadott. Művelte a tudományt, a művészetet, a földművelést, a háziipart stb-t, a kimondottan kultikus foglalatossága mellett. Ezt a helyzetét a lelkész megtartotta a későbbiekben is, amikor a társadalom elkezdi megváltozni, kiteljesedett. Hozzá tértek vissza gyakran — mint Sámuelhez az őszövet-ségi nép, mikor a királyválasztásban is ő kellett eljárjon —, ő kellett odaálljon, ahol szükség volt a segítségére.

Hadd idézzem fel az én ifjúkoromból az 50-es évek kommunista időszakát. Ebben az időben, a földművesekre óriási terheket tettek, azért,

hogy megtörjék gazdasági erejüket és bekényszeríthessék a kollektív gazdálkodási formába, s amit keserves három évtizedes kínlódás, szenvedés és kudarc követett. Elvették utolsó szem gabonájukat, az adószedők lefoglalták utolsó bútordarabjaikat is; kényszermunkára fogták őket. A kommunista államgépezet kilakoltatta saját házukból a tehetségesebb gazdákat, akiket kulákoknak, osztályellenségnek minősített és felszámolásukat fennen hirdette. A Szovjetuniót dicsőítő forradalmi dalokat énekeltettek velük, s a vallást, az egyházat kigúnyolták, javaiból kifosztották. Minden társadalmi osztályt a földművesek ellen állítottak csatarendbe. A tanügyiiek is kollektív gazdaságot szerveztek szabadidejükben. Ebben a helyzetben egyetlen réteg: a papság maradt a nép oldalán. Amikor mindenki elvtárs lett, akkor egyedül a lelkész megmaradt tiszteletes úrnak. Ő fogalmazza a kéréseket a hivatalokhoz, a sérelmek orvoslására, ő adja a tanácsot gazdasági, egészségügyi, jogi kérdésekben, ő próbálja a valódi kultúrértékeket megvédeni. Ő az egyetlen, akit háta mögött is tiszteletes úrnak emlegetnek az emberek. Az ilyenek, mint például az én nevelő lelkészem, Gellérd Imre, példakép állhattak előttünk, akik valamit akartunk tenni a mi népünkért. Felemelni, vigasztalni, boldoggá tenni — ez fogalmazódott meg bennünk akkor, mint a mieink iránti erkölcsi kötelesség.

Ez volt a hivatás tűzének első szikrája bennünk. Sokat nem tehetünk, mert a közülünk kiemelkedőket bebörtönözték, megzizedelve sorainkat. Akik megmaradtunk, csendben őriztük, tápláltuk a tüzet, a hit, a reménység lángját, a szeretet melegét. Őriztük, ahogy lehetett, a nyáját. Az 1989-es fordulat idején ismét alapemberekre volt szükség. Odaállítanak az elnöki asztal mellé a polgármesteri hivatalban, meg kell nyitni a gyűlést, el kell döntení, ki legyen az új vezetője a községnek. Jön a kérdés: meg kell szervezze a lelkész az RMDSZ-t, nincs, aki az emberekkel foglalkozzon, nem is hallgatnak akárkire. Itt az egyház, a Dávid Ferenc Egylet, fel kell támasztani. Volt ifjúsági egylet, újra meg kell szervezni, a Nőszövetséget meg kell indítani. Mindenütt valamit mondani kell: alapembernek kell lenni. Az összeomlott gazdasági életre is gondolni kell, annak újjáépítését is szíveden kell hordozd. Segélyek jönnek külföldről, azt is a lelkészekhez viszik, s nekik gyűlik meg a bajuk vele. Mindehhez bölcs szívre van szükség, hogy józanul döntení tudjon, hogy minden körülmények között megállhasson, hogy alapember maradjon.

Nagy lelki erő kell, hogy tiszta fejű, tiszta lelkű, higgadt, jellemes, gerinces, igazságszerető, megértő, megbocsátani tudó, türelmes... s ki tudná felsorolni, hogy milyen legyen a lelkész. Ennek az embertípusnak a kialakításában van a lelki nevelésnek a szerepe a teológián.

A lelkészi hivatáshoz hősiesség és mártíromság vállalás, céltudatosság és határozottság kell. Pál apostol is erre utal, aki azt írta: „Semmiel se gondolk, életem se drága, csakhogy elvégezzem a rámbizottakat... ismerős vagyok a jóllakással és a nélkülözéssel, a hideggel, és a meleggel... A zsidóktól ötször kaptam negyvenet egy híján. Háromszor megostoroztak, egyszer megkövezték... veszedelemben folyóvizeken, veszedelemben rablók közt, veszedelemben népem között... veszedelemben a pusztában, veszedelemben hamis atyafiak közt... Fáradságban és nyomorúságban, gyakorta való virrasztásban, gyakorta való böjtölésben, hidegben és mezítelenségben“. (2Kor 11)

Nekünk elsősorban nem önmagunkat kell megváltanunk, hanem egy népet, egy egyházat, amelyért lelkészi hivatást vállaltunk. Nem önmagunk

kell itt e poszton meggazdagodjunk, hanem egy egyházközséget kell felvirágoztatnunk. Nemesak önmagunkra kell vigyáznunk, hanem a mi gyülekezetünkre. És ez a hely nem szabad ugródeszka legyen senki számára, ahonnan majd kimegy nyugatra, vagy akármilyen más magasabb polcra. A lelkész nem mehet el még Magyarországra sem. Nekünk ott kell allnunk az őrhelyen. Az unitárius lelkészek nagy többsége mindig szegény ember volt. Ezt a sorsot vállalni csak az tudja, akiben lemondás, áldozatvállalás, mértékletesség van. Ezt kell a lelki neveléssel elsajátítani. A lelkész nem állhat oda, hogy közössége vagyonát prédálja, hogy saját javára használja fel, ahogy ezt mások teszik. A lelkésznek önzetlennek kell lennie. Ahhoz, hogy sárban járjon naponta, gyenge lakásban töltse a telet, az egyszerű emberekkel is el tudjon beszélgetni, ahhoz szerénységre kell rászoknia a pályára készülő fiatalnak. Ha kevés a jövedelme és pótolni akarja, Pál apostol módjára, „tulajdon kezével munkálkodva“ pótolhatja szerény fizetését is. Nem kell szégyellnie a fizikai munkát.

Szegény a mi népünk. Lelkileg is. A lelkész nem lehet anyagias ember. Ez az egyik, ami leginkább lejárhatja becsületét. Sorsközösséget kell vállalnia népével. Így erősítheti a közösségi érzést hívei között. Mindenért ami körében történik, felelősséget kell vállalnia Isten és emberek előtt. A lelkész számadó, akire rá van bízva egy közösség, egy bizonyos mennyiségű talentum. Látva hivatásának fontosságát, soha nem szabad elbizakodnia, mintha minden titkot és minden tudományt is ismerne. A legegyszerűbb embertől is van mit tanulni. Az igazsághoz azonban mindig következetesen kell ragaszkodnunk, de annak kimondásában kiméletesnek kell lennünk, mert a fejhez vert igazságok veszélyt hozhatnak a lelkészre. Valahogy így, ilyen és ehhez hasonló úton érdemli meg a közmegebecsülést, hogy szeretettel nyíljon meg előtte az ajtó, hogy bizalommal forduljon feléje a hívek közössége, hogy „tiszteletes úr“ legyen, hogy az öröklött megtiszteltetést ne csak átvegye, hanem meg is tartsa; s ha elődje eljátszotta, ő elég rátermett legyen arra, hogy jussát ismét kiharcolja.

II. A lelkészi lelkület azért is fontos, mert a lelkész az az ember, aki a társadalmi együttélés rendjén a legtöbb bírálatnak van kitéve. Tehát nemesak a megtisztelő hely jár ki neki, de része van a kimondottan ellenszenves, a közömbös emberi magatartással való összeütközésben is. A központban van, elől van, látják, beleütköznek azok, akiknek ez kézenfekvő. Egy gyarlósággal terhelt világ vár a ma szolgálatba lépő lelkészre.

Mi ugyan hiszünk az ember jóra való készségében, de a letűnt négy évtized mindenkit belerántott a vétkek örvényébe. A meg hasonlós jelei ma még nyilvánvalóbbak, mint 1989 előtt. A lelkész újra és újra elmondhatja: „Bűnösökkel járok forró szeretettel. Érzem, közülük való vagyok — az elítéltekhez tartozom magam is. És mostantól kezdve nem tagadom meg őket, mert hogyan tagadhatnám meg magamat“ (Walt Whitman). A legelső követelmény, hogy a lelkész a bűnösök között a legkevésbé legyen bűnös. Fontos, hogy hajlandó legyen a bűnbánatra. A büntudatot érezni kell. Itt jön újra az önvizsgálat segítségünkre. Meg kell tanulnunk bocsánatot kérni és megbocsátani. Nem lehetek bosszúálló, nem rendezhetek bosszorkányüldözést. Jézus azt tanította, hogy hetvenhét-szer is meg kell bocsátani. A békességet, függetlenül attól, hogy hogyan keletkezett a harag, én kell elkezdjem, különben nem lesz békesség köztem és a rám

haragvók között. Tromfolni nemcsak hogy nem keresztényi, nem lelkészi, de nem is érdemes. A lelkésznek eleve tudnia kell, hogy ő egyedül van, egyedül marad az egyik oldalon, ha nem a békességet keresi. Főlösképpen ezzel a mondattal kezdeni a viszályok megoldásához: „majd én megmutatom“. Megmutatni csak egyet lehet, azt, hogy meg tudok bocsátani az ellenem vétkezőknek. Szánalmas, ha a lelkész és a hívek a törvényen keresik a maguk igazságát egymás ellenében.

Manapság találkozunk rágalmazókkal elég gyakran. Joggal, jogtalanul, de nagyon hamar odavágják a valós vagy vélt igazságukat arcunkba. Ha nem szemünkbe, ha csak hátunk mögé, majdnem mindegy, hiszen a hívei között mozgó lelkész nagyon hamar tudomást vehet róla, hogy mit tartanak felőle az emberek. Türelmesnek kell lenni. Nem szabad tudomásul venni. Nem szabad felvenni az odadobott kesztyűt. Az idő jó orvos.

Korunk egy másik körtünete a közömbösség. Ezzel szemben nekünk kitartónak, következetesnek kell lennünk. Nem jönnek istentiszteletre, gyűlésbe, egyetbe? Mi akkor se hagyjuk el, amit elkezdtünk. Mert ha csak egyszer marad el az istentisztelet, gyűlés, azzal, hogy úgysem jönnek, máris én döntöttem romba, amit eddig építettem. Aki nem készül fel a szolgálatra azzal, hogy úgysem jönnek, s véletlenül betoppan egy nem várt gyülekezet, mit mond nekik akkor a lelkész? Egy kisebbségben élő, egy megnyomorított, egy megtépázott lelkű, egy reményt vesztett, bizalmatlansággal terhelt világ vár reánk. Nagy eredménnyel rombolta le a múlt a lelkészek tekintélyét, de maguk a lelkészek is odaálltak a torzkép modelljének a világ elé. Itt kell a törhetetlen hit, a reménység; a bátorság, mellyel szembenézünk még azokkal is, akik ha szólásra emelkedünk, szembe kacagnak. Rugalmas, alkalmazkodó képességű körültekintő, de nem csüggedő emberek kell legyünk.

Anyagilag függő viszonyban vagyunk híveinktől. Ezt újra megérezte a lelkészi kar most a pénz elértéktelenedése következtében szükségessé váló fizetésemeléskor. Bármilyen kellemetlen, ezt is el kell fogadni. Egyetlen tényező tudja enyhíteni kellemetlen érzésünket, éspedig az, ha tiszta a lelkiismeretünk és a pénztári számadásunk.

Azt hiszem, hogy ennyi elég is ahhoz, hogy a lelki készültség fontosságára rámutassak. Egy kissé éles ill. sötét képet tártam előttükbe. Azért tettem, hogy majd csalódás ne érjen kint az életben a lelkészi pályán. Aki úgy érzi, hogy mindezekkel nem képes szembenézni, talán jobb, ha ki sem megy a gyülekezetbe.

Igyekeztem a lelki nevelés szükségességét aláhúzni. Utaltam bizonyos szempontokra, melyek a lelkészi pálya sokoldalú igényességét, mondhatnók nehézségeit, de főleg hivatásjellegét emelik ki. A hivatás egy eszményi fogalom, amelyhez lélek, szív, lelkesedés, elszántság, áldozatvállalás, kitartás, nagy hit és lankadni nem tudó szeretet igényeltetik.

Előadásomat azzal a gondolattal zárom, hogy boldogok leszünk, mi gyakorló lelkészek, ha a következő években megüresedett egyházközségeinkben láthatjuk majd a mai teológiai hallgatókat, akik lelkészi lelkülettel a jövő társadalom alapjait fogják képezni, egy Isten akarata szerinti, kiegyensúlyozottabb társadalmi együttélés megvalósulása érdekében.

A TEOLÓGIAI HALLGATÓK KÖZÖSSÉGE

A Magyar Értelmező Szótár a „közösség“ címszó alatt a következőket fogalmazza meg: „Közös élet vagy munkaviszonyok között élő, illetve közös eszmék, célok által egyesített emberek csoportja“. Ez a megállapítás érvényes a teológiai hallgatók közösségére is. Hiszen ennek a csoportnak van közös élettevékenysége, célja és eszméje. S ha a kört arra szűkítjük, hogy unitárius teológiai hallgatók közössége, akkor a közös eszmék és célok méginkább kihangsúlyozódnak, megerősödnek és egységessé kovácsolódnak.

A teológiai hallgatók közössége azon személyekből, lányokból és fiúkból áll, akik sikeresen tették le a felvételi vizsgát. Az így egybekerült személyek a teológián eltöltött idő alatt arra kapnak képesítést, hogy tanulmányaik bevégzése után unitárius keresztény hitelveket hirdessenek Jézus tanításának szellemében, az Unitárius Egyház szolgálatában.

Igy az ország különböző területéről egybekerült fiatalok a teológiai közösségnek a tagjai öt éven keresztül, míg el nem végzik tanulmányaikat és lelkészképesítő oklevelet szereznek.

Mint minden közösség, ez is különböző szabályok, előírások szerint működik. Ezekhez minden teológiai hallgatónak igazodnia kell. Abban, hogy egy közösség mennyire „olajozottan“ működik, nagy szerepe van az úgynevezett „íratlan szabályoknak, törvényeknek“ is, amiknek be- vagy be nem tartása megacéloz vagy csak lazán tart össze. Ezeket betartani, teljesíteni az itt eltöltött idő alatt, mindenkinek kötelessége. A be nem tartott szabályok miatt ez a közösség egy olyan hajóhoz hasonlítható, mely a jeges tengerbe fagyott. S míg a közösségi szellem melege nem enyhíti fel a közömbös közösségi tagok lelkének hidegét, s nem árasztja maga körül az „új élet“, a közösségi szellem fuvallatát, megmozdulni lehetetlen, s csak helybenmaradásra, mozdulatlanságra, megmerevedésre van kárhozthatva. Ahonnan hiányzik a közösségi szellem, ott olyan az élet, mint amilyent a növények, a fák élnek télen. Éppen csak vegetálnak fagyban, hidegben, sötétben. De ha érvényesülnek az együvé-tartozás szabályai, akkor minden él, látszani és teremni akar. Ezért nem keli a közösséget téli álomra ítélve hagyni, hanem közös erővel újjáéleszteni kell.

I. A közösség feladatai

Íde elsősorban az egymás kölcsönös építése tartozik. Ha ez megszűnik, akkor a teológiai közösség megszűnt igazi közösség lenni. Az igazi közösségben a tagok nemcsak a maguk jólétéről, hanem a többiekéről is gondoskodnak. Ha örül egy tag, vele együtt kell örülnenek a többi tagok

is, ha szenved egy tag, vele együtt szenvednek a többi tagok is (1Kor 12,4—22). Jézus is ezt tette: együtt örvend az örvendőkkel, együtt sir a sírókkal. A gyermekek között gyermekké lesz, a felnőttek világában ő is felnőtté válik. Ha egy családnak a tagja szenved, vele együtt szenvednek a család többi tagjai is. Elszáll a mosoly az arcokról, aggodalom nehezedik a lelkekre, komor hangulat szállja meg az egész házat. A gyermek betegsége, mely felett virraszt az édesanya, őt is testileg-lelkileg megviseli, talán még jobban, mint gyermekét. S ha öröm éri a család valamelyik tagját, együtt örvendeznek a családtagok mind.

A teológiai közösségnek a szó igaz értelmében vett jó családi közösségnek kell lennie ahhoz, hogy normális életet tudjon élni. Baj, amikor itt hiányzik a lelki egység, kapcsolat, mivel ilyenkor inkább hasonlítható egy sportklub életéhez, ahol csak érdekközösség, szövetség uralkodik, vagy még az sem. S ha ez így van, akkor itt tud éket ütni egy közösség életében minden, ami bomlasztó, széthúzó. Besűgés, széthúzás, felettesek talpnyalása, irigység, minden közösségi élet bomlasztását előidéz, aminek annyi szomorú tapasztalata volt az 1989 előtti teológiai közösség életében, s melynek nem egy keserű emléke mindmáig engem is kísér.

A közösség aktív, egymás tagjait szolgáló közösség kell legyen. Tévedés azt hinni, hogy a közösség egy része clegendó a közösségi feladatok teljesítéséhez. Itt kell érvényesülnie mindenkor annak az elvnek, hogy: egy mindenkiért és mindenki egyért. A teológiai közösségben minden tagnak szolgálnia kell a közösség jólétét, egészséges rendjét. Mert csak így remélheti azt, hogy majd abban a gyülekezetben, ahova szolgálata kerül, rend, egyetértés fog uralkodni. A legációba kiküldött hallgatónak legyen figyelme arra is, hogy megvizsgálja azt a gyülekezetet, amelyben szolgál: milyen képet mutat az arculata, van-e közösségi élete.

A teológiai hallgatók közössége legyen ún. imaközösség. Ezért is gyakoroltatják ezt annyit az itt eltöltött idő alatt a reggeli próceseken, a gyakorlati teológia előadásain, mert az imának nagy közösségformáló ereje van. A teológiai hallgatók közössége imaösszejövetek nélkül egyszerűen, elképzelhetetlen. Ha valaki ezekre nem megy el, vagy nem jár rendszeresen, az megszegényíti a közösséget. A teológiai hallgatók közössége éppen abban különbözik más, egyetemi hallgatók közösségétől, hogy imaközösség tud lenni. Ez az a többlet, amivel rendelkezik, s ez ha valóban komolyan történik, példaadó hatású lehet más közösségek számára is. Ha visszaidézem azt az időszakot, melyben én voltam teológus, akkor kellemesen emlékszem vissza arra, hogy milyen sikere volt annakidején a mi közösségünknek egy-egy alkalmi istentisztelet, Dávid Ferenc emlékünnepegy alkalmával, amikor tudtunk valóban imádkozó közösség lenni. Nagy érdeklődést tanúsítottak ilyenkor az egyetemen, főiskolákon tanulók aziránt hogy mi történik a mi közösségünkben. Sokan jöttek el ilyenkor hozzánk, mert valószínűleg abban az időszakban ez hiányzott leginkább számukra, s ez volt az a többlet, amit a mi közösségünkben, kaptak meg.

S végül, leginkább amit egy közösségben munkálni tudunk, az egymásért való felelősség tudata. Ilyenkor gondoljunk csak vissza mindig a kairói kérdésre, amikor azt gondoljuk, úgy hisszük és érezzük, hogy ez

erőnket meghaladó feladat: „Őrizője vagyok-e én, az én testvéremnek?“ Erre minden időben és körülmények között a teológiai hallgatók közösségének az életében a válasz mindig ez lehet: igen!

II. A közösség szükségletei

Az elsők közé tartozik, hogy mit akar tenni, mi a célja ennek a közösségnek, milyen célból állt össze ez a közösség. Mert ha ez nincs, akkor természetesen nem lehet kézzelfogható eredménye egy közösségnek. Időnként beszélni kell arról, hogy milyen ez a közösség, s ha nem megfelelő, előre kell tervezni azt, hogy milyen legyen. Mert, ha a jó értelemben vett eszmecsere hiányzik, ha a közösség időről időre nem vizsgálja felül önmagát, tevékenységét, akkor fennáll annak a veszélye, hogy a közösségnek nem lesznek közös céljai, megvalósítandó feladatai; csupán élnek egymás mellett ennek tagjai megelégedetten, egymáson unalmasan keresztülnézve. Ez már egymás mellett való szenvedést jelent.

A teológiai hallgatók közösségében élőknek szüksége van, arra, hogy állandóan figyeljenek önmagukra, tagjaik hangulatára, érdeklődésére. Időnként mindenkinek önvizsgálatot kell tartania arra vonatkozóan, hogy milyen szándékkal viseltetik a közösség iránt. Nem-e ellenséges, nem-e bomlasztó a cselekedete, nem-e az ellen van, amit a többség akar, jónak lát és elfogad. S ha igen, akkor az ilyenek meg kell változtatnia önmagát, nézeteit, viselkedését, cselekedetét.

A nagy órákat is néha meg kell állítani, felülvizsgálni, javítani, portalanítani, felhúzni, hogy folyamatos, pontos működése biztosítva legyen. Egy közösségben élő tag is rossz cselekedeteivel, meg nem felelő magatartásával bomlasztó eleme lehet a jó közösségi szellemnek. A teológus közösséget az evangélium tanításának tiszta levegője kell áthassa. Lehet, hogy egy idő után erre is a közömbösség, az érdektelenség gyakorol fékező, bomlasztó hatást, s ettől kell megszabadítani a közösség életét, hogy az minden vonatkozásban jól működjön. Olyan kezdeményezőkre van szükség e téren, akik tudnak változtatni és újat akarni. A semper reformandi elvét nem csak a vallás, de a közösségi élet területén is érvényesíteni kell.

A közösségi életben élőknek fegyelemre is szükségük van. Mert biblikusan fogalmazva: „Csak így lesznek mindenek, ékesen jó renddel“. Mindenkinek tudnia kell, hol a helye, mi a szerepe, melyek azok a szabályok, amiket ebben a közösségben élve be kell tartania. Alkalmazkodni kell a többiekhez, igényeikhez, szokásaikhoz is. S itt hadd említsek meg egy példát erre vonatkozóan. Soha nem felejttem, egyszer milyen kemény, kíméletlen szócsátára került sor két évfolyamtárs között, csak azért, mert az egyik egy délután a városból hazajövet, túl erőteljes léptekkel ment el ágyáig, míg a másik délutáni álmát aludta. Sok kis figyelmelességre is szüksége van a közösségben élőknek. Ellenkező esetben a közösségi élet könnyen lehet hasonlatos az össze-vissza dobált téglákhoz, mint egy szépen, igényesen felépített házhoz. Vigyázni tehát a fegyelemre, a figyelemre, a szervezett egység építésére, ápolására és megtartására egyaránt.

Vigyázni kell még arra is, hogy tudjon disztíngválni ez a közösség.

Tudja a látszatot a valóságtól megkülönböztetni. Mert vannak látszat-közösségek és vannak igazi közösségek. Magam előtt látom a teológiai hallgatók közösségét, vasárnapi istentiszteleteken a padokban ülve, szemben a gyülekezettel. Látszatra nézve nincs baj, mind a helyükön vannak. Fiatalok, bennük van a jövőbeni unitarizmus, az unitáriusok reménysége. De vajon milyen ez a közösség a hálóban, ahol ketten-négyen laknak egy szobában, milyen a tanulóban, ahol esetleg még többüknek kell együtt lenni, milyen ez a közösség a városban, szórakozóhelyeken, ahova eljárnak, esetleg együtt is, ennek a közösségnek a tagjai. Igazi közösségi tagokként vannak-e együtt, úgy érzik-e, hogy valóban összetartoznak, vagy csak látszatközösség, az együvé tartozás képzetét keltik, mert egymás mellett vannak. Nem szeretném hinni azt, amit időnként tapasztalok saját gyülekezetemről, sőt általánosítva: „a vallásos“ emberek nagy seregéről, hogy a teológiai hallgatók olyanok lennének, mint mondjuk Madame Tussaud viaszfigurái, amelyekről csak a világosságban derül ki, hogy utáztatok. Nem elég csupán látszatra felvenni a közösség ünnepi ruháját, azt viselni kell, s arra méltónak is kell lenni egyenként és összesen egyaránt. Gondolom, hogy a teológiai hallgatók közössége több a látszatközösségnél, s lehet ezt több jelzővel is illetni, mint pl. lelki közösség, testvéri közösség, gyülekezeti közösség stb.

A teológiai hallgatók közösségének a szó bibliai értelmében közösséggé kell formálódnia. A közösség megnevezésére a Biblia két szót nasznál: methoké — részesedés közös dolgokban, és koinonia — részesedés közös tevékenységekben. Nos ebből e közösség tagjainak bőven, részük van. Ha egy közösségi tag ki akarja venni a részét, azt bőven megteheti. Az együvé tartozásnak nem egy olyan tevékenysége van a hallgató életében, mely igényli részvételét mind a közös dolgok, mind a közös tevékenységek gyakorlásában. Mert gondoljunk csupán arra a közmondásra, hogy: „Egy darab fácska nem nagy lángot ad, de egy halom fa együtt nagy tüzet tud adni“.

A hallgatók közössége, mint hitközösség is, együtt kell legyen. Ez abból szűrhető le, hogy tud-e egy akarattal igent mondani olyan közösségi dolgokban melyekben a közösségnek minden egyes tagja érdekelve van. Ott ahol nincs egymás iránti tiszteletadás és egyetértés, ott nem lehet közösségi dolgokban egyöntetűen igent mondani. Így is vizsgálatot kell tartania a közösségnek, hogy valóban együvé tartozó hitközösség tagjai-e.

Legyen ez a közösség szeretetközösség is. Ez azt jelenti, hogy az erősebbek hordozzák a gyengéket. Peterson az „Európa madarai“ c. könyvében a következőket írja egy helyen: Az ornitológusok megfigyelték azt, hogy ősszel, a hidegebb időjárás beköszöntése után, amikor a költözőmadarak sok ezer km-t tesznek meg az óceán fölött melegebb éghajlatok felé, az erősebb madarak viszik a gyengébbet. Amikor út az indulás órája, a darvak, ezek a mindenki által kedvelt madarak, egészen alacsonyra szállnak, sajátos hívogató hangokat hallatnak, s a kisebb madarakkal a hátukon repülnek át hosszú távolságokat. Nos így van szüksége a „fiatalabbaknak“, első-másodéves hallgatóknak a már felsőbb évfolyamon járók segítségére. Ellenkező esetben marad az újonnan érkezők részéről a csalódás, kiábrándulás. S a felsőbb tagozaton járóknak egy rövid időre sem kell felejtetni azt, hogy a frissen érkezettek nincsenek híjával a jószándéknak, jóakaratsnak, alkalmazkodásnak.

A teológiai hallgatók közösségének egy fontos eleme az igazság kimondása minden vonatkozásban és minden körülmények között. Mivel az igazság egy és oszthatatlan, ezért csak egy igazság van, s ennek érvényét alkalmazni kell a közösség életére. Unitárius hitfelfogásunk egyik alappillére: egy az Isten. Ennek a felismerése tagadhatatlan érdeme az unitarizmusnak, s ebből ered az, hogy ennek a mindennapi életben való megvallása egybekovácsolta, összetartotta híveinket a legnehezebb időkben is. Ebből eredt az „unitárius összetartás“ legendás hírű ereje is. Az igazság kimondásának is így kellene valahogy érvényre jutnia. Voltak emberek, akiket a világ semmi hatalma sem tudott elfordítani az igazságtól, annak kinyilvánításától, s akik a halál legrémitőbb alakjától is kevésbé féltek, mint az egyetemes igazság és szeretet belső törvényének áthágásától.*

Szívben és lélekben egyek vagyunk, mondja az ApCsel írója. Áldott ez az egység, melyet minden közösségre ki kell terjeszteni. Természetesen nem könnyű ezt munkálni, mivel: „Az emberek különböznek egymástól a tekintetben, hogy önmagukról hogyan vélekednek, mennyire jellemesek, mennyire tanulékonyak, milyen énbetetéssel és eredménnyel dolgoznak, mennyire élvezik a munkát, a pihenést, az evést, kultúrát. Másképp mondva: az emberek hitükben, meggyőződésükben, érzelmeikben, magatartásukban, értékrendszerükben, képességeikben, tudásukban, röviden: személyiségükben különböznek egymástól“.**

De ezen személyiség-különbségek ellenére is keresni kell azokon a belső utakon való találkozást egymással, mely összekapcsol, és egészséges szellemben megtart egy közösséget.

Lőrinczi László

VALLOK ÉLETUTAMRÓL

A „tudományosan“ megalapozott babonáknak nehezen szakadoznak ki a gyökerei a népi sorsfilozófiából. Ezelőtt 80 évvel még erősen tartotta magát az a hit, hogy az ember földi sorsát nemcsak a földi, hanem az égi hatalmak is intézik, sőt elő is írják.

Annak dacára, hogy az asztronómia teleszkópjával már kiűzte hadállásaiból a tudomány területeiről az asztrológiát, mégis csak kell lennie ebben a csillagok állásával összefüggő népi babonában valami igazságnak. Legalább is ez látszik az én földi sorsom indulásából és alakulásából.

* Channing I. kötet: Az önművelésről.

** Korunk évkönyv, 1986—87: Személyiségpszichológia, 64.

Ugy kell annak lenni, hogy 1898. október 27-ére virradólag a Fias-tyúk ott delelt Felsőrákos fölött az égen, sőt pontosan a papilak fölött. Edesanyám akkor vajúdott 5-ik fiúgyermekének a világrahozatalán. S a bábaasszony, mikor magasba emelte a nyápic, miákoló kicsi testet, így szólhatott hozzá: „ne sirj egyetse, mert jó csillag alatt születél!”

Ha ez így történt, benne magyarázatot találnak azok a vonzalmak, amelyek kezdetben ösztönösen, később mind tudatosabban, irányító uralmuk alatt tartották életemet. Az első idevonatkozó emlékeket családunk íratlan krónikája őrizte meg számomra, a későbbieket saját emléktáramból idézem.

Történt egyszer, totyogó kisgyerek koromban, hogy nyomtalanul eltűntem. Edesanyám az összeszaladt szomszédasszonyok segítségével sem akadt reám... Rebi néni végre megpillantott valami pirosat kivillanni a disznópajta boronafái közül... Ott ültem elmerülve a gyönyörűségben, észre sem véve a körülöttem felvert sopánkodást, ölömben tartva egy tyúkot, a jámbor „csukrostaréjút“.

Pár év múlva lázas beteg lettem. Akkoriban a szülők réme volt a difteritisz. Az orvos hümmögve csóválta a fejét és semmi jóval nem biztatta Edesanyámat. Mit tehet a kétségbeesett szülő ilyen helyzetben? Minden kívánság teljesítésére elszántan, azt kérdi lázban alélt gyermekétől: „Mit kívánsz, mit hozzak édes kicsikém?” „Hozzak bé a csórényakú jércikét!” Kívánsága percek alatt teljesült, sovány kezeivel megsimogatta kedvencét, halvány mosoly vonult át lázas arcán, aztán álomba szenderült. Reggelre — így mondták a szomszédasszonyok — „megfordult a betegsége!”

További emlékeim forrása már személyes tapasztalat.

Azt hiszem negyedik évemben járhattam, amikor megérkezett hozzánk Brehm világhírű sorozata: „Az állatok világa“. Ági néném (Edesanyám húga) nyitotta fel számomra e könyv csodálatos világát. Ülhetett fölem minden más képeskönyv. Hol ezt, hol azt a kötetet vette elő, ölébe ültetett s forgatta lapjait. Ha egy kép megragadta a figyelmemet, ráböktem ujjammal: „Emmi?” s ő megmondta, apránként megtanultam egyik-másikat, s ujjongtam, mikor az került elő. Legjobban a kicsi Bizont szerettem, amely olyan édesen simult az anyja oldalához; mindig így üdvözöltem: „kicsi Bizon!“, s legtöbbször őt kívántam látni.

Négyéves voltam, amikor szüleim, két nagyobb testvéremmel, 1902-ben Székelykeresztúrra költöztek. Én Felsőrákoson maradtam nagyszüleimmel, ahol Ági néni volt a gondviselőm. Felsőrákoson kezdtem iskolába járni. Nyolc éves koromig éltem Ferenczi nagyszüleimnek csendes, zárt körében. Csendes volt, mert a törvényt és a rendet nagymama határozta meg, és zárt, mert „úri fiú“ lévén, nem volt játszótársam.

Innen, 80 esztendő távolából visszanézve, nagyon érdekesnek tűnt előttem az arisztokratikus és demokratikus szellemnek az a keveréke, amely nagyszüleim életét jellemezte. Nagymama tipikus nemes nagyasszony volt. Hogy behunytt szemeim előtt állig—csuklóig—talpig feketében öltözötten sudáran-magasan megjelenik, maga a megtestesült parancs, nemzedékeken keresztül beidegzett szokásrend és társadalmi dogma. Nagyapám kicsi, dömzsi ember, szinte nyaka sincs, de szívébe hordja a falu gondját. Csendes ember, tapasztalatból tudja, hogy parancs alatt csak úgy lehet élni, ha egyik hallgat. Ha néha vitára kerül sor, mielőtt robbanna, megvakarja szürke szakállát, veszi a kalapját és kimegy a kertbe, az ő birodalmába, vagy az „irodába“ (különbejárható szoba a folyosó

végefelé), ahonnan áradó gyógyfüvek, méhviasz, bőrszivarszag kellemes keveréke jött a belépővel szembe. Ha olyan volt az idő, kedvencei közé ment a kertbe. Akár az irodába, akár a kertbe húzódott el, nagymama így becsülte le amit csinál: „örökké matat s nincs semmi látatja“. Cseléd nincs a háznál, Ági néni, mint parancs alatt szolgáló mindenek, ő végzi a belső házi dolgokat. Én gyermektárs nélkül töltöttem napjaimat s az egymást követő éveket. A szomszéd gyermekekkel nem volt szabad játszani; iskolába nagyapámmal mentem s együtt, kézenfogva jöttünk haza.

Nagyapám, tanító létére, nem sokat foglalkozott külön velem. Mégis sok él ma is bennem, amit tőle tanultam. Ott lábatlankodtam mindig körülötte, amit ő valószínű jó néven vett, néha mosollyal jutalmazott, de sohasem mondott. Ha a kertben „matatott“, követtem, ha lekuporodott, hogy mondjuk vadonca Kálmán körtét oltson, ott kuporogtam mellette, lesve mozdulatait.

Most, gyakorlati szükségéből, amatőr szintű tájékozottsággal rendelkezem a biogenetika terén, határozottan megállapíthatom, hogy ez az életemben szellemi ébredéssel egyidőben felébredt vonzalmamat minden iránt, ami élt és nő, Ferenczi nagyapámtól örököltem, jellemem fennebb vázolt és hasonló alapvonásai azok alatt az évek alatt rakódtak le bennem, melyeket náluk töltöttem.

Lehet, hogy nagyapám már akkor tudta azt, amire én később tapasztalatból rájöttem, hogy a székely ember szemmel tanul.

Egyetlen emlék él bennem ebből az időből, amely jellemzi kettőnk kapcsolatát s róla is, rólam is sokat elárul. A hosszú tornácot Izabella szülő futotta körül. Eléje végig nagyapám egy sor almafát ültetett. Bizonyára kedvenc fajtái voltak, mert nagy gondot fordított rájuk. Egyik tavaszi rügybomláskor, hátratett kezekkel sétál a fasor előtt s én ugyanolyan pózban a nyomában. A hátsó lépcső melletti fa előtt megáll, egy-egy ágát lehajtja, vizsgálja-nézi, nem levelezik olyan kövéren, mint a többi fák. Csipőre teszi a kezeit, tűnődik, aztán lehajol, a fa töve mellől valami barnás fűrészporszerűt szed a markába, morzsolgatja az ujjai között, meg is szagolja és csóválja a fejét. Végig vizsgálja a fa törzsét, s közvetlen az elágazás alatt lyukat talál a kérgen. Ismét csóválja a fejét, közben felmegy az „irodába“ (én, természetesen a nyomában), előkeres egy hosszú drótot s míg leballagunk a lépcsőn, kampót hajlít a végére. Megállunk a fa mellett, én lekuporodom a földre, ő pedig a drótot kampós végével előre, mind mélyebben bedugja a lyukba, kotrász benne, ki-kihúzza s csóválja fejét. S ezt addig csinálja, míg az utolsó kihúzáskor, kövér fehér-barnatarkás, csimaszszzerű, nagyfejű valami átszurkált teste csúng a drót kampóján. Nézi, csóválja a fejét s valami ilyent mormol: „megvagy disznaja“. Alaposan megvizsgálta, aztán orrom alá tartotta, majd felballagtunk az irodába s a zsákmányt beletette egy üvegbe, melyben valami folyadék volt. Az egész művelet alatt az ő mormolásánál több beszéd nem volt közöttünk. Ma már tudom, hogy a „tettet“ Zeuzera pyrina-nak hívják s nagyapám védekezési módszerénél ma sem jutott sokkal tovább a gyümölcsfa-védelem. Legfennebb annyival, hogy ha felfedezzük a lyukat, benzínbe vagy szénkénegebe áztatott vattát tömünk abba, a nyílást oltóviasszal betömjük s a tettes megfullad.

Nagyapám munkamódszerét ez is jellemzi. Azok közül az első nemzedékek közül való volt, amelyek a földművelődésügyi minisztériumtól

buzditást kaptak a gyümölcsstermesztésre. A faluvégén területet szerzett és faiskolát állított be. Jöttek a rossz hír-suttogók: „Rektor úr, lopják a csemetéket!” „Nem baj! Terjed a gyümölcsstermelés.”

Ezzel a „szótalán” módszerrel oktatott az együtt átélt évek alatt, s bennem így került vonzalmam körébe az élő világ második köre, a növények országa. S amit szemeimen át magamba szedtem, később sok örömmel telt benne, sőt hasznát is vettem.

Kb. 20 év múlva, 1927. márciusában az Amherst-i (Mass. U.S.A.) mezőgazdasági egyetemen vizsgáztunk a gyümölcsfa-oltás tudományából. Az oktatásnak az volt a módszere, hogy a professzor bő referenciával „leadta” az elméletet, pl. baromfitenyésztésből a géppel való keltetést, vagy gyümölcsstermesztésből az oltást, s a szemeszter végén az illető szak mestere gyakorlati versenyvizsgát vett be a hallgatóktól, melynek eredménye alapján kaptunk minősítést a gyakorlatból.

Ott ültünk hát az oltópincében körben hallgatók vagy 20—25-en oltókésekkel felfegyverkezve. A mester kiosztott egy-egy 25 drb-os beoltandó alanyköteget, megfelelő mennyiségű oltóvesszőt és oltóviasszal itatott kötöző szalagot s közben bejelentette, hogy aki legjobban végzi az oltást, egy véka Jónatán almát, a második egy félvékát kap jutalmul. Adott jelre hozzáfogtunk az oltáshoz. A felhasznált idő is számított, mert ott akkor már probléma volt a munkaerő. Ahogy rendre elkészültünk az oltásinkkal, bemutattuk a mesternek, s ő minősítette a munkát. Mikor mindnyájan készen voltunk, kihirdette az eredményt s mindenki munkájára megtette megjegyzéseit. Én kaptam a félvéka almát. Visszamaradtam és — tanulási szándékkal — arra kértem, mutasson rá hibáimra. „Nincs hiba benne” — mondotta. „Akkor miért nem kaptam a vékát?” Elkacagta magát! „Mit gondol, ha maga idegen lesz az első, engem is szétszedtek volna ezek a vérmes amerikaiak s magát is! Különben az a sejtelmem, hogy maga valakitől tanulta már ezt a mesterséget!” „Igen, válaszoltam, gyermekkoromban néztem Nagyapámat, amikor csinálta!” „Igen, ez a magyarázat!” — mondotta s nagy tenyerét búcsúzásra nyújtotta.

Ha arra gondolok, hogy az ember lelki fejlődésében, természete jellemi alakulásában, mennyire döntötek azok az évek, amelyeket én a nagyszülői ház csendes, zárt körében, az Ági néni „öleiben” és nagyapám szóltan iskolájában töltöttem, természetem alapvonásai azonnal érthetőkké válnak. Inkább befelé élő voltam és önállóságra igyekeztem. Életem gondjainak megoldásával nem szerettem másokat terhelni. Inkább addig csűrtem-csavartam a felvetődő kérdést, addig kutattam-próbálgattam a magam erején, amíg kiizzadtam a megoldást. A csalódások nem törtek meg, makacs voltam az újrakezdésben, ha az ajtón kidobtak, az ablakon kerültem be.

Nyolc éves voltam, mikor szüleim hazahoztak Székelykeresztúrra. Itthon más volt a családi légkör. Édesapámat édesanyám „falusinak” titulálta. Mennyi zsörtölődésébe került, amíg rá tudta venni, hogy fekete tébe öltözzék, nyakát kemény gallérba engedje szorítani, mert — mondjuk — az új szolgabíróéknak már illenék visszaadni a vizitet! Azt a dühöngő örömet, amellyel kivetköztette, szinte tépte ki magát az ünnepélyes öltözet nyúgéból s nagyot fújva, meztitláb, pazar élvezettel kapálta a kertben a kukoricát, nem lehet elfelejteni. Ösztönös hűséggel ragaszkodott a földhöz, s kereste azokat a kapcsolatokat, amelyek idézik benne azt az életet, melyből az iskola kiszakította. Balázs Ferenc fogalmazása

szerint: igyekezett benne maradni a „mindenség életében“, melyből a városi élet kizárja az embert.

Rám nézve az első keserves tapasztalat a mezőtláb járás volt, melyet Édesapám a kert munkái közben maga is gyakorolt. Édesanyám illetlennek tartott és tiltott; testvéreim, különösen nyári meleg eső után valósággal élvezték. Nekem pedig a kavics szörnyen szúrta a talpamat, amivel tőlük „kényes úrfi“ gúnynevet érdemeltem ki. Lassan bele gyalulódtam az új környezetbe, de mindig érzékenyebb, sértődékenyebb, elvonulóbb, befelé élőbb maradtam, mint a többiek.

Szekelykeresztúron hosszú éveken át tehenet tartottunk, mégpedig nagy szarvú, fehér úgynevezett „szürke marhát“, amilyennel szentábrahámi nagyapóék is gazdálkodtak. Később, Édesanyám zsörtölődésére, feladta ezt a gazdaságot és szükségből lovas fogatot állított be.

Édesanyám velünk is tartani akarta az úri fiúk szintet. Némelyikünkkel könnyebben, velem alig tudott valamire menni ezen, a téren. Évről-évre nehezen egyezett bele abba, hogy a nyári szünidőkből pár hetet Szentábrahámon töltünk. Ezekre a nyaralásokra Édesapámtól kaptunk egy-egy tarka, bőzödi szalmakalapot. Édesanyám ezek ellen azzal érvelt, hogy „elvadulunk“. Volt is benne valami, mert kiszabadulva a család és iskola korlátai közül, amit mi Szentábrahámon élünk, az némi nagyítással kimeríti a „nomád élet“ fogalmát, de számomra legalábbis akadtak olyan élmények is bőven, amelyek felejthetetlenek.

Nannyó az első házban vetett nekünk ágyat. Székre kellett állnunk, hogy feljussunk a keményre töltött szalmazsákokra. Éjjel „percegett a szű a szemöldökfában“; reggel a salukáter résein át csikok jelezték, hogy felkelt a nap, a sárgarigók füttykoncerteztek a patakmenti nyárfákon s a kolomp jelezte, hogy a „nagytehen“ vezető népes családját ki a csordába. Nannyó csókkal ébresztett, fogatlan szájával kedveseket csuppanított ébredő orcánkra. Napközben kasokkal halásztunk a patakban s a zsákmányt a parton a szénen megsütögetve ropogtattuk; máskor réten-erdőn kalapunkkal pillangókat hajhásztunk, néha az eketalyigákkal a kert lejtőjén ereszkedőversenyt rendeztünk. Estefelé kiültünk az eresz elejibe a kőre, s amíg Nannyó a szabad tűz világánál a vacsorát készítette, Nagyapó huncut nótákra tanított.

Kolomp csendült messziről; Nannyó, szinte tisztelettel, mondta ilyenkor: „Hej, jön a nagytehen!“ A kapu nyitva volt s a tehen bevezette népét az udvarra. A ház előtt megállott, gyönyörű fejét Nagyapó felé fordította s szeliden annyit mondott: „M — m — m . . .“ Nagyapó lecsoszogott a köveken, megvakargatta a tehen szarvaközét s botjával szeliden megérintette a tehen oldalát. Míg ez a jelenet esténként lejátszódott a gazda és az állatállomány anyja között, a nép fegyelmezetten állott az anya mögött: egy-két jármas tehen s tinó-binók, különböző életkorúak, azután tülekedés nélkül besorakoztak a pajtába, ki-ki a maga helyére, a nagyok a nagy pajtába, a kicsik a kicsibe; zörrentek a láncok, Miklós bátyám megkötötte mindeniket a helyére.

Vacsorára egy-egy csupor tej járt ki nekünk, utána puliszkával hagymatokányt vagy hasonlót mártottunk. A puliszka kicsi üstben főtt a szabad tűzhely lángja fölött; ott a szénen főtt reggelre a tej is olyan lábasban, melynek lábai voltak.

Kedvesek és tanulságosak voltak a vasárnapi ebédek is. Nannyó mikor észrevette, hogy mi azt lessük, hogy a levessel melyikünknek mennyi húsikát merített a tányérjába, szelíd bölcsességgel így szólott: „Húsa-

húsa, de jó a leve!“ Ha egy-egy darabka oldalast rántott utána, így biztatott: „Veregettek csak bátran azt a puliszkát ahhoz a húshoz s mártsátok, amíg van mit!“

Hogy repültek a napok egymás után! S hogy odalettek azok, kik nyarainkat szabadsággal ilyen kedvesen megaranyozták!

Édesanyám a kialakított hét szombatján megjelent a kocsival s hazahozott. Míg a kocsi átbaktatott a Gagyipatak rozoga hidján, lekapta fejünkről a szalmakalapokat s beledobta a vízbe. Nem volt kár értük, karimájuk már úgy sem volt. Elvitte őket a víz, de az élmények megmaradtak és formálták életünket.

Édesapám sárga lova közismert volt a vidéken, esperesi szolgálati útjait vele járta. Mindig a legnagyobb fiú volt a gondozója. Pajtafőnökségem alatt játszódtott le az első baromfitenyésztési kísérletem.

Édesanyám kedvenc színe a fehér volt; a csirkék közül mindig a feketék vagy sárgalábúak kerültek az asztalra. Egyik évben egy gyönyörű kendermagos jérce őszig elkerülte a kést s azután már sajnálta levágni. Tavasszal fogtam magam s azzal „a tenyészcellal“, hogy szaporítom a szép kendermagos „fajtát“, beszoktattam tojni a pajtába. A kicsi borjú-jászolban csináltam neki fészket, ahová hűségesen be is szállította tojásait. Megkotolt... megültettem... csupa fehér csirkékkel állított elő. Nagyon elcsodálkoztam a hűtlenségén.

Talán nem is kell mondanom, hogy a gimnáziumban a természetrajz volt a kedvenc tantárgyam. Dr. Szolga Ferenc, akit „jó tanárnak“ becézett a diákság, lelkes módszerével elmélyítette vonzalmamat az élővilág felé. Olyan érdekfeszítően beszélt a Kolozsvári Botanikuskertről, hogy én is elhatároztam, csinálok magamnak egyet. Nagy nehezen ki is kuncuráltam Édesapámtól pár négyzetméter területet erre a célra. Őszszabarangoltam az általam elérhető „világot“ s begyűjtöttem mindenféle bokrot, cserjét, mezei és erdei virágot, míg tömve volt velük a botanikus kertem. Testvéreim lecacagtak, azt mondták: csungel; én gyönyörködve kerülgettem, hiszen benne volt minden, amit az én világomban elérhettem, mint a kolozsváriiban... csak egy baj volt: nem lehetett belemenni!

Később valahogy megkóstoltam a galambászás gyönyörűségeit, Édesapám nagyon ellenezte. Éppen nem vert meg a galambok miatt, de attól tartott, hogy a velük való foglalkozás megrövidíti a tanulásra fordítható időmet. Nagyon későre látta be, hogy egészségesebb, ha szabad időmet ilyenekkel töltöm ki, mint léha társaságba keverednem.

Ahogy nőttem, mind tudatosabb és mélyebb lett bennem az élővilág iránti vonzalom, s szüleim is tudomásul vették, hogy gazdamérnököknek készülök.

1916-ban sor alá kerültem; cingár voltam, mégis beváltam; akkor már nagyon kellett a friss anyag a háború húsdarálójába. A harctéren, míg nem volt fedezékünk, a lövészárkok falába vájt, felporsóalakú egyéni fekvőhelyeken aludtunk. Egyszer fejemnél egy lyukból kidugta fejét egy kis egér; bizonyára éhes volt, megkínáltam, ízlett neki a komisz kenyér. Jó barátok lettünk s bizonyára eldicsekedett velem a barátainak, mert mind többen jelentkeztek. Üres gránátos ládába összegyűjtöttem őket, s vállalkozásom, mire eljött az ősz, komoly tenyészteleppé nőtte ki magát.

Közeledett a háború, nagy sebesen, neki kellett fognunk a fedezékek építésének. Az egerekről megfeledkeztünk a munka lázában. Mire a dekung elkészült, a ládában egyetlen lesóványodott bakk egér volt élet-

ben. A maradványok azt mutatták, hogy a „tyúkom-búkom“ mese törvénye szerint rendre megették egymást.

1918 novemberében, az első világháború utolsó napjaiban, Trientben olasz hadifogságba kerültem. Vagy 30 000-en zsúfolódtunk össze a városban a felbomlott osztrák-magyar hadsereg emberanyagából. Motorkerékpáros olasz egységek éjjel elénkbe kerültek s „Evviva il pace“ rikoltozások között reggel megindítottak a csizmán lefelé, amíg Szicília déli partján, a Scicca város közelében levő tisztí táborba be nem telepítettek.

A Fonte d'Amore-i tisztí fogolytábornak tartalékos kapitány, civilben középiskolai tanár volt a parancsnoka. Capitano domaninak hívtuk, mert ha kihallgatáson valamit kértünk, mindent „holnapra“ ígért. Szerinte a „camera due“ (kettes számú barakk) volt a tábor tűzfészke; ott lakott a magyar tiszték fiatalabb része. Pedig jókedvűek, de nagyon jámborak voltunk. Igazolja az otthonias interiőr felvétel, melyen „Lesbeteg“ békésen szundikál mellette az ágyon. Lesbeteg a „camera duo“ egérpásztora volt s az én szerzeményem.

A táborban szervezett és színvonalas kutúréletet éltünk. Minden mezőgazdasági tárgyú tanfolyamot szorgalmasan látogattam, a könyvtár minden ilyen vonatkozású könyvén, még a németnyelvűeken is, átrágtam magam és jegyeztem mindent, aminek azt gondoltam, hasznát vehetem.

Huszonkét éves voltam, mikor 1920 májusában hazakerültem azzal a tervvel, hogy beiratkozom a kolozsvári Mezőgazdasági Akadémiára.
(Folytatása következik)

Zsakó Erzsébet

AZ UNITARIUS NÓMOZGALOM KIALAKULÁSA ÉS A NŐI ESZMÉNY FEJLŐDÉSE

Ha az unitárius nőmozgalom eredetét kutatjuk, a gyökereket a Dávid Ferenc Egyletben (a továbbiakban D.F.E.) találjuk meg. Az 1885-ben jóváhagyott alapszabály 3.§-a szerint: „Az Egylet áll az alapító, rendes, pártoló és tiszteletbeli tagokból... Bármely tagságra felvétetnek nők is“, továbbá a 8.§-ban: „Az egyik alelnök mindig a nőtagok közül választandó“. Ezzel első ízben léptek fel a nők, hivatalosan, egyenlő félként az egyházi életbe, kilépve a családi körből a közélet terére.

A nőknek addig is megvolt a maga önálló és meghatározó fontosságú szerepe a családban, mint hitves és mint anya. Vérmérséklete, rátermettsége szerint legtöbbször egyenlő társa volt férjének, támasza és erőforrása a családnak, gazdaságot vezetett, dolgozott, küzdött vállatva a férfival a család megélhetéséért, amint társadalmi helyzete szerint tennie kellett. De ritkán került sor arra, hogy a közéletben szerepet kapjon.

A D.F.E.-be belépve, elég hamar oldódott az elzártság. Így már az 1887—1888-as felolvasó üléseken a tíz előadó között két nő is szerepelt: özv. Vass Miklósné, aki „Egy nő a nőkhöz“ és Fanghné Gyújtó Izabella „Az anya“ címen tartott előadást.¹ Az 1889. évi közgyűlésen az Egylet

választmányába hat férfit és hat nőt választottak be. A nőknek az egyleti s ezen keresztül az egyházi munkába való bevonása terén nagy munkát fejtett ki Boros György, a D.F.E. titkára. Ha végiglapozzuk az Unitárius Közlöny (a továbbiakban U.K.) — a D. F. E. havi lapja — évfolyamait, nyomon követhetjük céltudatos, kitartó munkásságát a nők szerepének megerősítésére, alkotó energiájuk felhasználására.

1894-ben a D. F. E. közgyűlésén a titkári jelentés, tíz év munkájáról számolva be, és a nők szerepét méltatva, megállapítja, hogy az Egylet bölcsőjénél a férfiak álltak, de nevelésében részt vettek a nők is. Az Egyletnek akkor 128 nőtagja volt. A nő területe mindig csak a család volt, esetleg valamelyes jótékonyági szerephez juthatott; most már kiléptek e határok közül, főleg Kolozsváron, de már vidéken is kezdettek dolgozni. „Mi férfiak, állapította meg Boros György, át kellett lássuk, hogy a vallást és erkölcsöt az életbe a maga teljes közvetlenségében csak a nő tudja bevinni“.²

Az U.K. 1897 1-es számában megindult a Nők Világa c. rovat (a továbbiakban N.V.), melyben „a háztartás, gyermeknevelés, divat és társadalmi kérdésekről közölt tudósításokat“.³

A N.V. nők által írt, nőkhöz szóló rovatként komoly részt vállalt a valláserkölcsei élet alakításában, ismereteket közölt, helyet adott a nők irodalmi próbálkozásainak s nem utolsó sorban vitafórumot teremtett, ahol kifejthették véleményüket a nőknek a társadalomban elfoglalt helyéről, életeszményeiről, a jövőépítés módzatairól. Szót kapott itt a városi és vidéki nő, a családanya és az önálló élethivatást választó tanítónő, tanárnő, a lelkészek feleségei és leányai, mindazok, akik szívügyüknek érezték az egyházi s azon belül az egyleti élet kérdéseit.

A rovatban megjelent írások ablakot nyitottak a polgári fejlődésben előttünk járó angol és amerikai unitárius nők életére. Már 1892-ben híreket kapunk az angol postai misszió munkájáról. Ebben az évben kapott meghívást az első unitárius leány, Buzogány Mária a londoni Channing House leányiskolába, öt évente követték az újabb kiküldött leányok, köztük több tanítónő, akik megismerkedtek az angol nőnevelés helyzetével, módszereivel és az ottani élettel. Szerzett tapasztalataikat igyekeztek leveleik s később visszaemlékező cikkeik által az itthoniakkal is közölni. Az évek folyamán megismerkedtek a Sharpe nővérek (Emily és Mathilde), Miss Taggart, Mrs. Saint John és mások nevével és munkásságával, majd a nemzetközi nőmozgalom vezéregyéniségeiről is olvashattak, mint pl. Florence Nightingaleről, Carpenter Máriáról stb.

A rovat ugyanakkor beszámolt nőmozgalmunk eseményeiről, hírt adott a medeséri Unitárius Nőegylet megalakulásáról (1896. november 15-én alakult, ez az első nőegylet), mely hetenként két összejövettel tartott, ahol „szellemi munkálkodásuk mellett a háziipar minden ágát folytatjuk. Fonunk, varrunk, kötünk stb., csendben hallgatva a felolvasót vagy szavalót“.⁴ Beszámolt egyes kezdeményezésekről, „Ibolyka levele“ révén javasolta, hogy a nyári munkatorlódások idején hozzanak létre „nyári menházat“, ahol a mezőn dolgozó anyák felügyelet alatt hagyhatnák gyermekeiket, ételmezésükről sorban gondoskodhatnának az anyák.⁵ Az „Ibolyka“ álnév alatt Raffaj Irma, Raffaj Domokos esperes leánya rejtőzött, később már saját neve alatt közölte írásait.

1897-ben a D.F.E. közgyűlésén bemutatott titkári jelentés már 32 tagú női énekkarról számolt be, valamint arról, hogy „nőink nem csak a központban, hanem vidéki fiókegyletekben is kezdenek buzgólkodni“.⁶

Az 1899-ben, tartott közgyűlés kimondta, hogy az Egylet és fiókegyletei választmányi tagjainak fele nő kell legyen, hasonlóképpen az egyik alelnök is a nők közül választandó.

Az 1902-es év nagy lépést jelentett az unitárius nőmozgalomban. Akkor vált független, melléktette a „Nők Világa“, mely általában kéthavonta jelent meg, hol 8, hol 16 oldal terjedelemben. Ez a lap 7 eszten-deig tudta magát fenntartani, majd 1909-ben újra visszakerült az Unitárius Közlönybe, mint rovat. A megindítását és fenntartását a nők áldozatkészsége tette lehetővé.

A N.V. szerkesztői munkáját Fanghné Gyújtó Izabella, a Budapesten élő Perczelné Kozma Flóra író — az unitarizmus apostola — és Raffaj Irma végezték. Cikkekkel, hírekkel, költeményekkel nagyon, sokan szerepeltek a lapban. Ez az időszak az elméleti alapok lerakásának ideje, viták folynak, vélemények ütköznek, megfogalmazódnak a feladatok is, de konkrét egyleti szervezés még nem folyik. 1905-ben a N.V. beszámol arról, hogy Perczelné már megkezdte a missziói levelezést.⁷ Ez azonban egyéni akció volt, amelyről később nem kapunk újabb híreket. Viták folytak a városi és vidéki nők között, elsősorban a cseléd-kérdésben, felvetődtek a háziipar fejlesztésének kérdései; a vallásoktatás mikéntje épp úgy vitatéma, mint a nőnevelés és maga a nő helyzete a családban és a társadalomban.

1910-ben az egyház és a D.F.E. nagyszabású ünnepséget rendezett egyházalapítónk, Dávid Ferenc születésének 400-ik évfordulója megünneplésére, melyen sok angol és amerikai hittestvérünk részt vett, köztük több nő is. Ekkor jött létre a magyar és külföldi jótékony vallásos nők egyesülete, melyet a D.F.E. szervezett meg. Célja: testvéri egyesülés a külföldi nőekkel, egyrészt egyházi és nemzeti vonatkozású felvilágosítás, másrészt kivándorolt unitáriusok erkölcsi segítsége végett.⁸

Az 1910. évi ünnepi közgyűlésen Kilyéni Erzsébet titkár jelentésében olvashatjuk: „Egyletünk egy nagyon szép, úttörő munkája volt az is, hogy működési körébe a nőket is bevonta, megmutatva nekik, hogy milyen szép és nemes, másokat s ezzel természetesen önmagát is boldogító munkát végezhet a nő, ha néha kilépve családjá meghitt köréből, odaadó szeretettel fordul hitsorsosai felé, segíti a gyöngét, bátorítja a csüggedezőt, lelkesíti a kishitűt — visszapillantva 26 év munkájára.”⁹

A közgyűlés kimondta, hogy „a hazai és külföldi unitárius és más szabadelvű vallásos nők szövetségét megalakítja s a további intézkedések megtételével a D.F.E. titkárját megbizzza.”¹⁰ A szövetség tagjai: az amerikai „Women Alliance“, az angol „British League of Unitarian and other Liberal Christian Women“, a szintén angol „Central Postal Mission and Unitarian Workers' Union, valamint a Dávid Ferenc Egylet. Ezt a pillanatot tekintti születésnapjának mind a ma működő IALRW (International Association of Liberal Religious Women = Szabadelvű Vallásos Nők Nemzetközi Szervezete), mind az Unitárius Nőszövetség, amely 1911-ben felhívja az unitárius nőket a csatlakozásra, és kéri minden városban és községben a nőszövetség megalakítását, valamint a helységekből elköltözött és főleg kivándorolt nők új lakcímének beküldését.¹¹

Hogyan látták a nőkérdést elődeink, milyen eszményképet alakítottak ki a nőről, és ez a kép hogyan alakult napjainkig?

Hogy milyen megítélésben volt részük a századévig unitárius nőknek, arra álljon itt két idézet. 1890-ben írja az U.K. „Egyházi és iskolai moz-

galmak Amerikában“ című cikkében: „Az asszonyok segély-egylete gyűléseket tartott s azokon az asszonytagok felolvastak. Az egyiknek tárgya az erdélyi unitarizmus volt. Mi is erősen hiszünk az asszonyi misszió erejében s szeretnénk, ha a mieink tartanának köri gyűlést, hogy a maguk dolgait megbeszéljék?“¹² Simó János sepsikőröspataki lelkész 1891-ben így ír: „... első észrevételem ez: Egyletünknek nagyon kevés nőtagja van [...]. Amely ügynek zászlóját a nők veszik kezökbe, annak győzni kell, mert az bizonyos igaz, hogy a nők sokkal jobban tudják lelkesíteni a férfiakat, mint a férfiak a nőket“¹³ A vidéki nők, papnék és tanítónék vegyenek példát a kolozsváriaktól, hisz az egyszerű asszonyok nem lépnek be az Egyletbe, amíg nem látják ott a papnékat.

Tehát már megjelenik az igény a nőknél a munkába való bevonására. Boros György így fogalmaz: „En az unitárius vallás jövőjét az unitárius nők kezében látom letéve“. Kifejti, hogy az egyházat a férfiak vezetik, de a vallás az anyák kezében van, hiszen ők nevelik a gyermekeket. Ők lehetnek a templombajárás misszionáriusai és ők védhetik, gondozhatják a szolgálatba ment lányokat.¹⁴

Ebben az időszakban a nőkérdés talán legteljesebb megfogalmazását Dr. Lengyel Dánielné előadásában találjuk meg¹⁵, aki szerint a nő a család lelke, mint háziasszony és nevelő. Emellett részt kell vennie a közművelődési életben, hogy ismereteit fejlessze, valamint a jótékonyági tevékenységben is. Itt alapelveként kell elfogadni, hogy az árvákat és özvegyeket segíteni kell, a munkaképeseknek pedig munkát kell szerezni. Lányok és bizonyos esetekben gyermektelen asszonyok vállaljanak munkát, ennek érdekében a lányokat keresetképesé kell tenni, a gyakorlati életben szükséges jogi és pénzügyi ismereteket is kell számukra biztosítani.

„A nő a XX. században,“ c. cikkében Boros György kifejti, hogy a mai nő műveltebb, fejlettebb, mint a régi korok asszonya, de még tovább kell lépni. A női lélek a maga szeretetével mindig javítani akarja környezetét, mégha sokszor palástolja is a hibákat, hiszi, hogy a rosszat jóvá lehet és kell tenni. A modern nő példaképeként említi Perczelné Kozma Flórákat.¹⁶

A századforduló legjelentősebb unitárius asszonya Perczel Ferencné Kozma Flóra volt, aki Budapesten élt, vallásos meggyőződése alapján lépett be egyházunkba, tanulmányköteteivel, cikkeivel az unitarizmus terjesztője, valóságos apostola lett. Az ő véleménye szerint a mai kor követelménye nem a régi, vakon hívő, tudománnyal, haladással nem törődő, alantás munkát végző nő, de nem is a nagyon emancipált férfias nő, aki eldobja a vallásosságot és a háziasságot, hogy csakis a tudománynak és férfias sportoknak éljen, hanem „ma már szigorúan megkívántatik a nőtől, hogy úgy szellemi téren, mint a háziasszonyi teendők közül egyformán állja meg a helyét, hogy szükség esetén itt is, ott is egyformán érvényesülhessen“. Munkájában szükséges az evangéliumi szellem. E középútnak legmegfelelőbb az unitárius vallás, a Dávid Ferenc Egylet és a „Nők Világa“ megfelelő kereteket biztosít tevékenységükhöz, szabad szellemükkel pedig felekezetiességek nélkül szolgálják a közjót. A nőegyletek hasznát nem az anyagiak, hanem az eszmék adják, s aki az ügynek használ, az egész emberiség és a jövő boldogulása érdekében dolgozik.¹⁷

Egy másik cikkében Perczelné Kozma Flóra az ellentétes beállítottságú nőkről beszél: „Nem bicikliző, egyetemre járó, szivarozó és csak

politikával foglalkozó századvégi nő“ érdeklí, hanem a hivatását komolyan vevő, igazán gondolkodó és mélyen érző, művelt lelkű, tanult, munkás és egyszerű keresztény asszony, kinek célja: családjában megteremteni az emelkedett keresztény szellemet. Ahhoz, hogy a nők valóban egyenrangúak legyenek a férfakkal, legelőbb az apró gyengeségektől kell szabadulniuk. Mert hogyan pályázhat bizalmi állásra a pletykaéhes? Hogyan pályázhat orvosi, gyógyszerészeti állásra, ha babonáság és divat rabja?(...) Több nyelven beszélni még nem jelent műveltséget, éppen úgy, ahogy a templombajárás és állandó imádkozás sem jelent igaz keresztényi lelkiületet. Majd ha komoly szellemi munka után, saját személyiségünk lesz, ha magunktól gondolkozunk és ítélünk és nézeteinket ki merjük mondani, ha megismerjük az alattunk levők nyomorát, fogunk rájönni a luxus, divatok, etiquette stb. józálással és keresztényi lelkiülettel ellenkező voltára.“ A túlságos jólét fásulttá és érzéketlenné tesz, a keresztény szív az egyszerű életet élők között van.“ Végső tanácsa: „tanuljunk, művelődjünk, lelkesedjünk, hogy lépést tartsunk a fejlődő korrallal, csak egy dologban térjünk vissza ősanányainkhoz: egyszerűbb életmódot, kevesebb külsőséget, több belső tartalmat!“ Ugyanakkor kéri a vidéki nőket, hogy ők is vessék fel sajátos kérdéseiket, „ne merüljenek el a házi bajokban, gondolkodjunk a közjóról is és erre neveljük gyermekeinket is“.

A korabeli nőképet egészíti ki Kovács Sándorné, aki megállapítja, hogy a régi francia mondás szerint minden dolgok és bajok mélyén „keresd a nőt!“ Sok tönkrement családnál tényleg a nő az ok, ha nem megértő feleség, hanem csak magát helyezi előtérbe. Sajnos, ilyenkor mindig a gyermek az áldozat. A nemesebb érzületű, vallásos nő csodákat tehet, otthont teremtve, sokszor elbukó férjét is felemelheti. A szeretet és a türelem legyen erős, az őszinteség jóindulattal párosuljon! Neveljen hű gyermekeket. Rámutat arra is, hogy ahhoz, hogy valaki egyháznak tegyen szolgálatot, nem fontos a magas képzettség, csak igaz valóságosság kell ahhoz.¹⁹

Árkossy Lajosné felolvasásában elmondja, hogy „A társadalom magasabbrendű követeléseinek teljesítésére mindkét nemnek egyenlő jogcíme van“. Megjelenik követelményként a jog mellett az erkölcsi kötelesség is.²⁰

Péterfyné Tary Irén a székelyudvarhelyi fiókegyletben tartott előadásában kifejti, hogy a nő elsősorban legyen háziasszony és anya. Falun dolgozzék a falusi nép szellemi felemeléséért, szervezzen ifjúsági köröket, dalárdákat, nőegyleteket, színjátszást és előadásokat, mert az elhagyott nép hamar kocsmázásra szokik. Tanítsuk a nőket otthont teremteni, neveljük lányainkat háziasságra és valóságosságra!²¹

A világháború vérzivatarában elhallgatnak a nőkérdés vitái; a háború utáni kisebbségi sorsban újrainduló U.K. továbbra is állandóan követi a Nőszövetség munkáját, mely nagyon sok vidéki egyházközségben fellendült, de elvi kérdésekkel nem foglalkozott. 1924-ben kerül sor arra az ünnepi ülésre, ahol Fangh Erzsébet titkár a Nőszövetség nevében üdvözli a 40 éves D.F. Egyletet. Rövid történeti visszpillantás után méltatja a Channing House-ban tanult nők úttörő szerepét nőmozgalmunkban, majd kifejti véleményét eszményképéről: „Mi nem emancipált hölgyekről álmodozunk! Mintaképünk nem a nőképviselek, ügyvédek, követségi attachék vagy nőminiszterek, habár ezek előtt is meghajolunk; hanem, mivel a boldogság a múlton épül és az emlékezeten, tekintetünk visszazáll Lórántffy Zsuzsánára, Károlyi Zsuzsánára, Bethlen Katára, kik

talán éppoly nehéz vagy még nehezebb viszonyok közt éltek, mint mi most e bérces hazában, s kik mégis halhatatlan nevet tudtak maguknak szerezni, mert megértették koruk kívánalmait: dolgoztak, elmélkedtek és imádkoztak s az áhítatnak egy csendes órája után letöröltek gyengéden a szenvedők könnyeit. Mi is ezt akarjuk tenni.²²

A női eszmény egyik érdekes megfogalmazása az „Anyák tízparancsolata” is: 1. Örvendjen, hogy anya, 2. Teremtsen édes otthont, 3. Legyen gyermeke eszményképe, 4. Dolgozzon naponta legalább 8 órát, 5. Legyen mértékletes, 6. Legyen vallásos, 7. Otthon érezze magát a legjobban, 8. Anyai szeretete legyen okos, 9. Semmi divat kedvéért ne fedje, hogy első helyen anya, 10. Legyen mindig türelmes.²³

1932-től, a gazdasági világválság hatására megint vitatéma lett a nőkérdés az U.K. hasábjain. Finályné Szentkirályi Ami elemezte a munka szerepét a nők életében. Szerinte a mai válságban értékmegőrző munkára van szükség. A munka ne legyen oly teher, mely torzítja a személyiséget. Gyermekeinket neveljük munkára, ne kényeztessük el őket. Ugyanakkor a „senki gyermekeire is árásszunk egy kis szeretetet.”²⁴

Szent-Iványi Sándor egyik cikkében rámutat arra, hogy a nehézségekkel szembe kell szállni, kell tudni úszni ár ellenében is céljaink felé, de fel kell készülni a legrosszabbakra is. A nők felszabadulása versenyhelyzetet teremtett, melyben a női munkaerő olcsósága is szerepet játszik, Míg a férfi azért dolgozik, hogy családját eltartsa, a nő rendszerint csak önmagát tartja el. Véleménye szerint a kivételes képességű nőknek érvényesülniük kell, de az átlagos képességű nők szenteljék életüket családjuknak, melyhez szintén megfelelő műveltségi szint szükséges. A háztartás okos, gazdaságos vezetése, az egészséges táplálkozás és az értelmes nevelés is képzettséget kíván. Javasolja háztartási tanfolyamok szervezését, hogy a nő ne rabszolgája, hanem fejedelmnöje legyen otthonának.²⁵

Ürmösi Józsefné Balaskó Irma válaszol Szent-Iványi Sándornak, egyetért vele, de rámutat arra, hogy a féfiaknak is változniuk kell. Meg kell tanulniuk, hogy nekik sem szabad minden. Nem elég a nőket háztartási tanfolyamokra küldeni, az ifjakat úgy kell nevelni, hogy megértő élettársak lehessenek. Lányaikat neveljük kenyérkereső pályákra kedvük és tehetségük szerint, ha pedig megfelelő párra akadnak, a család keretében találják meg boldogulásukat. A dolgozó asszonyok egyszerűsítsék háztartásukat, hogy másra is maradjon idejük.²⁶

Kovács Dezsőné előadásában felméri a lányok helyzetét Európa különböző országaiban, megállapítva, hogy mindenütt nehéz a tanult nők elhelyezkedése. Nálunk, Erdélyben most van kialakulóban az intelligens házi alkalmazottak rendje... Minden állástalan tanult lány holt tőkét jelent. Az elhelyezkedés nehéz, azért ott kell megfogni a munkát, ahol lehet, mert csak kétféle munka létezik: becsületes munka vagy becstelen foglalkozás.²⁷

„Főzőkanál vagy írógép?” — teszi fel a drámai kérdést D.Z.; ki a szerencsésebb, boldogabb, a tegnapi vagy a mai nő? Régen elvonultan élt... Ma meg kell küzdenie kenyéréért, dolgozva és az előítéletekkel harcolva. A nő fő ereje a kitartás és a szívósság. Tanulnia kell, hogy ha férjhez megy, valódi társa lehessen férjének. De ugyanakkor meg kell tartania nőiességét, amely szeretet, jó szó, segítőkészség és tartalmas élet. Tehát mindegy, hogy főzőkanál vagy írógép, a fontos az, hogy legyen érző, megértő, gyöngédlelkű nő.²⁸

Szánthó Vilma vitába száll Kéthly Annával, aki a Bebel „Nő és szo-

szocializmus“ c. könyvéhez írt előszavában felrója az egyházaknak, hogy nem engedik a nőket teljes mértékben kilépni az életbe, hanem a női lélekre hivatkozva akarják fenntartani a „mindig így volt és lesz“ elvét. A szerző rámutat arra, hogy az egyház mindig is felhasználta a nőket a közösségért végzett munkákban. A mai dolgozó nő belefásul a robotba, a nőmozgalom célja éppen felrázni a fásultságból és teret nyitni lelkének a felsőbbrendű élet felé.²⁹

Végül Kozma Miklósné Bedó Anna véleményét idézem: A vallásosság belső adottság Isten megérezésére, ezt tanulni nem lehet. „Mindenki saját magát kell odanevelje, nemesítse. Érezni kell tudni, elmélyedni a hit dolgaiban és gyakorolni az önzetlen, jó cselekedetet. A vallásos lélek nem érdemért, elismerésért dolgozik, hanem saját lelkiismeretének megnyugtatóására. Szeretet hatja át lényét s akkor legboldogabb, ha könnyet töröl, szenvedőn segít vagy a közért áldozatot hoz. E szép erények gyakorlására a nőegyletek keretében számtalan alkalom adódik“. A nő főbb munkaterületei: a család- és csecsemővédelem, templomlátogatás, önművelés stb.³⁰

Eddig a nőmozgalom általános kérdéseivel foglalkoztunk. Érdemes megvizsgálni a különböző feladatkörökre vonatkozó vitákat, véleményeket is.

1. *A papnék feladatai.* A N.V. 1898-ban felhívással fordult az unitárius lelkésznekhez: „Megnehezült az idő fejünk felett, gond s aggodás szivünkben elterjedt“ mottóval, amelyben felhívja a figyelmet a szét-szóródás veszélyére, kérve az elköltözések közlését a befogadó egyház-községek lelkészeivel. Ugyanakkor felhívja a figyelmet a vegyesházasságok hatására és a hitetlenség terjedésére, amely a könnyebb élet keresésére is visszavezethető. „Vegyünk példát elődeinkről és az angol és amerikai unitárius nőktől, fogjunk össze“.³¹

Egy névtelen levelező rámutat az unitárius nőknek s főleg a papnéknak szerepére a templombajárás élénkítésében, valamint az összetűzések, nézeteltérések tompításában.³²

1917-ben gyermekvédelmi tanfolyamot szerveztek Kolozsvárott, amely egyben jó alkalom volt a tapasztalatok kicserélésére is. Itt fejtette ki véleményét Ebert Andrásné, mely szerint a papné egyben papnő is kell legyen, támogatnia kell férjét. Ne elégítse ki, hogy férje után tisztelik, hisz ez kötelességszerű. „Tiszteljen, a nép azért is, mert szeret és mint embert nagyrabecsül“. Elmondja, hogy milyen akciókat szervezett a székelyderzsi gyülekezetben, majd végső megállapítása: „A fő dolog, hogy a néppel gyakran érintkezzünk és ne mutassunk senki iránt ellenszenvet, még ha rászolgál is. Legyünk mindenkivel szemben szeretetteljesek és barátságosak, de azért respektáljanak. Ha ezeket a pontokat betartjuk, a papné és a nép között olyan igazi önzetlen szeretet és ragaszkodás fog kifejlődni, amely örökéletű.“³³

2. *A nők társadalmi helyzete és annak anyagi vonatkozásai.* A századelőn még lényeges szakadék volt a tanult emberek: tisztviselők, lelkészek, tanárok, tanítók és az egyszerű emberek, a fizikai munkát végzők között. Sok falusi lány helyezkedett el városi családoknál háztartási alkalmazottként (akkori néven cselédként), hogy férjhezmenetele előtt a hozományt („stafirungot“) előteremtse, vagy az otthoni nagy család anyagi gondjain könnyítsen. Az ő helyzetükkel is sokat foglalkoztak az U.K. tanúsága szerint. Perczelné Kozma Flóra arra hívja fel a figyelmet, hogy a cselédek is emberek, a középosztálybeliek előnyös helyzetben vannak

velük szemben, de emberségesen, keresztény szeretettel kell feléjük közeledni.³⁴

Perczelné a vitában kifejti, hogy a nők egyelőre a jogokban akarnak egyenlőséget, de a kötelességekben is szükséges volna az egyenlőség. A mai nők közt két kategóriát találunk, az egyiknek ideje és pénze le van kötve a családban és annak gazdaságában, a másik kategória rendelkezik szabadidővel és pénzalapokkal. Ez utóbbira várnak a szociális feladatok, de nekik van feladatuk a cselédkérdésben is. Kötelességük mind anyagiilag megfizetni, mind tanácsadással, lelki gondozásukkal hozzájárulni fejlődésükhöz.³⁵

A vita végső kicsengése: a nép felemelkedésének szükségessége: mind műveltségben, mind lelki tulajdonságaikban. Ezt a D.F.E. és az U.K. híven követte egész fennállása alatt.

3. *A nevelés, mint a nő és anya egyik fontos funkciója*, szintén nagy helyet kapott az U.K.-ben és magában a nőmozgalomban. A kérdésnek két fő vonulatát kísérhetjük figyelemmel: általában a gyermek vallás-erkölcsi nevelését és a nőnevelés speciális kérdéseit.

1894-ben olvashatunk egy rövid ismertetést Csifó Salamon árkosi lelkésznek értekezéséről „A nőnevelésről” címmel, melyet a Háromszék megyei tanítótestület Olt-vidéki köre kiadott. Ebben a szerző az értelem és érzelem nevelése mellett a társadalmi és házi élet kívánalmainak megfelelő oktatást és szoktatást emeli ki. Többek között felveti, hogy a lányok oktatását feltétlenül nőtanítókra kell bízni.³⁶

Lukács Anna kifejti, hogy a vallásos nevelést a családban kell elkezdeni s ebben az édesanyának döntő szerepe van. A tanítóknak példaadással, őszinteséggel és igazságossággal kell végezniük nevelői munkájukat, melynek igazi eredménye nem hittan-tudásban, hanem a gyermekek magatartásában, szorgalmában és engedelmisségében mérhető le.³⁷

„Egy anya” összehasonlítja a különböző vallások nevelési elveit. Az unitárius nevelésben az egy Isten tana bizalmat ébreszt a gyermek lelkében, Jézus pedig a legszebb példakép lehet előtte.³⁸

Nagy vita robbant ki a vallástanítás kérdésében is. Raffaj Irma szerint a vallástanítás a lelkészek kötelessége volna, de ők átadták a tanítóknak, így ez most avatatlan kezekben van, nincs rá képesítésük, csak melléktantárgyként tanulták. Ha szereztek is kántori képesítést, az csak a templomi ének tanítására képesít.³⁹ Pálffy Ákos tanító válaszcikkében úgy véli, hogy a cikk szerzője nincs tisztában a helyzettel, hiszen a tanítóképzőben tanulnak a vallástanításról és gimnáziumi tanulmányaikból is van annyi ismeretük a vallási kérdésekben, hogy elemi szinten taníthassanak.⁴⁰ Raffaj Irma viszontválaszában kifejti véleményét, mely szerint a lelkész hivatottabb a vallástanításra és ahol van lelkész, vegye át a tanítótól ezt a munkát.⁴¹

A nőnevelés sajátos kérdéseivel többen is foglalkoztak. 1896-ban Buzogány Mária tanárnő — aki a Channing House-ban ismerkedhetett meg az angol nőneveléssel is — beszámol arról, hogy a vallás és közoktatási minisztérium megengedte, hogy a nők is végezhessek a gimnáziumot és némely tárgyra az egyetemre is beiratkozhatnak. Ezt a rendelkezést sokan bírálják, ezek ellen kel ki nemes önérettel, üdvözölve a rendeletet, mert meg van győződve arról, „hogy a nő a maga nőiességét nem vetközi le azért, ha bő ismerete és teljes tudása lesz”.⁴²

Érdemes Kissné Liptay Matild (Székelyderzs) gondolatait is megis-

mernünk. Szerinte a lányokat életre kell nevelni, s ehhez szükséges a valóságosság, a természetes egyszerűség és a kenyérkereseti képesség. A valóságosság ne tüntető templomlátogatásban nyilvánuljon meg, hanem tanítsa meg a nőt remélni, tűrni, szeretni embertársait. Anyaként igyekezzék ezt gyermekében is kialakítani. A természetes egyszerűség a műveltség és a jó háziasszonyosság keveréke legyen. Ami a kenyérkereső képességet illeti, ne féljünk a diplomás nőktől, hisz a diploma véd attól, hogy csak érdekből menjen férhez, hogy legyen ki eltartsa.⁴³

A századelő itt is inkább csak a talajt készíti elő, még nem ülteti gyakorlatba nőnevelési elveinket. Ez csak a két háború közötti időszakban kap gyakorlati formát az Unitárius Leányotthon megalapításával, később az Unitárius Középiszkolás Lányok Munkaközösségének megszervezésével, majd az unitárius ipari leányközépiszkola létrehozásával.

4. A *szociális problémák* megoldásában való részvétel csak az első világháború nehézségei közt vált a Nőszövetség állandó feladatává. De magáról az adakozásról, jótékonyágról, a szegények segítéséről addig is sok szó esett. Itt csak két példát említek meg.

Perczelné számol be a N.V. olvasóinak Geöcze Sarolta író nő „Hogyan adakozzunk?” c. előadásáról, aki megállapítja, hogy: „Feleslegeink adása kötelesség, nem kegy, alamizsna. Ne leereszkedő jóakarattal, ne büszkén, kevélyen adjunk, mert ez a szegényeknek fáj, hanem keresztényi szeretettel és tapintattal. Egy Atya gyermekei vagyunk, minden jóra való, dolgozó ember megérdemli, hogy megalázás nélkül jusson meleg szobához, ételhez, ruhához”.⁴⁴

Kovácsi Antal szerint két úton kell jótékonykodni: munkalehetőséget kell teremteni, valamint közművelődési és erkölcsi szempontból kell felemelni a népet.⁴⁵

5. A *nők önálló kereseti lehetőségeinek megteremtése*. Ennek a kérdésnek fő mozgatója Raffaj Irma volt, aki már 1898-ban felhívással fordult a nőkhöz a székely szövőipar érdekében. Felteszi a kérdést, miért vesz ma mindenki gyári árut? Mert nem tudnak szőni. Miért? Mert a lányok idegenbe mennek szolgálni, nem lesz belőlük jó gazdaasszony és el is kényelmesednek. Pedig a fonal olcsóbb lett és érdemes szőni eladásra is, amivel pénzkeresethez juthatnak. Gyakorlati tanácsokat is ad, árakat sorol fel.⁴⁶ Később is találkozunk gyakorlati tanácsaival, ötleteivel.⁴⁷

Ugyancsak Raffaj Irma közöl a „Háztartás” című lap után népszerűsítő sorokat a kézimunkázásról. Kézimunkákkal lakásaink otthonosabbá tehetők, fejlesztik teremtő erőnket, nyugtató hatású, mintegy idegcsillapító. Ugyanakkor a kézimunkakosár anyagi függetlenséget is biztosíthat egy nőnek.⁴⁸

1906-ban Fanghné Gyűjtő Izabella ismerteti a „Tulipánkert” nevű hazai védegyeletet, melynek célja a háziipar fejlesztése, a hazai termékek támogatása és nemzeti viseletük feltámasztása.⁴⁹ Sajnos, mint Raffaj Irma beszámol róla, a tulipánakció szalmaláng lelkesedésnek bizonyult, mely egy év alatt kihunyott a hazai ipar és a háziipar nagy kárára.⁵⁰

Ezekből a kezdeményezésekből indult ki a 30-as évek népművészeti mentő munkája, a mintagyűjtés, a szövőtanfolyamok, kiállítások szervezése és végső fokon az unitárius ipari leányközépiszkola megalapítása.

E történeti jellegű összeállításom — miként a forrásmunkák is — megállnak a második világháború utáni években, hiszen, ez alatt a csaknem 50 esztendő alatt a szervezett unitárius nőmozgalom szünetelt, mint

annyi más tevékenység. De most, amikor újrakezdjük munkánkat, szükségesnek látjuk tisztázni: mit is akarunk, milyennek képzeljük el ma az ideális unitárius nőt? Erről szeretném elmondani most már forrásokra hivatkozás nélkül személyes meglátásaimat.

Az elmúlt fél évszázad alatt társadalmunk gyökeresen megváltozott. A századelőt még élénken foglalkoztató társadalmi különbségek ma már múltéi — mára a dolgozó nő természetes jelenség. A társadalmi és vagyoni különbségek elmosódása sajnos kevésbé a „nép felemelése“, inkább a középosztály elszegényedése és munkábaállása útján valósult meg, habár ebben az elmosódásban nagy szerepe van az iskolázottság növekedésének is. A faluközösségek felbomlása, a városba való vándorlás lényegesen csökkentette a látható különbségeket. Ma már természetes, megszokott jelenség a bicikliző, cigarettázó, autót vezető nő, sok egyetemi végzettségű nő bizonyítja az élet legkülönbözőbb területein, hogy egyenlő értékű munkát tud végezni a férfakkal. Kenyérkeresői minősége nagyobb függetlenséget biztosít számára.

Ha régen egy férfi el tudott tartani egy családot, ez ma már ritkán lehetséges, a család anyagi helyzete kötelezi legtöbbször a nőt is állás vállalására. Ugyanakkor megváltozott a hagyományos családi munkamegosztás, egyre több férj osztja meg a háztartás, beszerzés és gyermeknevelés gondjait feleségével. És azt is tudomásul kell vennünk, hogy a háztartási munka egyformasága, soha be nem fejezhetősége sem elégíti ki a mai nőt, aki részben teremteni, alkotni akar, másrészt munkahelye kikapcsolódást és emberi kapcsolatokat is jelent neki.

Milyen legyen, ezek után a mai nő, mire neveljük lányainkat? Ahhoz, hogy az élet viharában megálljanak, elsősorban erkölcsi tartásra, mély hitre és embertársaikhoz közeledni tudó szeretetre van szükségük. Ezek a tulajdonságok sok nehézségen átsegítik az életben. Másodsorban munkára, rendszeretetre kell nevelnünk, amely függetlenséget biztosít számukra és megszerzi munkatársaik becsülését. A háziasságra nevelés szintén fontos, hisz ma is a nő az otthonteremtés letéteményese, gyermekeinek nevelője, a jövő biztos alapja. Ugyanakkor kell legyenek egyéni ambíciói, tehetsége szerint keresse meg azt a területet, ahol alkotni tud, ahol munkáját fontosnak érezheti s ezzel személyiségét kibontakoztathatja.

A mai nőnek is tudnia kell, hogy helye elsősorban a családban van,¹ de akkor se essen kétségbe, ha család nélkül marad, mert úgy is élhet hasznos, teljes értékű életet. De ehhez szükséges, hogy egy közösséghez tartozzék, amelynek reá is szüksége van és amely reá is gondot visel. Sok nő marad magára, gyermekei elköltöznek, hozzátartozói elhalnak. Magányosságukat oldják fel azzal, hogy megfelelő közösségekhez csatlakoznak, ahol tudnak valami hasznosat tenni embertársaikért. Soha ne feledjük, hogy kötelességeink vannak egymás iránt s csak ezeknek teljesítése adhatja meg azt a lelki békességet, melyre mindnyájunknak szükségünk van. S végeredményben ez jelenti Istenországá építését.

JEGYZETEK

¹ Unitárius Közlöny (a továbbiakban: U.K.) Kolozsvár, 1888, 181 l.

² Boros Gy.: Tíz évi munkásság. Titkári jelentés. In: U.K. 1894, 184 l.

³ U.K. 1879, 15.

- ⁴ Uo. 69.
- ⁵ Uo. 115.
- ⁶ Uo. 173.
- ⁷ U.K. 1905. 196.
- ⁸ U.K. 1910, 181.
- ⁹ Uo. 191.
- ¹⁰ Uo. 195.
- ¹¹ Felhívás az unitárius nőkhöz. In: U.K. 1911, 3.
- ¹² U.K. 1890, 69.
- ¹³ A D.E.F. érdekében. In: U.K. 1891, 25.
- ¹⁴ Az unitárius nők feladata. In: U.K. 1897, 139.
- ¹⁵ A nő feladata a családban, a társadalomban és a közpályán. In: U.K. 1894, 54.
- ¹⁶ Nők Világa (a következőkben: N.V.) 1907, 1 sz.
- ¹⁷ A Dávid Ferenc Egylet és a Nők Világa. In: U.K. 1904, 211.
- ¹⁸ N.V.: A XX. század asszonya. In: U.K. 1900, 170.
- ¹⁹ A nők munkaköréből. In: U.K. 1909, 188.
- ²⁰ Nőkről nőknek. In: U.K. 1910, 102.
- ²¹ Társadalmi munkásságunk. In: U.K. 1912, 180.
- ²² U.K. 1924, 202.
- ²³ U.K. 1926. 123.
- ²⁴ Társadalmi munkásságunk. In: U.K. 1912, 180.
- ²⁵ Leányaink jövője. In: U.K. 1932, 89.
- ²⁶ Leányaink jövője. In: U.K. 1932, 110.
- ²⁷ Leányaink küzdelme a mindennapi kenyérért. In: U.K. 1933, 57.
- ²⁸ U.K. 1934, 77.
- ²⁹ Az egyház és a nők. In: U.K. 1936, 25.
- ³⁰ A nőegyleti tag templomlátogatása és vallásossága. In: U.K. 1943, 163.
- ³¹ Nők Világa: Fölvívás az unitárius lelkésznekhez! In: U.K. 1898, 35.
- ³² U.K. 1899, 42.
- ³³ Vidéki papné tapasztalatai — A papné hivatása és működése a nép körében. In: U.K. 1917, 100.
- ³⁴ Nők az egyházi életben — In: N.V. 1904, 3 sz.
- ³⁵ A nők szociális feladatairól. In: N.V. 1905, 3. sz.
- ³⁶ Egyházi és iskolai mozgalmak. In: U.K. 1894, 145—146.
- ³⁷ A vallásos érzelmek és annak nevelése. In: U.K. 1899: 38, 71.
- ³⁸ Az unitárius vallás előnye gyermekeink nevelésére nézve. In: U.K. 1899, 194.
- ³⁹ Kik tanítsák a vallást az elemi iskolákban? In: N.V., 1905. 4 sz.
- ⁴⁰ Válasz Ibolykának. In: U.K. 1906, 106.
- ⁴¹ Kik tanítsák a vallást az elemi iskolákban? In: U.K. 1906, 128.
- ⁴² A nőnevelésről (ismertetés). In: U.K. 1896, 31.
- ⁴³ A nőnevelésről. In: N.V. 1905, 1. sz.
- ⁴⁴ Budapesti jótékonyosság. In: N.V. 1905. 2. sz.
- ⁴⁵ Jótékonyosság és jótékony intézetek. In: U.K. 1897: 8,30.
- ⁴⁶ Felhívás a székely szövöipar érdekében. In: U.K. 1898, 10.
- ⁴⁷ Házi tanácsadó. In: N.V. 1907, 4. sz.
- ⁴⁸ Vidéki levél. In: U.K. 1897, 32.
- ⁴⁹ Tulipánkert. In: N.V. 1906, 3. sz.
- ⁵⁰ A tulipán. In: N.V. 1907, 2. sz.

GEJZA JÓZSEF (1742–1782)

1. Származása

A család eredetére nézve lengyel volt. Az unitáriusoknak Lengyelországból való kiüzetésekor 1660-ban jöhetett be a család elődje, valószínűleg pap volt.¹ Egy Gejzanovits Ádámot a dicsőszentmártoni zsinaton, 1674. június 10-én szenteltek a kolozsvári lengyel egyházközség papjává, ennek fia vagy testvére (I.) János,² akit 1692-ben szenteltek fel papnak.³

(I.) Jánostól a család így származott le:

Sándor (homoródmási pap, köri jegyző)⁵ (II.) János orvos es tanár.⁴

József Bényi (III.) János 3 leány (Rebeka, . . . ?)

Gejza Sándor (I.) János fia, nevét 1719-ben írják be a secundánsok katalógusába.⁶ 1720-ban már logicus a kolozsvári kollégiumban. Innen 1723 tavaszán rektornak ment Székelyderzsbe.⁷ 1730–1762. években homoródmási pap és köri jegyző. 1762. április 1-én halt meg Homoródmáson. Sírja valahol a temetőárok mellett volt, ma már ismeretlen.⁸

2. Életrajza

Gejza családi nevét a forrásmunkák több változatban rögzítették, így: Gejza, Geyza, Gejzánovics, Gejzanovius, Geizanowich. Lengyel származék lévén, családi neve Gejzanovits volt, ezt magyarosította, ill. latinosította s így lett a magyar „Gejza“, illetve a latin „Geizanovius“. A továbbiakban nevének magyar formáját használjuk.

Gejza Sándor legidősebb fiaként 1742-ben született Gejza József apja szolgálati helyén Homoródmáson.⁹ Minden valószínűség szerint itt ismerkedhetett meg a betűvetéssel. 1742–1755 között feltehetőleg szülőfalujában élt. 1755-ben már Kolozsváron találjuk.

Uzoni Fosztó István az első, aki „Historia Ecclesiastica Transylvano-Unitaria“ című munkájának a „XVIII. század kolozsvári papjai“ fejezet cím alatt ezeket írja Gejzáról: „1781 szeptemberében eljő és fungálni kezd, sidót, görögöt is tanít és meghal 1782-ben“.

Aranyosrákosi Székely Sándor is lexikálisan emlékezik róla: „Gejza József, lengyel ivadék, kolozsvári anyaoskolában híres senior volt 1767-tájatt, illy állapotjában jeles munkákat írt: [. . .] kiadta újraserkesztve a Halotti Énekeskönyvet 1766, majd vitetett Ó-Tordára onnan Thoroc-

kóra, innen pedig Kolozsvárra papnak s egyszersmind keleti nyelvek oktatójának 1779 tájatt, halt meg 1781-ben.¹⁰

Szinnyei József is ezeket az adatokat használta fel.¹¹ Zováryi Jenő sem hoz újat „Egyháztörténeti Lexikonában.”¹² Gál Kelemen mindössze másfél oldalt szentel ismertetésére.¹³ Benczédi Gergely „Kolozsvári tanárok” című kéziratot munkája tartalmazza életének és diákévének legfontosabb mozzanatait. A fentieket összevetve, életéről a következőket tudjuk.

1755. október elején jött Kolozsvárra s lett etymológus. Két évvel később már syntaxista. A poesis és retorica classis elvégzése után 1759. február 3-án beiratkozik a sekundánsok katalógusába. (Matricula secundanorum IV. 6. 1) Miután egy-egy évig philosophus majd tógátus diák (Seniori matricula 287 l.) a novitiatusból felszabadul. (Fasciculus Rerum Scholasticorum V, 214. l.)¹⁴

1763-tól megkezdí tanítói tevékenységét, a Kollégiumban logikát tanít. Ebből az időből maradt ránk: „Universae Logicae...” című kézirat tankönyve.¹⁵

Az 1764-es esztendő teszi ismertté Gejza nevét. A huszonkét éves ifjú lefordította Dersi Istvánnak „Tractatus Diacriticus...” című kéziratot teológiai munkáját a keresztény hitelvekről. A fordítás teljes címe: „Magyar Diacrisis, vagy az Isten s isteni dolgok felől elmésen s fontos ítéletekkel értekező munkácska, mely is magába foglalja az Erdélyországi négy bevett vallásoknak fővebb cikkelyeit s fundamentumait. Készítettet pedig azok kedvéért, kiknek nagyobb könyvek nincsenek, melyekből ezeket kitanulják, vagy talán kevesebb idejük, mintsem ezeknek a nagyobb könyvekből való kiforgatására kívántatnék, Dersi István által. Deákból magyarra fordítatott Gejza József által actatis 22 az 1764 esztendőnek fogytán.”

A magyar fordításnak Gáspár Sámueltól 1776-ban „in Illustr. Unitariorum Claudiaco deibus Maji” készült példánya első levelén a következő egykorú vers olvasható:

„Régi panasza ez a Magyar nemzetnek, / Hogy a tudományok más nyelven zengenek. / A kik Deák nyelvet nem igen értenek, / Bölcsesség útában, kevésre mehetnek. / Dersi István is ezt Deák nyelven írta, / Mellyel elméjének nagy jeleit hagyta. / Tudós Gejza József magyarul formálta / S evvel szíveinket megvidámította. / Kérjük azért reá Istennek áldását, / Nyavalyasságából nyerje gyógyulását, / Hogy ne szánnya tőlönk többszer is munkáját, / Holta után vegye élet koronáját.”¹⁶

A fordítás Sebes Pál torockói rektortól került a Kollégium könyvtárába.¹⁷

1767. május 12-én a diákok bizalma seniorrá választja,¹⁸ s ebben a tisztségben nagy hírnévnek örvend. Ebből az időszakból maradt ránk híres, nyomtatásban is megjelent temetési beszéde „Eleven Temetség”¹⁹, mely három kiadást is megért. 1768 szeptemberében, mint senior kezdí a „Fasciculus Rerum Scholasticorum” VI. kötetét.

Versírói tehetségét bizonyítja a „Convivium Philosophicum” című latin nyelvű elbeszélő költeménye.²⁰

Jakab Elek szerint 1768-ban írta be nevét az unitárius egyháztörténelembe, azzal, hogy kiadta az „Unitárius Halotti Énekeskönyvet”²¹.

1769. március 24-én búcsút mond a Kollégiumnak (Fasc. Rerum Scholasticorum VI. 38–40 l.), s egy évvel később Tordára megy lel-

késznek. 1770-ből maradt ránk nyomtatásban is megjelent temetési beszéde „Halottak Innepe Hammas Szombat“²² címen. 1772. április 24-ig szolgál Tordán, amikor a Főkonzisztórium 1772. január 28-án, hozott rendeletére Torockóra helyeztetett át, ahol kilenc évig működött.²³

1781. május 13-án Kolozsvárra kerül papnak.²⁴ Az 1781. június 16—20. között tartott kövendi zsinat megerősítette hivatalában és megbízta — „ha egészsége engedi“ — a zsidó és görög nyelv tanításával.²⁵ 1781. szeptember 1-től a Kollégiumban görög és zsidó nyelvet tanít három hónapig. 1782. január 1-én meghal. Skórbutos lábfájdalmi miatt sok szenvedése volt. Január 13-án temették Lázár István és Kovácsi Tamás.²⁶ Családja volt, négy gyermeke maradt. Sírja ismeretlen; sírkövének feliratát Nagyajtai Kovács István másolta le az alábbiak szerint:

„A sír fölébe ... feltetett koporsó fedél alakú emlékkő délszaki oldalán ez van vésvé: Har sub mole jacent evanguia membra Josephi / Geiza polonorum stemante gente sati / officium fidi gessit... lustra ministri ad populum Christi dogmata sacra sonans / lector et hebrae lingvae graecaeque creatus / his studius gemmis irradiare scholas / sic pia majorum pede presso exempla secutus / est cito supremum jussus obire diam / nam triginta novam duntaxat / contigit annos / ast fuit egregiis dotibus ille senex / tempora non fasciunt veram prod neta senectam / sed pietatis animi vera senecta...“

Az emlékkő északi oldalán: „Monumentum hoc posuit Cathrina Szigethi Marito suo dilectissimo Claudiopoli apud Unitarios A.C. 1782, 1. Jan Denato“²⁷

3. Homiletikai munkássága

Gejza József homiletikai írói tevékenységéről a nyomtatásban megjelent két temetési beszéde, valamint kéziratban maradt két prédikációs kötete tanúskodik. Prédikációs kötetét ismertetjük az alábbiakban.

1. *Sacrarum Dissertationum* címet viselő kötete²⁸ az 1771—1780 között írt beszédeinek egy részét tartalmazza, nevezetesen 190 általános — 150 halotti — 30 esketési beszédet, 13 úrvacsorai — és 2 keresztelési ágendát. E beszédek latin nyelven íródtak, többnyire vázlatok, rövid magyar és görög nyelvű betoldásokkal. A gyűjtemény végén (468—476 l) egy XI. fejezetből álló tanulmány olvasható „Nostrae Cogitationes in Apocalippsim“ címen. (Az első fejezet után a számozásban a IV-ik következik, s így lényegében IX fejezetről beszélhetünk.)

2. *Egyházi „beszédei“*²⁹ cím alatt egy 53 beszédet tartalmazó kötet ismeretes, mely Aranyosrákosi Székely Sándor tulajdonából került a Kollégium könyvtárába. Tartalmát illetően többnyire latin vázlatokkal van dolgunk, de a 19 magyar nyelven írt prédikáció alapján fogalmat alkothatunk Gejzáról mint íróról és stílusáról.

Jakab Elek megállapítása szerint: „Mint papnak sok ismerettel, játszi elmével s gyönyörű irállyal írt prédikációi maradtak fenn, egy

kötetben, melyet én a tudós Koronka Antaltól emlékül kaptam, s szintén a székeskeresztúri középiskolának ajándékoztam.³¹

Homiletikai munkásságának ismertetése e beszédek elemzése alapján történik, bár ez csak egy kis része a teljes életműnek. A latin nyelvű beszédek, beszédvázlatok száma jóval meghaladja a magyar nyelven írottakat. A prédikációk elemzése során felhasználtam Gellérd Imre magiszteri szakdolgozatát.³⁰

Az Aranyosrákosi Székely Sándor féle kötetben lévő beszédeiről nehéz írni. Gejza műveltsége, kiváló tudása, latin, görög, héber nyelv- ismerete rendkívüli. Már a kötet első beszéde: „Oratio inauguratoria ad professoratum“ azt húzza alá. „A görög és zsidó szöveg magyarázata közben egy néhány hibás olvasásra mutat rá, s ebből levonja a tanulságokat. A magyarázónak nagyon szemesnek kell lennie, nemcsak két szemre van szüksége. Aztán legyen agilis, fáradhatatlan kezű a görög és zsidó jellemek rajzában és nézeteiben, hogy annál jobban megtapadjanak az emlékezetében. A lexikonok forgatásában is, [...] Aztán rest lábakra van szüksége, hogy ne sokat sétáljon, mulasson, kirándulásokat tegyen, hanem múzeumokban, könyvtárakban, üljön. Ami háromszor-négyszer nem sikerült, csak az oktalán kísérli meg ötödik-hatodszor. A filológusnál ez az oktalanság a legszükségesebb.“³²

Beszédei jó felépítésűek, kerek egészet alkotnak. „Ágendái rövidek és egyszerűek. Nem fejteget, nem kerüli a témát, ráüt a szeg fejére, leleplezetlenül mondja meg azt, amit érez. Gejza egyenes jellem.“³²

Illusztrációi nem mesterkéltek, hanem találóak, a megfelelő helyen a megfelelő történet emeli ki a mondottak fontosságát és ad nyomatékot ezek igazságának. Gejza az ókor történelmének kiváló ismerője lévén, a nevek özönével veszi körül az olvasót. A történelmi események színes forgatagában a költők, császárok és hadvezérek társaságából az egyedüli kiút a Szentírás. Ehhez fordul Gejza is. Az O- és Újszövetség könyveit jól ismerte, s ezeket eredetiben olvasta.

Beszédeinek tartalmi tisztasága, unitárius hitelveinek megfogalmazása elismerést érdemel. „Senki Istennek ne szolgáljon, vagy a mennyei jutalomból viseltetvén, vagy a pokoli kénoktól rettegvén, hanem a nekik szolgál, azért szolgáljon, mert Isten is megérdemli“. Igen érdekes állásfoglalása a csodákat, illetve a szentek csodatételeit illetően; az erélyetisztelet kérdésében így vélekedik: „Tiszteletet érdemelnek az élőkől a megholt szentek tagjai, mert azoknak koporsója s temető sírja körül eleitől fogva sok csodát tött az Isten, azoknak tetemei által sok halálos nyavalyaságot gyógyított meg az Isten — azt mondgya valaki. De én egy szent ember koporsója körül is a keresztény világban csodát nem láttam, ha pedig csodák is löttek néhányszor azok sírjánál, azok által annak a szent tudományak az igazságát bizonyította Isten, melyet az ilyen szentek vallottanak életökben, és semmiképpen nem arra tanított ezekkel a jelekkel, hogy mű vagy ennek vagy annak a szentnek senyvett tagjait csókolgassuk s imágyjuk.“

Alig van beszéde melyben ne hangsúlyozná a közösségformáló események fontosságát. „Tartozik a keresztény ember magával azt elhittetni, hogy a közjónak előmozdítására született, rész szerint, nem csak a maga dolgainak előmozdítására. (...) Tü vagytok a világnak világgossága. Az égő szövétnek, bizony nem magának szolgál, hanem másoknak, akik az ő világánál látnak, valámig el nem alszik [...] az igazi keresztény az isteni természetnek részese [...] követni kell tehát a jóság-

ban a keresztény embernek az Istent, készen kell lenni mindenkor a másoknak való szolgálatra [...] vagy az isteni természetnek részesei nem lesznek, vagy búcsúznok kell ama Pogány söt inkább Dizsnó Regulától: ki-ki magának.“ [...] „Olyan közjő az egészség, melyben gyönyörködik az emberi nagy testnek minden tagja. A test minden tagjai közül egy sem él csak magának. Meg kell mutatnunk mikor a szükség kíványnya, hogy mi a közjőnek előmozdítására és ezekből kivonni nem akarjuk magunkat.“

Etikai szempontból beszédei a tiszta keresztény erkölcs irányát fogalmazzák meg. Isten, Jézus, ember, ez vonul végig a nagy parancsolat magyarázatában is: „Háromfelé ágazik hát a keresztényi szeretet, szeretni kell Istenünket, felebarátunkat és magunkat.“ Önmagunk szeretetéről így vall: „Magát az ember szeretheti dicséretesen is, igen vétkesen is. Vétkesen szereti magát, aki széles e világnak minden javait, gyönyörűségeit, kincseit magához akarná rántani, s ha rábíznák másnak, vagy igen keveset, vagy semmit se hagyna. Dicséretesen szereti magát, aki mindenekfelett óhajtja a maga valóságos és állandó boldogságát, melyre nézve, minden kincsnél inkább vágyik bölcsességre és igazi kegyességre, melyek nélkül nem lehet rátalálni a boldogságra.“

Egymás tiszteletéről, a szidalmazókról, káromkodókról, Judás levelét elemelve, mondja: „Senkit sem szabad szidalmaznunk. Nem szabad átkozódnunk. Barátainkat szidalmazni, nagy embertelenség, gyűlölkölnket átkozni, nagy törvénytelenység [...], a szitkos, átkos ember megtapodja Urunknak a szeretetről kiadott új parancsolatját is.“

Hivatástudatát fogalmazza meg az 1771. január 8-án, aranyosrákosi parciálison tartott beszédében. „A lelkész hivatása Isten mellett munkálkodó szolga lenni. Ez a szolgálat jelenti az ember öntudatra ébredt lélek munkatársi viszonyát Istenhez.“ A század papjainak fejére két vádat olvas:, a kényelmességet és a népen való uralkodást. A lelkész nem ura a gyülekezetnek, hanem szolgája.³⁴ Gejza nemcsak felállítja az erkölcsi normát, hanem azt is mondja, hogy miképp lehet azt megcsélekedni. Stílusa közvetlen és természetes; kedveli a szójátékokat és a közmondásokat.

Külön tárgyaljuk két nyomtatásban megjelent temetési beszédét, mely által vált ismertté a neve.³⁵ Temetési beszédei keltették fel Kazinczy Ferenc érdeklődését irányában.³⁶

Gellérd Imre magiszteri szakdolgozatában részletesen tárgyalja a „Halottak Ünnepe Hammas Szombat“ című beszédét. Ugyanezt elemzi Deák Miklós is tanulmányában, különös figyelmet szentelve szerzője egyéniségének.

„Gejza Józsefnek csak ez a műve fordult meg kezemben — írja Deák Miklós — de ez is meggyőzött arról, hogy kora legkiválóbb írói és szónokai közé tartozott. Az egész beszédet átlengő vallásos érzelem a valódi papot, az ügyes szónoki fogások a ritka szónokot, a találó gondolatok helyes használása, benne a jeles írókat mutatják. Úgy képzelhető e beszéd, mint e száz év egyik emlékköve, melyre a szónok az elhunyt erényeit: keresztényi alázatosságát, kifogástalan jellemét, szelídségét, jótékonyságát és emberbaráti szeretetét metszette, hogy az emlék által erényeiben tovább éljen a hátramaradottak között.

Az egész beszédben az erény magasztalását jellemző s az említett bűnöket sújtó hasonlatok, képek, a történelemből vett idézetei, a beszéd

egyszerű, de mindenki által érthető, tiszta nyelvezete által kellemes olvasmány ma is.³⁷

Kevésbé ismert a másik „Eleven Temetség“ c. temetési beszéde. Idézzük belőle az alábbiakban: „Mídon ez Úrban boldogul, kimúlt hosszú életű és nagy kegyelmességű jó asszonynak ma utolsó tisztességet teszek; ha nem bánnyátok egyáron titeket is mi minyájan Halotti köntösbe öltöztetek, koporsóban fektetek s mind eltemetlek“ — indítja beszédének tárgyalását, hogy aztán így folytassa: „Míg azért minden keresztény embert megtanítok arra, mikor s hol hallyon meg? Míg mindeneket s legközelebb titeket megmoslak, megkenlek s halotti köntösbe öltöztetek, koporsóba fektetek s mind a temető kertig elkísérlek; méltóztatatok jelen lenni figyelemmel, kik testel is itt jelen vadtok, s magát igen nagyra kötelező, de talán várakozástoknak meg nem felelő faragatlan s tudatlan Oratiomnak megbocsássatok.“

„Az ég a mi hazánk, ott van a mi Atyánk s örökségünk ország, az pedig mennyország, annak tehát útja is országútja. Ebben kell meghalnunk.“

„Ebben az országban sok lakóhelyek vannak, de csak egy az út azokra, az az Út is eleven út, a mint maga mondotta: Én vagyok az út az igazság és az élet. [...] ebben az útban kell meghalni, világosabban: keresztény hitünk s a szerént való hivatalunk serény folytatása az az országút, melyet nyitott meg nekünk az egekre Jézus, valaki azért keresztény hivatalait holtig nem tágítja, az országútján hal meg. Itt haljatok meg.“

Gejza József kora legkiválóbb írói és szónokai közé tartozott. Elettömvé az erdélyi unitarizmus egyházi irodalmának maradandó értékét képviseli.

JEGYZETEK

¹ Dr. Gál Kelemen: *A kolozsvári unitárius kollégium története (1568—1900)*. Kolozsvár 1935, II. k. 538 l.

² Uo. II. K. 538 l. lásd még: *Protocollum Generalis Consistorii Unitariorum* 99 l. és Benczédi Gergely: *Kolozsvári tanárok (kézirat)* 204 l.

³ Benczédi Gergely: i.m. 204 l.

⁴ Aranyosrákosi Székely Sándor: *Az unitárius vallás története Erdélyben*. Kolozsvár 1839. 178, 209 l. Lásd még Gál K. és Benczédi G. i.m.

⁵ Vári Albert: *Gejzánovics Sándor*. In. *KerMagv* I,II (1917) 121—127; Benczö Dénes: *A homoróaldalmási unitárius egyházközség története*, 51 l.

⁶ *Matricula Secundanorum* 32 l.

⁷ A rektor mai fogalmak szerint kántortanítónak felelne meg

⁸ Benczö Dénes: i.m. 51 l.

⁹ A homoróaldalmási egyházközség 1742-es anyakönyvében a jelzett évszám alatt a következő bejegyzés áll: „Magamnak Józsefet, Gejzától“. (88. sorszám)

¹⁰ Aranyosrákosi Székely Sándor: i.m. 179 l.

¹¹ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Bp., 1839, III k. 1093 l.

¹² Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. Bp., 1977, 213 l.

¹³ Dr. Gál Kelemen: i.m. II k. 540—542 l.

- ¹⁴ Gejza sok exessusaiért erre nem volt méltó, de kemény intés mellett mégis felszabadul (lásd: Benczédi G. i.m.)
- ¹⁵ A tankönyv 1764-ben készült el Kolozsvárt, lásd: Kv.j.Ms.U.1396 — Konez György másolata
- ¹⁶ Kanyaró F.: *Gejza József emlékezete*. In: KerMagv XXXIV (1900) 57 l.
- ¹⁷ Kv.j.Ms.U.397 — Gáspár-féle másolat
- ¹⁸ Fasciculus Rerum Scholasticorum V.407 l.
- ¹⁹ A temetési beszéd első kiadása Kolozsváron jelent meg 1767-ben, a második Pozsonyban 1785-ben és a harmadik 1910-ben Székelyudvarhelyen
- ²⁰ Kv. j. Ms. U. 57/d-c: A költemény egybekötődött családi levelezésével (27 db). Levelező viszonyban állott Varró Mózesrel, Simon Mihállyal, Márkos Györggyel, Gedő Józseffel, Almási Adámmal, Urmösi Sámuellel és Gejza János testvérével.
- ²¹ Jakab Elek: *Magyar—lengyel unitárius érintkezések a XVII—XVIII. században*. Századok 1892, 315 l. Az Unitárius Halotti Enekeskönyv hat kiadást ért meg. Az 1768-as kiadás Gejza érdeme. Lásd: Várfalvi Nagy János: *Az unitáriusok énekes-könyveiről*. KerMagv VI. (1871) 93—126 l.
- ²² A beszéd szerzője „Gejza József a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban logicát es ékesen szolást tanító ifjú, és a megnevezett Kollégiumnak méltatlan Seniora“.
- ²³ Benczédi Gergely: *Tordai Unitárius papok*. KerMagv XXIII (1888) 84 l.: Protocollum Generale Consistorio, 339 l.: „A Tordai Szent Ecclesia Curatorainak panasza penetráltatván a Generale Consistorium eleiben, Praedikátora Tiszteletes Gejzanovius József atyánkfia ellen, hogy a maga Causáját a Praedikáló székben vitte volna. Ezért a Consistorium eleiben hamvattatván személyesen is megjelent, nevezett Tordai Pap Atyánkfia, de a vádnak nagyobb részét különben lenni mondja, és annak megbizonyítására, ő kegyelme magát igéri. Tetszett azért a G. Consistoriumnak azt determinálni, hogy T. Superintendens Urunk hova hamarabb Tordára menyen ki, és a dolognak az egész Ekklesia előtt, ha addig a Páisosk nem Cöalescálnak, végére menvén, helen irt T. Gejzanovius Atyánkfia vétkesnek lenni tanáltatik, juxta Canones Disciplinae Ecclesiaticae büntesse ő kegyelmét. Még pedig ökelme, teljes igyekezettel munkálkodgyék a meg sértett felekkel megbékélni. Efelett az is Commítáltatik, hogy felesége viselje magát Férje állapotjához illendőképpen, juxta Constitutionem. A. 1761 in G. Consistorio Claudiopoli Celebrato emenatam. A Torotzai Ekklesia sok időktől fogva nem lévén megelégedve papjával, T. Mihály István Atyánkfiával, és egyszersmind a Tordai Ekklesiában is lévén az említett Difficultas, ha meg nem csendesíthetnek: az Árkosi pap T. Szörfi Miklós Esperes Atyánkfia Tordára, a Tordai Gejza József Atyánkfia Arkosra rendeltetnek“.
- ²⁴ „Die 13-tia Mensis Maji a közép utcai gyülekezet házánál egyben gyülvén az Ecclesia elsőben is Concludáltaték, hogy Tisz. Almási Adám Uram az ide való jövetelre ne erőltessék tovább, hanem Candidáltassanak más érdemes Subjectumok úgy mint Tiszt. Gejza József Torotzkai Praedicator, Tiszt. Bodor, Szolga és Balla uraimék, kikre votjaldán az Ecclesia, Tiszt. Gejza József Uramat 96, Tiszt. Bodor Uramat 8, Tiszt. Szolga Uramat 4, Tiszt. Balla Uramat pedig egy votum tanálta. Arra nézve regniráltatván esmét a Vener. Consistorium's ottan Ecclesiának Tiszt. Gejza József Uram iránt való tetszése proponáltatván eő KeGYelméhez a parancsolat el is méne, s kevés üdő múlva megérkezvén fungálni kezdve“. (A Kolozsvári Unitárius. Ecclesia 1767—1769. jegyzőkönyve, 177—178 l.)
- ²⁵ „Tiszteletes Gejza József Atyánkfia a Kolozsvári Mater Ecclesiában Papságra disponáltatván egyszersmind ha egészsége engedi a Sidó és Görög.

- nyelvek tanításait ad Interim eö kegyelmének commendáltatik'. (Protocol-
collum Generale Consistorio 1778—1781, 52 l.)
- ²⁶ „Lázár István unitárius püspök prédikációi“, Kv.j.Ms.U.944, 66 l.;
Fasc.R.S.VI.237—238 l.; A Kolozsvári Unitárius Ecclesia jegyzőkönyve 1767—
—1792
- ²⁷ Nagyajtai Kovács István: Unitárius nagyjaink sírkövei. Ms.U.1315, 69 l.
- ²⁸ Kv.j.Ms.U.122 l.
- ²⁹ Kv.j.Ms.U.502 l.
- ³⁰ Gellérd Imre: Az unitárius prédikációirodalom története a XVI. századtól
a XVIII. század végéig. Magiszteri szakdolgozat 1956.
- ³¹ Jakab Elek: Magyar—lengyel unitárius érintkezések a XVII—XVIII. század-
ban. Századok 1892, 315 l. (A Jakab Elek által említett gyűjtemény való-
színűleg a marosvásárhelyi Teleki Tékában található.)
- ³² Gál Kelemen: i.m. II k. 540 l.
- ³³ Gellérd Imre: i.m. 94 l.
- ³⁴ Uo. 94 l.
- ³⁵ Unitárius Szószék V.k. 1910, Székelyudvarhely, 45 l.; közlő Péter Sándor
- ³⁶ Kazinczy Ferenc levelezése vol. I—XXII; Bp., a Magyar Tudományos Aka-
démia kiadása 1890—1927, 313, 373, 402, 575 l.
- ³⁷ Deák Miklós: *A halotti beszédek jelentősége és ezek kiválóbb írói az unitá-
rius egyházban a XVIII-ik száz esztendőben.* KerMagv XXI (1886) 336 l.

SZÓSZÉK – ŪRASZTALA

Lőrinczi Károly

„ÍME AZ EMBER!”

Jn 19,15

A felolvasott bibliai vers alapján az emberről kívánok beszélni. Nem egy emberről, hanem „az emberről”. Több mint 5 milliárd, talán már 6 is él a Földön abból az élőlényből, isteni teremtményből, akit embernek nevezünk. Vajon ebből a sok milliárdnyi emberből kire mutathatunk rá, hogy ez az ember? Vannak gyermekek és öregek, férfiak és nők, tudósok és tudatlanok, hívők és hitetlenek, fehérck, feketék, sárga és rézbőrűek. Ki az ember ebből a nagy tömegből? A gyermek vagy az öreg, az ifjú vagy a megleltkorú, a férfi vagy a nő, a tudós vagy a tudatlan, a hívő vagy a hitetlen? Mindegyik és egyik se. Bármelyik lehet. Ezek ugyanis nem ismertető jegyei az embernek, magának „az ember“-nek.

Véleményem szerint csak kétféle ember van: jó ember és rossz ember. Nyilvánvaló, hogy a jó ember az, akire rámutathatok bátran, a tévedés veszélye nélkül: „Íme az ember!” Íme az ember, aki Isten képmása, Isten gyermeke.

Beethoven nemcsak a zenéhez értett, hanem az emberi lélekhez is. Ő mondotta azt a nagy igazságot, amelyet meg kellene jegyeznie minden embernek, tudósoknak és tudatlannak, hívőnek és hitetlennek, vezetőnek és vezetettnek: Az emberi felsőbbségnek egyetlen jele van csupán — a jóság. A jó ember az eszményi ember!

Hitünk és meggyőződésünk szerint ilyen eszményi ember volt Jézus. Ezért tartjuk őt a mi tanítómesterünknek, a mi eszményképünknek. Ő mindenkire jó volt. Különösen a betegekhez és szenvedőkhöz. Tudta, hogy ezeknek van szükségük orvosra. A rossz emberek azonban nem szeretik a jóságot. Jézust elfogják és halálra ítélik. Mielőtt keresztfeszíté-
nek, gúnyt űznek belőle. A jóság és szeretet királyát megkoronázzák tövisből font koszorúval. Vállaira bíbor palástot tesznek. Kezébe királyi jogar helyett a büntelenség jelképét adják, a csomó nélküli kákát. Térdet hajtának előtte, mint király előtt illik, aztán rátámadnak, arcul verik, leköpdösik. Ilyen körülmények között gúnyként hatnak Pilátus szavai is: „Íme az ember!” De Isten a gúnyból fakadó szót is igazsággá változtatja, Jézust az emberiség egyetlen jogos és örökös királyává, eszményképévé tette. Ő lett „AZ EMBER”.

Tudomásunk van arról, hogy Jézus nem tartotta magát méltónak a „jó” nevezetre. A gazdag ifjú így szólítja meg: Jó Mester! De Jézus figyelmezteti: „Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy, az Isten”.

Mi azonban jónak nevezzük őt. De ugyanakkor vele együtt valljuk, hogy tökéletesen jó csak egy, az Isten.

Sokan, vannak, kik időnként és alkalmakként jóságról tesznek bizonyítást, de ezek se jók minden esetben. Az ember gyarló, rosszra hajlamos. Önző, másról könnyen megfélelkező. Igazán csak önmagát szereti, önmagához jó. Nem csoda hát, ha az emberben sokszor csalódik. Vannak, akik olyan sokszor vagy olyan mélyen csalódnak az emberben, hogy meg is utálják az embert. Szívesebben látnak környezetükben egy állatot, mint egy embert. Az állatban, nem csalódnak. Az állat hű az ő gazdájához, gyakran még az érdemtelen, a rossz gazdához is. Nemcsak a mesében, a valóságban is megtörténik, hogy a vágató ló megáll, ha érzi, hogy hátán ülő gazdája megsebesült, s a nyeregben bizonytalanul ül. Megáll, hogy ne üsse meg magát, vagy ő maga ne tapossa össze, ha leesik hátáról az ő gazdája. A kutya gyakran tovább gyászolja, vonítva, böjtölve, éhezve gazdáját, mint legközelebbi hozzátartozói.

Tomcsa Sándortól olvashatjuk az alábbi, idekiváncozó karcolatot, „Még egyszer a ló“ címmel. Egy lóval gazdája szemet szállít a Rózsadombra. A macskaköveken megcsúszik a ló lába és leesik az utca kövezetére. Aki látja, mind odaszalad. Szidják a kocsist, simogatják a lovat. Mindez 1939 őszén, mikor már folyt a II. világháború. A nyitott ablakon át hallszik a rádió hadijelentése: Itt és ott lelőttek ennyi és ennyi repülőgépet, a halottak száma ennyi meg ennyi. Elsüllyesztettek ennyi meg ennyi hajót. Bombázták ezt és azt a várost... halott ennyi... sebesült annyi. A hírekkel senki se törődik. 40—50 ember forog a ló körül. „Állatmentő egyesületre volna szükség“, mondja valaki. Szegény lóval mi lesz? Az író nézi a jelenetet. Valaki ölébe veszi a ló fejét, amely kinyitja szemét s az íróra tekint, mintha kérdezné: „Ugye jó volna lónak lenni? Az ember gonoszsága miatt az emberből kiábrándult ember már-már jobban szereti az állatot, mint az embert.

Milyen nagy szüksége volna a világnak a jó emberre. Ebből van a legkevesebb. Van ügyes ember, van erős ember, van tudós ember, nincs hiány ezekben, de hiány van a jó emberben.

Az emberiség többet kellene áldozzon a jó ember megformálására, kinevelésére. Tudományra, fegyverre, sportra, szórakozásra fordítja minden erejét s közben elfeledkezik csaknem teljesen a legfontosabbról, a jóságról. Pedig ez az alap. Erre lehetne egyedül egy békés, gazdag, boldog világot építeni minden ember részére. De hol tanulhat jóságot az ember? Az iskolákban? Nincs ilyen tantárgy. Észnevelés és testnevelés van, de léleknevelés alig. Egyedül az egyház, teljesen magára hagyatva, legfőbb az irodalom és művészetek által támogatva, próbálja évszázadok és ezredek óta megformálni, kiművelni a jó embert. A gyermek a vallásórán, a felnőttnél a templomban hallhat egyedül jóságról. Ezért van olyan pótolhatatlan, nélkülözhetetlen szükség az egyházra.

És itt jön a lelkészek szerepe. Az Istenbe vetett hit és vallás kérdéseivel együtt, állandó feladata minden lelkésznek az emberi jóságot művelni, a jó embert formálni. De nemcsak szóval. Ma már mindenki tudja: a leghatásosabb módszer mindenfajta nevelésben a példaadás. A szülő hiába mondja gyermekének: fiam, légy jó, ha közben ő rossz. Így van a lelkész esetében is. A lelkész is példakép kell legyen: jó ember, igaz ember — másképp hiabavaló minden beszéde. A lelkész nem teheti azt, mint az orvos, aki mondja betegének: mondjon le a cigarettáról s az ital mértéktelen használatáról, mert ártalmas az egészségre, ő viszont cigarettá-

zik és iszik. A lelkesztől ennél többet várnak. Ellenkező esetben így szólnak hívei: „Bort iszik és vizet prédikál“.

Sajnos, meg kell állapítanunk azt is, hogy nem könnyű jónak lenni. Nem könnyű, mert a jó embernek sokat kell tűrni. Sok bántalmat kell elszenvedni. Hiszen a mai emberek se sokkal jobbak, mint Jézus idejében. A mai emberek közt is bőven vannak, kik Jézust keresztre feszítenék. Olvastam egy festményről, mely éppen erről szól. Jézust ábrázolja. Bekötött szemmel, kezében tartja a Földgolyót és egy kormánypalcát. Mindkét oldalról durva, kegyetlen emberek köpdösik, ütik, verik. A festő azt akarja ábrázolni, hogy Jézus uralkodik a világ felett, az emberek felett. Ő kormányozza a világot, az emberiséget. Helyesebben: uralkodna a világon, vezetné az embereket, de azok, ahelyett hogy alávetnék magukat, ütik és verik, kigúnyolják a jóság királyát. Jézus bekötött szeme pedig azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy nem kíváncsi arra, hogy ki üti, ki köpdösi.

Amikor könyörtelenek, durvák és gonoszak vagyunk, Jézust, a mi eszményképünket gúnyoljuk ki, ütjük arcul. Legyünk hát jók. Igyekezünk a tökéletességre, hogy lehessünk Isten, gyermekei, lehessünk Jézus tanítványai, lehessünk mi is Isten munkatársai, lehessünk emberi emberek, lehessünk „az ember“. Ámen.

Prédikációvázlatok

NOSZTALGIA

Préd 7,10

1. Keserű sorsa van a zsidó népnek Egyiptomban. Agyagból téglát gyúr. Ütik, verik, állatként bánnak vele. Isten segítségükre siet. Mózes által kivezeti népét a rabszolgaságnak, az állati sorsnak földjéről. Mégis, ezt a baromi életet is siratja a pusztában, míg vándorol a tejjel-mézzel folyó Kánaán, az „édes otthon“ hazája felé: „Bár meghaltunk volna az Ur keze által Egyiptom földén, amikor a húsos fazekak mellett ültünk, amikor jól lakhattunk vala kenyérrel“. (2Móz 16,3)

2. A jelen nehézségei mindig a múlt fele terelik az ember figyelmét. Az idő múlásával megszépül emlékezetünkben a múlt. Lám, a zsidó nép még a rabszolgasorsra is, mint szépre emlékezik, jelensorsa nehézségei miatt.

3. Kilencéves kisgyermek voltam. Szüleimmel, testvéreimmel együtt a menekültek kenyérét ettük — ettük volna. Csűrben, szalmán aludtunk. Pár lépésre tőlünk hidat robbantottak éjszakának idején, cserepek hullottak reánk. Nappal — visszavonuló, sebesült, rongyos, holtfáradt katonáinkat szemléltük. Sorsunk nagyon szomorú volt. Mégis, ma már — és nagyon régóta — úgy emlékszem vissza azokra a napokra, mint gyermekkorom legszebb napjaira. Maga a falu, mintha város lett volna, széles utcákkal. A legfönnebb 10 m hosszú fedeles híd mintha maga a „Lánc-

híd“ lett volna. Az ég örökké kék s minden mintha szüntelen napfényben úszott volna. Pedig a valóságban nyomorult volt életem, s egyszerű a szürke fahíd, egyszerű, szürke keskeny-utcás kis falu.

4. A tanteremben padjából minduntalan kikelő, ide-oda sétáló elsőre rászólok: „Úlj már a helyedre és ne mind sétálj annyit, Jancsika!“. A gyermek szomorúan szól vissza: „Az óvodában mehettünk ahová akartunk“.

„Azok voltak a szép idők“ — szól az ifjú, gyermekkorára gondolva, míg az iskola padjai közt izzad. Hasonló módon gondol ifjú éveire a családi gondokkal küzdő édesapa, édesanya. Mennyivel inkább az öreg ember, ki úgy érzi, neki csak múltja van, legfennebb egy kis jelene, de semmi jövője.

Érettségi és teológiai találkozók, egykori osztálytársainkkal könyvek között emlegetjük a „régii szép idöket“, pedig annak idején alig vártuk, hogy véget érjenek.

5. Ezt nevezik nosztalgiának, múltat megszépítő, s arra a „csúnya“ jelenben búsan emlékező emberi magatartásnak, lelkiállapotnak.

6. A szentlecke szavait, figyelmeztetését hasznosnak és értelmesnek találok: „Ne mondd ezt: mi az oka, hogy a régi napok jobbak voltak ezekenél? Nem bölcsességből származik az ilyen kérdés.“ Ne a múltat sirasd. Munkáld, építsd inkább a jelent, jelened és jövendöd boldogságát.

7. A ma embere is — mint a mindenkori — nosztalgiázik. Hallottam román ajkútól is: jobb volt a letűnt idökbén. Hallottam magyar ajkútól: Szabadabbak voltunk a diktatúra éveiben. Vannak falusiak és vannak városiak, kik a múltat siratják. Igen, mert elfelejtik a múltból a rosszat, s csak a jóra (pedig nem is volt ilyen) emlékeznek, a valamikori „húsos fazékra“, de semmiképpen se a csattanó ostorra.

8. Úgy képzelem el az embert, s magát az egyetemes emberiséget, mint a magas, sűrű fű között, terhével cipekedő hangyát. Mindenfele próbálgatja, hogy célja felé vezető utat megtalálhassa. Valami mindig útját állja! Mindig? Nem éppen! Fel nem adja útkereső harcát addig, míg azt siker nem koronázza, s míg terhét célba nem juttatja.

9. Jelen nehézsorsodban ne a megszépült emlékezetű múltat, a rabszolgasors büzlő húst fortyogató fazakát, keserű, Isten tudja miből sült, sárkenyerét sirasd, hanem Isten gondviselő szeretetébe vetett hittel kövesd jelened istenküldötte mözeseit, kik ha kenyér- és viznélküli pusztaságon is át, de emberhez, Isten gyermekéhez méltó, szabad élet felé vezetnek tégedet. Ámen.

LEGYETEK MÁSOKNÁL TÖBBEK

Mt 5,47b

Vasárnap van. A templomban vagyunk. Miért jöttünk a templomba? Imádni Istent, művelni lelkünket, értékesebbé tenni életünket. Célunkban az evangélium, Jézus tanítása segít. Figyeljünk hát szavára.

Első beszédét tartja Jézus nagyszámú hallgatósága előtt, akik gyorsan rájönnek arra, hogy rendkívüli emberrel állnak szemben, aki minden

más tanítónál több, minden eddigi prófétánál nagyobb. Ez a rendkívüli ember, ez a legnagyobb próféta kéri hallgatóságától: Legyetek többek másoknál!

Kétségtelen, hogy Jézus tanítványai — engedve a felhívásnak — többek voltak másoknál. De többek voltak másoknál az első keresztyények is. És többek kell legyünk mi, mai keresztyények is.

Mivel kell több legyek másoknál?

De előbb feleljünk egy másik kérdésre. Miben, akar általában több lenni másoknál a mai ember? Gondoljunk a kisgyermekre: Erősebb, ügyesebb, gyorsabb, jobb tanuló akar lenni gyermektársainál. Az ifjú szebb, ügyesebb, eredményesebb. A felnőtt ember anyagi és hatalmi többletre törekszik: gazdagabb, sikeresebb akar lenni másoknál.

Mintha hallanánk Jézus szavát: Ne ezekben legyetek többek!

Állandóan halljuk a legfelsőbb szervektől, vezető államférfiaktól is: Minden, tisztségre a legbecsületesebb embereket kell megválasztani. A tiszta lelkű embereket kell az élre állítani! A letűnt kommunista rendszer is ezt hangoztatta. És lehetséges, valóban becsületes embert tettek, tesznek a felelős állásokba, de a későbbiek során a hatalom, mellyel rendelkezik a felelős beosztásban dolgozó ember, elrontja, megrontja. Igen, mert most már nem becsületességben, nem jóságban, hanem hatalomban, gazdagságban akar több lenni másoknál.

A jézusi tanítás szellemében jóságban, becsületességben, alázatosságban, szeretetben kell többek legyünk másoknál.

Legyen mindenki számára egy mosolyunk, egy kedves szavunk. Ne alázzunk meg senkit se, inkább mi alázkodjunk meg. Ne várjuk, hogy mások köszönjenek, kívánjunk mi jó napot, jó egészséget jó előre minden barátunknak, ismerősünknek. A bűnösök is szeretik, a vámszedők is köszöntik egymást. Legyetek ti ezeknél többek: „Szeressétek még ellenségeiteket is“. Amen.

MI KÖZÜM HOZZÁD, JÉZUS?

Mk 5,7

Már az ószövetségi időkben sok bánatalom, szenvedés, fogság érte a környező népek részéről a zsidó népet. Ennek a sokat szenvedett népnek volt a prófétája, tanítója és orvosa — Jézus. Elhivatása után minden erejét, idejét népe bajainak orvoslására kívánja fordítani. Tudatában van annak, hogy az ő ereje, az ő ideje is véges. Ekkor keresi fel őt egy idegen nemzetiségű, egy kanaánita asszony (olvasd Mt 15,21—28). Bár mondja Jézus, hogy csak saját népéhez küldetett, segít az idegen asszonyon.

Idegen népek lakta városba — Gádarába — érkezik Jézus. A temető mellett halad el. A galileai „tenger“ partján található sziklákba vájt sírok egyikéből hirtelen elébe dobja magát egy „ördögös“, az akkori hit szerint egy gonosz lélektől megszállott ember. Az emberek régóta ismerik. Nagyon erős és veszedelmes ember. Ezért többször is megkötözték, béklyóba verték, de mindig megszabadult. Jézus, mikor látta,

így szól: „Eredj ki tisztátalan lélek ez emberből“. A beteg úgy látszik, nem akar meggyógyulni, mert a gyógyulás fájdalommal jár. Ezért szól: „Mi közöm hozzád, Jézus? Ne kínozz engem!“

Hogy lelki betegségeket képes volt gyógyítani Jézus, azt tényként fogadhatja el a mai ember is. Az is tudott dolog, hogy ma is vannak bőven lelki betegek. A „gonosz lélek“ ma is megszállva tart sokakat. Sajnos, nem is akarnak ezek se meggyógyulni. Ha hivatkozol Jézusra, jóságára — ők is így válaszolnak: Mi közöm Jézushoz? Mi közöm felebarátomhoz, mi közöm egyházamhoz, népemhez? Mi közöm a „világnak száz bajához“ — éljen meg mindenki, ahogy tud!

Szép gondolat van elrejtve az evangéliumi történet záró részében. A disznók bele vesznek a tengerbe. Gazdáik sajnálják disznóikat. Ahelyett, hogy örvendeztek volna Jézus gyógyítói munkájának, a meggyógyult betegnek — elűzik őt arról a vidékről.

A jézusi tanítás, az evangélium az, ami sok-sok lelki betegségünket meggyógyíthatja. Ne üzzük ki életünkéből Jézust! Ámen.

EGYSÉGES NYELV

1 Móz 11,1

Az ószövetségi történet szerint az emberiség ősi, nagy családja elindul Ázsia belsejében, Keletről Nyugat felé. A Tigris és az Eufrátesz, valamint a Perzsa öböl határolta termékeny síkságon — Sineár földjén — megállnak, letelepednek és így szólnak egymáshoz: „Gyertek, építsünk magunknak várost és tornyot, amelynek teteje az égig érjen; és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész Föld színén.“

A város megépül — Babel vagy Babilon a neve. A torony is megépül. Herodotosz szerint nyolc színt magasságban, megközelítve a 100 métert. Alapjai ma is láthatók. Az eget azonban nem érte el. A történet szerint abba maradt a munka, mert az emberek nem értették meg egymást, más és más nyelven kezdtek beszélni.

Hazánk népei, az 1989. decemberi fordulat után, szintén akartak, akarnak valamit építeni; falvakon, városokon, az egész országban. Sőt, Európa s az egész világ nemzetei új Európát, új világot kívánnak kigondolni, létrehozni. Az eredmény egyelőre hasonlít a „bábéli zürzavarhoz“, hazánkban s az egész világon.

A sikertelen építkezés után Sém utódai tovább mennek. Bizonytalán egységes nyelvet beszélnek, mert lassan-lassan hazát, várost és templomot építenek Kanaán földjén. S a történelem rendjén még kétszer építenek otthont maguknak: a babiloni fogság után, valamint a második világháború után.

Vajon sikerül-e Európa, s a világ népeinek az új rendet, az új világot felépíteni? A siker attól függ, hogy meg tudjuk-e érteni egymást? Mi, itt hazánkban szomorú bizonyosságát adtuk annak, hogy nem értjük meg egymást. Azért, mert más nyelvet beszélünk? Nem, hanem azért, mert nem szeretjük egymást.

Sokan azt vallják, hogy az egységes nyelv a munka. Babel építői bebizonyították, hogy ez nem igaz. Végeredményben a munka is elválaszthat egymástól, az egyéni haszonra való törekvés által. Önzővé, iriggyé, kapzsvá teheti az embert. Az emberiség, így Románia népeinek egységes nyelve — nem lehet más, mint az Újszövetség nyelve, a szeretet nyelve. Imádkozzunk Istenhez, tanítson meg minket a szeretet nyelvére. Ámen.

ÚJJÁ KELL SZÜLETNI!

Jn 3,3

Jézus megjelenésével új világ kezdődik az emberiség történetében. A názáreti próféta tanítása határkő. Két részre osztja a történelmet: Jézus előtti és Jézus utáni részre. Két tanítás, két eszme vívja harcát: a zsidó vallás, valamint Jézus szeretetről szóló tanítása, vallása.

A korabeli ember — még Nikodémusz, a zsidók főembere is — fölteszi magában a kérdést: Vajon melyik tanítás az igazi? Kérdésével Jézushoz megy. Alig lép be a Mesterhez, még meg sem nyitja jóformán a száját, a kérdést föl sem teszi, Jézus már tudja, miért ment hozzá és így szól: Ujjonnan kell születned, mielőtt bármiről is szólnál!

Ma is egy új világban élünk. A régi világ és az új világ szelleme, tanítása vívja egymással harcát. Magunkba szállunk, gondolkozunk — még a Nikodémuszhoz hasonló főemberek is —, melyik a jobb? Ha panaszaikkal, ilyszerű gondjainkkal Jézushoz mennénk, hozzánk is így szólna: Először szülessetek újjá, aztán majd beszélhetünk egyebekről is.

A vallásos gondolkodás, az idealizmus fő tétele az egyén, az egyes ember. Ez az egyén, ez az egyes ember kell megváltozzék ahhoz, hogy egy új világ, egy jó világ kezdetét vehesse. Rossz, gonosz ember a jót is elrontja.

Szép a család — senki sem tagadja —, a boldogság fészkeinek is nevezik, de elég egyetlen családtag rosszasága ahhoz, hogy a „boldogság fészke“ pokollá változzék. Hát még ha minden tagja rossz!

Szép egy falu, egy egyházközség közössége, de elegendő egy-két tag gonoszsága ahhoz, hogy megmérgezze annak életét. Sőt, az egész emberiség életét, boldogságát tönkretelheti egy Heródes, egy Néró, egy Hitler . . .

Szükség nektek újjonnan születnetek!

Hogyan születethetik újjá az ember? Ha magáévá teszi a jézusi tanítás lényegét, amely nem más, mint a szeretet. Az út az újjászületés felé, az állandó tökéletesedés: „Legyetek azért ti tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes.“ Ámen.

LELKI BÉKESSÉG

Jn 14,27

Jézus köszöntési formája: Békeesség néktek! Ezzel köszönt be a világba: Dicsőség a magasságos mennyben az Istennek és a földön békeesség a jóakarató emberek között! És ezzel búcsúzik is ki a világból: Fiacskáim, még egy kevés ideig leszek veletek. Kerestek engemet, de ahová én megyek, ti most oda nem jöhettek. Megígértvén az új vigasztalót, kijelenti nagy hagyatékát: „Békeességet hagyok néktek; az én békeességemet adom néktek; nem úgy adom én néktek, amint a világ adja. Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, se ne féljen!”

1. Békét ad Jézus, de nem amint a világ adja. A világ lakat s a kulcs békéjét, nyugalmat adja. Ezzel szemben Jézus a becsületesség békéjét köti a lelkekre. Mert hát jelent-e igazi nyugalmat a bezárkózás? Megszivlelendő ugyan a közmondás, „Aki jól zár, jól nyit; biztosan fekszik és biztosan kel, ki magára zárja ajtaját“. Nyugodtabban indul el otthonról és reményteljesebben tér haza, ha jó lakatkulcsot hordoz magával. Számptalan tapasztalatunk van arra, szükséges és hasznos az elővigyázatosság. Mert alkalom szüli a tolvajt, nem szabad alkalmat adni a gyenge jelleműnek, hogy kísértésbe essék; nem szabad tápot adni a nyolcadik parancsolat áthágásához. Nap-nap után, újságolják napilapjaink, hogy miként cserélnek gazdát milliós vagyonok, miket páncélszekrényekben őriznek, hátha még lakat és kulcs sem volna! A kulcs és a lakat azt a célt szolgálja, hogy ne nyugtalankodjék a tulajdonos szíve és ne féljen, és lám, mégis van ok nyugtalanságra és félelemre.

Ezzel szemben Jézus békéje a becsületesség békéje. Becsületes emberek kellene a lakatok mellé, vagy azok helyett! Ismeretes megállapítás, hogy legjobb üzlet a becsületesség, következőleg a legrosszabb üzlet a becstelenség. Hirdetés jelent meg az újságban: „Elvesztettem erszényemet 200 arannyal, a becsületes megtalálója felét kapja jutalmul“. Jelentkezik a becsületes megtaláló s várja a jutalmat. Ám a vesztés nem fizet azzal az indokkal, hogy az erszényben még volt 200 arany értékű drágakő is, amit köteles visszaszolgáltatni a megtaláló, bűnvádi eljárás kilátása mellett. A bíróságon a vádlott esküvel bizonyítja, hogy az erszényben drágakő nem volt. Az állítólagos tulajdonos azonban hajthatatlan, követeli a drágaköveket. A bíróság ítélete a következő: Mivel nem azonos a megtalált és az elvesztett erszény, 40 napig nem köteles fizetni semmit a megtaláló. Ha azonban ez idő alatt nem jelentkezik a tényleges tulajdonos, a megtaláló megtarthatja az erszényt magának.

Közismert az a közmondás, mely szerint: „Hiábavaló védeni a becsületet, ha az nincsen.“, vagy: „A becsületen esett foltot nem veszi ki semmi mosószer, csak a megbánás és a jóvátétel.“ Ezt a keresztény felfogást tudja széles körben az emberiség, de jézusi békét és nyugalmat akkor biztosít, ha gyakoroljuk is.

2. A kulcs és lakat békéjéhez hasonló a várfalak, bástyák nyújtotta béke. Ebből is bőven adott a világ, különösen a múlt történelme folyamán. A béke zálogát látták benne a múlt politikusai és hatalmasai. Nagy költséggel, óriási áldozatokkal hatalmas várfalrendszereket építettek különböző országok. Legnevezetesebb volt a kínai fal, melyet a kínaiak építettek ellenséges szomszédaik ellen, Jézus születése előtt 300 évvel. 2400 km hosszú, átlag 10 m magas, 5—8 m széles, őrtornyokkal, kapukkal ellátva. Ma már nagyjából romokban hever, csak műemlék értéke van. Ilyen sorsra jutott a többi várfal is — egész a Berlini Falig!

Jézus nem a várfalak békéjét kívánta a világra hagyni. Mert bizony a várfalak alatt is nyugtalankodott eleget és félt a szív. Van azonban egy erős fal, mely mindeneket felülmúló erődítmény, melyet be akart építeni ő is, mint minden próféta, az emberi szívekbe. Várfal, mely évezredek óta áll a világban, mint az emberi boldogság végső és örök fundamentuma. Erről az erős falról zsoltároknak száll a dicséret lélektől-lélekig: „Erős várunk nekünk az Isten, és paizsunk ellenség ellen. Megszabadít veszedelmektől, melyek ránk jönnek minden felől“.

Ez a hitnek hatalmas védelmi rendszere. Ezt adja Jézus követőinek. Mikor háborog a leked, mikor úgy érzed, hogy minden ellened szegül, ellened lázad, mikor elhagynak és terhed roskadozva viszed, nyitd fel a Bibliát s meglátod, kinyílik ez az erős vár, biztonságot nyújt, menedéket ad, és megtelik jézusi nyugalommal, békével lelki világod. Jézus is így nyitotta fel első názáreti szereplése alkalmával a Bibliát Ezsaiás könyvére és olvasta a sokaságnak és önmagának: Az Úr lelke van én rajtam, hogy a szegényeknek evangéliumot hirdessek, a töredelmes szívűeket meggyógyítsam, a foglyoknak szabadulást és a vakok szeméinek megnyílását, hogy szabadon bocsássam a lesújtottakat, hogy hirdessem az Úrnak kedves esztendejét.

Ez lett Jézus életprogramja. Ezt cselekedte utolsó lehetőségig s ezzel adott nyugalmat, boldogságot azoknak, akik reá hallgatnak.

Nyisd fel te is Ezsaiás könyvét s olvasd az 57. r. utolsó versét, mert ez mindenkinek szól, akit szinte elhagyott már a hite: „Nincs békesség, szól Istenem a hitetleneknek!“ A legtöbbször nem a környező világ kegyetlenségében van a nagyobb baj, hanem a hitetlenségben. Ezt kell felszámolnod Jézus szellemében, hogy testamentumából te is részesedj. Mintha a te személyes lelki nyugalmad érdekében írták volna ezt a próféciát! Olvasd: „A veszedelem elől ragadtatik el az igaz“ (1.v.); „Aki bennem bíz, örökségül bírja a földet, és örökli szent hegyemet“ (13.v.); „Magasságban és szentségben lakom, de a megrontottal és az alázatos szívűvel is, hogy megelevenítsem az alázatosak lelkét“ (15.v.) „Békesség, békesség a messze és közel valóknak... én meggyógyítom őket“ „És a hitetlenek olyanok, mint egy háborgó tenger, amely nem nyughatik, és amelynek vize iszapot és sárt hány ki“ (19—21.v.).

A háborgó tenger említéséről jut eszembe, amit Amundsen híres sarkkutatóról jegyeztek fel. Mikor azonban süllyedni kezdett a hajó, sok mindennel együtt. könyveit a tengerbe dobálta, hogy tehermentesítse a hajót, amennyire lehet. Egyetlen könyvet nem dobott a tengerbe, — a Bibliát. Ha azt kidobnám, mondotta társainak, mintha hitemet dobnám ki —, s a lelkem is elsüllyedne.

Igen, erős várunk nekünk az Isten és erős pajzsunk a Biblia. Ezt a hitet meg kell tartanunk, hogy ez a hit minket is megtartsa. Bármint háborog életünk tengere, nem vetjük el magunktól, mert tudjuk, hogy ez

a könyv nem teher az embernek, mint ahogy nem teher a mentőőv sem a süllyedő hajón, de megtartó erő, végső menedék.

Ezt a törvényt is betölti Jézus, de ezt sem úgy adja mint a világ, a világi törvények kényszerivel vagy diktátor parancsával, hanem szeretettel. Még a Tízparancsolat örökérvényű tételeit is kettőre egyszerűsíti: „Szeresd a te Uradat, Istenedet, teljes szivedből, teljes lelkedből, teljes elmédből és minden erődből“; és „Szeresd felebarátodat, mint magadat“.

Tagadhatatlan, hogy az ember békéjét és biztonságát a törvények is biztosítják. Törvénycikkek sokasága tartja egyensúlyban a társadalom rendjét, biztosítja az élet zavartalan menetét. Különböző alkotmányok megjelenése egy-egy korszakot nyitott meg az emberi jogvédelem történetében. Létfontosságú kíváncságot a törvénycikkek betartása, alkalmazása; még ha vannak is hibák benne, a társadalmi stabilitás sarkkövei. Jézus értésére adta a világnak, hogy nem akarja eltörölni a Törvényt — a Sinai hegyen, kövevésett törvényeket —, de betartani nem tüzzel-vassal-keresztfával kell, hanem a lelkek újjászületése által. Levetkőzni az ó-embert és felöltözni az új-embert! Becsületessé tenni az embert, valláserkölcscileg újjá nevelni, hogy szabadakaratóból cselekedje a jót, töltsse be a Törvényt. Hogy ne kelljen nyugtalankodnia a szívnek, és ne kelljen félni, végre, a mai világban sem.

A Jézus szerinti új ember nem fél az Istentől, mert az Isten szeretet; nem fél az embertől, mert mindenki Isten gyermeke, s így testvérek vagyunk; nem fél önmagától, mert „egy istenarc van eltemetve benne“ is; nem fél a bűntől, mert Jézus megmutatta, mi a bűn, s hogyan lehet azt elkerülni; nem fél a haláltól, mert tudja, hogy akár élünk, akár halunk, Istenéi vagyunk.

Ilyen félelemmentes jézusi békességre és nyugalomra törekedjünk most és mindörökké. Amen.

AZ ÉLET TÖBB, MINT ELEDEL ÉS ÖLTÖZET

Lk 12,23

Bőjtői időszakban az egyház legfőbb mondanivalójá közt van, az, hogy az élet több, mint test, mint élelem, mint öltözet. Cél: a figyelmet a lélekre fordítani, lelki kincsek gyűjtésére ösztönözni a szíveket, Istennek tetsző lelki életre terelni érzéseinket és gondolatainkat. Teremtésünkben Isten „többet“ adott az embernek mint a többi teremtményeinek, az Írás szerint, mert lelkét lehelte az emberbe. Ezzel nemesi rangra emelt az előlények sorából; ez a „nemesség“ kötelező, köteleességünk azzá lenni, minek Isten szánt; kötelesek vagyunk Isten fiaivá válni: lelki életet is élni.

Ennek a „többnek“, ennek a „nemességnek“ a teológiája a bőjt mondanivalója.

1. Az emberi élet több, hogynem az eledel.

Keresztelő János eledele a pusztában sáska és erdei méz volt. Jézusnak is hasonlóan szerény, elégtelen lehetett eledele a pusztában 40 napon

át, ha kísértéseiben arra gondolt, hogy a kövekből is jó volna kenyeret varázsolni. Illés prófétának sem a kenyérkereset volt a főgondja, ha a hollók és a szareptai asszony ajándékát is el kellett fogadnia, s meg kellett elégednie vele. A pusztai vándorok is vállalták azt a létminimumot, amit a manna jelentett. Valami sokkal többet akartak ők megvalósítani, amit a manna jelentett. Valami sokkal többet akartak ők megvalósítani, mint a rendes táplálkozás. Keresztelő János kiáltó szó akart lenni a pusztában, készíteni kívánta a közeledő Istenországát a lelkekben; fontosabb volt neki az emberek megtérése, mint a test táplálása. Jézus hirdette is, hogy azért született, hogy az igazságról tegyen bizonyosságot. Mózes és éhező népe is sokkal többet kívánt megvalósítani, mint kényelmesen enni-inni végig az életen: az Ígéretföldjét akarták megszerezni éhen-szomjan is, de lelkesedve és bizalommal. Minden lélek, ki kedves akar lenni Isten előtt, ezt a „többet“ kívánta és munkálta; — üres gyomrokon, de erős hitű emberek munkáján haladt mindig a világ a tökéletesség felé.

Ezt a többletet helytelenül is lehetett értelmezni: megvetni teljesen a test szükségleteit; ha kell, ha nem: célul tűzni ki az éhezést. A személyes üdvözülés elképzelésén fejlődött ki az aszkétizmus, az önkínzás, a remeteség, a világtól való teljes elfordulás. Ezek elfelejtették, hogy Isten templomai vagyunk s ügyelnünk kell, hogy a lélek temploma, a test is ép kell legyen, — ép léleknek ép legyen a teste is.

Figyeljünk Jézusra, aki Keresztelő János aszketizmusával szemben evett és ivott, részt vett az emberi örömeiben, miként a kánai menyegzőn is. Kijelentette azt a sarkalatos igazságot, hogy nem az fertőzi meg az embert, ami a szájon bemegegy, hanem az, ami onnan kijön. A gonosz szavak, a gonosz szívek terméke, a romboló szóáradatok, káromlások, gyalázkodások, irigykedések, rosszra csábítások, rágalmazások fertőzik meg az egyént és társadalmat egyaránt. Ez a jézusi tanítás abban a gondolatban, hogy több az élet, mint az eledel. Jézus a pusztai elvonulással példát adott arra, miképpen lehet és kell győzedelmeskedni a test kívánságai felett, hogy lelki életet is élhessünk. Mikor azt mondja: nemcsak kenyérrel él az ember, hanem Isten szavával is, a „csak“ szócskának különös jelentősége van. Nem lett volna különb egy bármilyen aszkéta-prófétánál, ha azt mondja: az igaz ember nem él kenyérrel. Ellenkezőleg is: nem lett volna különb azoknál a hedonista filozófusoknál sem, akik a legfőbb jót az élvezetekben látták, ha ő is a testi élvezetben látja a legfőbb jót s elfogadja a sátáni kézből a kenyeret, és elutasítja azokat a lelki javakat, melyeket Isten nyújt gyermekeinek, az embereknek.

Ha a pusztai éhezés lenne a fő célunk, az Isten rendelését, teremtő erejét gyaláznánk meg vele. Nem tennénk mást, mint az a mozdonyvezető, ki nem tesz elegendő szenet a kázanba. S ezzel megállna a vonat, mert a gőz ereje elkallódott a fukarságon.

Szokratész, a nagyhatású görög gondolkodók egyike, Jézus születése előtt már kb. 400 esztendővel az ember figyelmét az erkölcs felé akarta fordítani, tanításaiban az erkölcsi élet magasabbrendűvé tételét tűzte ki célul. Szobrász volt. A legszebb szobrok gyűjteménye volt a raktárában. Többször elmagyarázta ezeknek a szobroknak az értékes voltát, de mindig oda jutott, hogy az erkölcsi értékeink ennél fontosabbak. „Lássátok, — mondotta: mennyi érték van ezen a világon, amit nem lehet megenni“.

Ha már Jézus előtt is volt prófétája a tiszta erkölcsnek, nekünk,

Jézus követőinek méginkább a lelki életre kell törekednünk, miközben **halásak** vagyunk istenadta testi javainkért is.

2. De nemcsak az ételnél több az élet, hanem több az öltözetnél is.

A böjti időszak az öltözködésbe is beleszól. A hiúságos dolgokba szól bele, hogy rávezessen a szerénység útjára, megerősítve a közmondást: nem a ruha teszi az embert. Az emberiséget kívánja kiszabadítani a költséges és lelket háttérbe szorító divathajhászásból. Nem a szükséges és izléses ruhaviselet tilalmát kívánja felállítani. Pál apostol Timótheusnak azt írja fogságában: igyekezzél hozzám jönni hamar, mert én immár megáldoztam és az én elköltözésem ideje beállott. A felső ruhámat, jöttödben hozd el, a könyveket is, kiváltképpen a hárttyákat. — A sír szélén áll, de a ruháira mégis gondol —, kell az öltözet, amíg élünk, — éppen úgy kell, mint a könyvek egy kultúrembernek. Hiszen a könyvek is ruhák: gonodolatoknak az öltözete; egy szellemi ember akkor érzi magát rabnak, ha távol kell lennie könyveitől, be nem írt papírjaitól. Nem az ingatlan, a fontosabb vagyona a kultúrembernek, — amiket nem hordozhat magával, hanem a tudásnak szellemháza, melyet magával hordozhat, hogy táplálkozzék belőle naponta, mint a mindennapi kenyérből, melyet magára ölthet, lelki-magára, ami mindene a földi életben, hogy boldogan elmondhassa: „Mindenemet magammal hordom“, mindazzal a mennyei kincsel, amit senki el nem orozhat tőle; — hordozható Jákób kútja, melyet be nem tömhetnek, amíg csak él.

Mindenemet magammal hordozom. És ami enyém volt, enyém marad minden is, túl is a csillagokon. Mert lélek vagyok, végtelen és szabad. Bennem elférnek mind, kik rám hajoltak: a fák, a lombok s az alvó rét. Bennem elférnek az élők s a holtak. Ki vehet el tőlem valamit, s szegényebbé ki tehet engemet? Mindenemet magammal hordozom, ha nem veszttem el a lelkemet!

Hányszor elveszett a lélek a féktelen divat hiabavalóságában? A böjtt leparancsolta rólunk, ami fölösleges, ha elmúlt a farsang.

Voltak nagy veszteségek lélekben, mert ragaszkodott a világ valamihez, ami csak öltözet és más semmi. Ott van Petőfi Sándor, akit nemzetközi elismeréssel a világ öt legnagyobb költője közé soroltak egykor, akit egy kis ruhaviselet elhanyagolása miatt fokoztak le katonai rangjáról. Egyszerű ruhákban járt, kihajtott gallérral. Bem tábornok mellett mint kapitány szolgált. Egy alkalommal fontos üzenettel a hadügyminiszterhez, Mészáros Lázárhoz küldte Bem apó. Küldetése fontossága volt csak a lelkében és ruhájáról meg is feledkezett. Amint belépett az ajtón, keményen rászólt a hadügyminiszter: Vagy tegyen, keménygallért, vagy tegye le a tiszti ruhát! A költő azonnal kész volt a válasszal: Leteszem a tiszti ruhát, mert én népemnek világi ruhában is tudom teljes szívemből szolgálni. Bem tábornok megtudva a történeteket, visszaadta Petőfinek kapitányi rangját, s mellére sajátkezűleg érdemrendet is tűzött. Meghatottan köszönte meg a költő ezt a nemes gesztust, mondván: Annyival tartozom önnek, mint apámnak, aki az életet adta, Ön a becsületemet adta vissza.,

Alig több, mint fél évtized alatt Petőfi Sándor olyan lelkiöltözetet hagyott népére, mely pontosan reá illik, amelyben önmagára ismer. Olyan lelki ruhába öltöztette verseit, melyek túléltek eddig minden divatot, mert nem a divatnak, hanem a léleknek írt.

Egy sír szélén álló öreg varrónőt kérdezett ki az író. — Mit hagyna hátra unokáinak a legszívesebben? Nem divatos ruhákat! — felelte,

hanem azt, hogy szeressék az embert és törekedjenek embernek lenni a szó nemes értelmében. Ne a divatnak öltözködjének, hanem az alkalomnak: halottnak a temetésen, művésznek a színházban, Istennek a templomban. Jegyezzék meg, hogy amit szeret az ember, az sose nehéz: szeressék az irodalmat, szeressék a szülőföldet, szeressék a művészetet s a népviseletet.

Eledel és öltözet, ne céljai legyenek hát az életnek, hanem eszközei. Ez a keresztényi élet egyik szabálya. Áldottak a kezek, melyek szorgalmasan dolgoznak, hogy legyen ruha és étel a családban. De ha megszólal a lelkiismeret: mit valósítottál meg földi életedben, ne csak azt mondd meg, hány tonna ételt fogyasztottál, mennyi ruhát szaggattál el, hanem nyugodt lelkiismerettel felelhesd azt, hogy: Voltak fennkölt célok, s amennyit tudtam, megvalósítottam azokból. Isten segítsen, minket is szent célok elérésében. Ámen.

Richard Beal

AZ ÉLET SZÍVE*

Mt 6,19—21

Jó itt lenni köztetek, látni végre ezt a helyet és ezt a népet, amelyről lelkészetek leveleiben írt nekünk; jó megtapasztalni hogy azok a hírek, amelyeket John Distler hozott — múlt évben tett látogatása után — a Ti vendégszerető, meleg szívetekről, valóban teljes mértékben igazak. Végtelesen megdöbbentve érzem magam, hogy itt lehetek a templomban, és külön megdöbbentő, hogy veletek — a gyülekezettel — együtt lehetek itt. Hozom a Louisville, Kentucky-i unitárius gyülekezet szeretetteljes üdvözlését; üdvözlését a 32 egyházközséget magában foglaló egyházkör vezetőségének, és köszöntőjét hozom az Amerikai Unitárius Univerzalista Egyháznak is, amely bár távoli, de egyenes leszármazottja unitárius őseinknek, akik Európa-szerte a szabadelvű vallás elterjesztése érdekében munkálkodtak. Ennek lángja kialudt azonban szinte mindenütt másutt Európában, csak itt maradt lobogón. Mi mélységes hálát érzünk azért, hogy ismét felvehetjük a testvéri kapcsolatot Veletek.

Textus választásom talán meglep Titeket, mert olyan valaki választja, aki elég gazdag ahhoz, hogy ilyen messzire eljöhessen, s egy gazdagságáról híres országból jön, amely egyben anyagiasságáról is hírhedt. Hogy merészel egy ilyen valaki épp erről a textusról beszélni nektek, akik nehézségek között éltek? Hogyan beszélhetek én a pénz és az anyagi gazdagság hátrányairól? Nem tűnik ez kihívó magatartásnak? Én nem akarom azt állítani, hogy egész mélységében, teljes valóságában is-

* Írta és Nagyenyeden elmondta: Richard Beal lelkész. Angolból fordította: Dr. Gellérd Judit

merem körülményeitek. Még arra sem bátorodom, hogy prédikációm-ban megmondjam nektek, hogyan éljétek, hogyan hozzátok közös nevezőre a textusnak és a való életnek látszólagos ellentmondását. Én csakis a saját élettapasztalatomról beszélhetek nektek; amire saját életem és olvasmányaim tanítottak, csak arról tudok beszélni.

El kell mondanom azt, hogy az egyik magyar újságban olvasott rövid idézetem nagyon sokat rágódtam, mert mondanivalója elkésesített. Az idézet mindössze három mondatos, egy protestáns lelkész ajkáról. Ezt prédikálta: „Isten, avégre teremtet téged, hogy anyagi javaid legyenek és életedet siker koronázza. Isten a fejlődés, a gyarapodás Istene. Lemon-dani a fejlődésről annyi, mint Istent tagadni.“

Én nem vitatom a gazdasági rendszereket. Nem akarom elítélni azokat a társadalmi felépítményeket, amelyeket emberek hoznak létre, hogy biztosítsák a maguk számára a betevő falatot, az emberhez méltó hajlékot, egészségügyi ellátást, művelődést és művészetet, amelyek mind létfontosságúnak tűnnek. Én csak azt a hatást kérdőjelezem meg, amelyet egymásra gyakorolnak. Nekem, mint az evangéliumot hirdető lelkésznek az a kötelességem, hogy megkérdőjelezzem azt a hatást, melyet az emberek önmagukra, családjukra, felebarátaikra és társadalmi közösségükre gyakorolnak. Az én kötelességem az, hogy megkérdőjelezzem azt a fontossági sorrendet, amelyet felállítanak, s amelynek — végső soron — lelki életünk is függvénye. Közelebb hozza-e a gazdagság őket Istenhez, vagy éppen ellenkezőleg, eltávolítja? Táplálja-e lelküket, vagy kiszikkasztja azt? Teljes lelki békét és igazi boldogságot hoz-e, vagy konfliktust és a mindig többet kívánás, mindig nagyobb haszon, a mind drágább, mind nagyobb luxus utáni hajsza keserű szájízét?

Én nem hiszem, hogy Isten minket arra teremtett, hogy csak anyagi áldásban legyen részünk és életünk sikeres legyen, hacsak siker alatt nem a szeretet által gazdaggá tett életet értjük, amelyet a szerető kedvesség fémjelez. Én is hiszek abban, hogy Isten a fejlődés, a gyarapodás Istene, de ezt a fejlődést én lelki értelemben hiszem. Az emberi lélek kiteljesedésének, Istennek való harmonikus egybeolvadásnak Istene a miénk, aki a gyarapodó szeretet, a kiteljesedő békesség és reménység, Atyja mindazoknak, akik számára ez jót, igazat és szépet jelent.

Én egy anyagiakkal gazdagon megáldott társadalomból jövök közétek, de ez a társadalom ugyanakkor az önzés és kapzsiság társadalma is; egy olyan társadalom, ahol a gyilkosság és a rablás nem szorítkozik a rablók és gyilkosok rétegére, ahol gyermekek halnak meg elemi egészségügyi ellátás és terhesgondozás hiánya miatt, ahol a hajléktalanok az utcán kóborolnak védtelenül és támogatás nélkül, ahol sokan kábítószer fogyasztókká válnak, mert nincs remény számukra, hogy munkát találjanak és emberhez méltó életet élhessenek. Mindezek nem a „szegények savanyú szőlője“. Ezek igenis a gazdagság, egy olyan jólét melléktermékei, melyben feledésbe ment minden más érték, az életnek bármilyen más értelme, vagy a textus szavaival élve, „kincse“. A szív kincsei, az „élet szíve“, azaz lényege, az élet értelme, melyek lelki kincstárunkban lelhetők fel.

A volt Varsói Egyezmény államjai manapság tele vannak „szakértőkkel“, akik ígéreteket prédikálnak az anyagiak, a birtoklás áldásairól. Az én tapasztalatom — mint azé a lelkészé, aki abban az országban élek, ahonnan ezek a próféciák jönnek —, titeket a legnagyobb óvatosságra int: ne nézzetek vágyakozva megalapozatlan és bizonyítatlan próféciák-

ra, amelyekről se ti, se én nem állíthatjuk bizonyosan, hogy nem a Mammon — a bibliai pénzisten — országából jönnek-e, hanem tekintetek inkább önmagatokra, szülőföldetekre, történelmetekre, családokra s barátaitokra, és mindenekfelett vallásos hitetekre. Mert volt még szenvedésben részetek a múltban is. Elődeitek nagy megpróbáltatásokat és veszedelmeket, kegyetlen elnyomást és kísértéseket éltek túl, és nem buktak el! A mostani idők is veszélyesek, az én hazámban és a tiétekben is. A jövő mindenütt bizonytalan. De egy az Isten és Ő állandó, örökkévaló az örökkévalóságban. És Isten népe is az, midőn kincseit nem a földön, hanem Istenországában gyűjti; nem ahol a rozsda és moly megemészti, hanem ahol az igazi hit, igazi reménység és Isten igaz szeretete lakozik. Ő áldja meg életünket és adja nekünk szeretete drága áldását. Legyen békeség a lelkünkben, mely mindent áthat, és a szeretet lakozzék a szívünkben, vigasztaljon és áldjon meg mindenkor. Ámen.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Teljesüljön a Te akaratod: / Be fölösleges minden más beszéd... /
Az én kezem, e vézna, gyöngye kéz / Hogy tartaná fel az Isten kezét
(Reményik Sándor).

Helytelen dolog ráerőszakolni az Istent valakire, akinek nincs rá
szüksége. De még rosszabb távol tartani valakitől, aki úgy érzi, hogy
nagyon nagy szüksége van rá. (Thorton Wilder)

Nem sokaság, hanem lélek tesz csoda dolgokat! (Berzsényi Dániel)

A tudáshoz és erényhez jutni igen nehéz, de gyümölcsük a leg-
édesebb. (Erasmus)

A lehető legtöbbet kell tennünk, s a lehető legkevesebbet beszélni
önmagunkról. (Tacitus)

Minden vád ellen lehet védekezni, csak az önvád ellen nem. (Ju-
kász Gyula)

Tudjuk, hogy mik vagyunk, de nem tudjuk, hogy mik lehetünk még.
(Shakespeare)

Az igazi tudós nem lehet tudományában kevély, mert igen érzi s
tudja, mennyit nem tud még. (Fáy András)

Nem mindig tudjuk meg tenni azt, amit kell, de mindig meg kell
tennünk azt, amit lehet. (Szerb Antal)

Mivel a földön jónak lenni oly nehéz — / erényeid elhagynak
mint az ifjúság, / de bűneid utánad jönnek, mint a hí kutyák / s ha
netán elfáradva az úton leülsz, / mind körübed telepszik és arcodat
néz / nyugodtan, mintha mondanák: „Nem menekülsz!“ — (Babits
Mikály)

A tükör is csak akkor él, / ha van kit tükröznie. Egymás / tettei-
nek oka vagyunk, / oka és célja. (Szilágyi Domokos)

Nincs annyi sötétség az egész világon, hogy akár csak egyetlen kicsi gyertya fényét is kioltsa. *(Robert Alden)*

Szinte mindent kibír az ember, ha van miért *(Nietzsche)*

A népek sorsát őseink szabják meg, ahogy mi is megszabjuk a jövővendő népét. *(Kodolányi János)*

Városon és falun, gazdagon vagy szegényül, mindegy, csak függetlenek legyünk; a szabadság a legszentebb, legkívánatosabb dolog. *(Kölcsey Ferenc)*

A barátsághoz két ember kell, de egy is végét vetheti. *(Robert Graves)*

A könyvek velőnkig ható gyönyörűséget szereznek, beszélgetnek velünk, tanácsot adnak s eleven és elmés családiassággal kötődnek hozzánk. *(Petrarca)*

A butaságok nem azért vannak, hogy megadjuk magunkat nekik, hanem hogy megsemmisítsük őket. *(Karácsony Benő)*

Az eszmék erősbek, / A rossz anyagnál. Ezt ledöntheti / Erőszak, az örökre élni fog. *(Madách Imre)*

A munka egyértelmű az igazi étellel, s holtig nem adhatjuk fel. *(Féja Géza)*

A jövő olyan lesz, amilyenné az ifjúságot neveljük. *(Jókai Mór)*

Mindig kész vagyok arra, hogy tanuljak, de nem tetszik, ha bármi-
kor kioktatnak. *(W. Churchill)*

Utazásaimban egy cél vezetett: ember voltomra akartam ráeszmélni. De most gyökeret akarok cserzteni Erdély talajában. A nagy világ hírét nekem már ezentúl csak a nap fogja elhozni s én már a napot is csak arra fogom fölhasználni, hogy Erdély levegőjét ózonnal megtelítse. *(Balázs Ferenc)*

EGYHÁZI ÉLET-HÍREK

Egyházi Képviselő Tanács

1992. március 17-én rendkívüli ülést tartott, egyetlen tárgya a Romániai Magyar Keresztény Egyházak elöljáróinak előterjesztése volt egy erdélyi felekezeti közti magyar nyelvű egyetem létrehozása, és egy erre vonatkozó alapítvány kezelése tárgyában. E.K. Tanács az előterjesztést elfogadta azzal, hogy ezt az egyetemet az állami egyetemenként létrejövő Bolyai Egyetem alapjának tekinti és ennek keretében, a többi magyar egyházzal közösen, kívánja a magyar egyetemi oktatás ügyét szolgálni.

Gondnok-presbiteri konferencia

1992. február 10—20 között az egyházkörökben gondnok-presbiteri konferenciát tartottak esperes és felügyelő gondnok elnökletével. A konferenciát áhítat és dr. Szabó Árpád rektor „Mit jelent ma unitárius presbiternek lenni?” című előadása vezette be. Ezután részletes megbeszélés következett az egyházközségek anyagi helyzetéről, a visszakapott mezőgazdasági területek hasznosításáról, az egyházfenntartási járulékok emeléséről, az egyházközségi alkalmazottak javadalmazásának megállapításáról, valamint a gyülekezeti élet megelevenítésének lehetőségeiről.

Lelkésznevelés

A Teológiai Intézetben január 6—február 6. között tartották az I. félévi vizsgákat.

A „csendesnapok” keretében február 10—11-én hallgatóink részére Szombatfalvi József csehétfalvi lelkész „Önvizsgálat és imádkozás a lelkészi szolgálatra való készüléskor”, Jakab Dénes szentábrahामी lelkész „A lelki nevelés szerepe a teológiai hallgató életében” és Kászoni József homoródszentmártoni lelkész „A teológiai hallgatók közössége” címen tartottak előadást. Az Intézeti közös előadást Szabó Dezső kolozsvári lelkész tartotta „A lelkész és a gazdasági élet mai kihívásai” címen. Az előadó lelkészek bibliamagyarozatot is tartottak. A záró intézeti áhítatot Kiss Béla evangélikus püspökhelyettes tartotta.

Személyi változások,

Péterfi Sándor csekefalvi lelkész meghívás alapján kinevezést nyert a kissolyosi egyházközségbe 1992. február 1-től.

Kecskés Lajosné Nyitrai Gyöngyvér 1992. február 1-től a szabédi egyházközségbe neveztetett ki rendes énekvezérnek.

Bányász Ferencné Kun Éva, az egyházközpont pénztárosa, 1992. február 1-vel állásáról lemondott.

■ *E.K. Tanács* elrendelte hiterősítő istentiszteletek tartását az év első hónapjaiban; tárgyaúl Mt 5,3—10 alapján „Kik a boldogok?” témát ajánlotta.

■ *Ujévi üdvözlőket* tolmácsolták Püspök afiának a kolozsvári unitárius hívek, teológiai tanárok és központi tisztviselők január 1-én. Az üdvözlő beszédet dr. Erdő János főjegyző mondta.

■ *E.K. Tanács körlevélben* hívta fel az egyház híveit és lelkészeit, hogy a február 9-i helyhatósági választásokon vegyenek részt és a demokráciát s jogállamiságot képviselő jelölteket támogassák.

■ *A központi Dávid Ferenc Egylet* „Vallok hit- és életfelfogásomról” című előadássorozat keretében január 19-én Kovács István teológiai tanár „Hiszem a bűnbocsánatot” és dr. Erdő János március 29-én „Hiszem az örökéletet” címen tartottak előadást.

■ *Az 1991. december 11—12-én tartott Főtanács* tiszteletbeli gondnoki címet adományozott Csiki Sándor nyárádgálfalvi és Tánczos Mihály fiatfalvi egyháztagnak, valamint tiszteletbeli keblitanácsosi címet Mátyás István besztercei és Érsek Géza nagybányai gyülekezeti tagnak.

■ *Az Unitárius Világszövetség — IARF —* 1992. március 17—18-án Frankfurtban tartotta tanácsulását, melyen egyházunk részéről dr. Kovács Lajos püspök vett részt.

■ *Unitárius Konferencia.* 1992. március 19—22. között Budapesten tartották meg a különböző unitárius egyházak képviselőinek konferenciáját. Egyházunk képviselőiben dr. Kovács Lajos, dr. Erdő János, dr. Szabó Árpád afiai vettek részt. A konferencia tárgya volt egy nemzetközi unitárius tanács létesítésének lehetősége, s általa elősegíteni a világ unitáriusainak együttműködését.

■ *Spencer Lavan*, a chicagai Meadville Lombard teológiai intézet igazgatója március 6—16. között látogatást tett egyházunkban s ez alkalommal előadást tartott a Teológiai Intézetben, prédikált a kolozsvári belvárosi és monostori gyülekezet istentiszteletén, valamint több egyházközséget látogatott meg.

■ *Franz Schüle* a HEKS főtitkára, 1992. február 4-én meglátogatta egyházunkat. Látogatása alkalmával megbeszélést folytatott az egyház elnökségével.

■ *D. Szedressy Pál*, a zsinatpresbiteri ágostai hitvallású evangélikus egyház püspöke, életének 69. évében, 1992. január 20-án meghalt. Temetésén egyházunk nevében dr. Kovács Lajos mondott búcsúbeszédet.

■ *D. Nagy Gyula*, az erdélyi református egyházkerület ny. püspöke életének 83. évében, 1992. március 19-én elhunyt. Egyházunkat a gyászszertartáson Jenei Dezső főgondnok és Andrási György előadótanácsos képviselték.

■ *Pályázat vallásoktatási tankönyvek írására.* E. K. Tanács pályázatot hirdet az I. és II. elemi osztályos tanulók részére kézikönyv írására a lelkészek használatára; az V. osztályosok részére „Unitárius egyház története” és a VI. osztályosok részére „Unitárius hit- és erkölcstan” című tankönyvekre. Pályadíjak: 10 000 illetve 25 000 lej. A pályázat határideje 1992. szeptember 1.

■ *Pályázat egyházi beszéd írására.* E. K. Tanács pályázatot hirdet egyházi beszéd és agenda írására szabadon választott textus alapján. Pályadíj: 2000 illetve 1000 lej. A pályamunka beküldési határideje: 1992. szeptember 30.

Halottunk

Ozv. Simén Domokosné Botár Anna unitárius lelkész özvegye, ny. tanítónő, Simén Domokos csíkszeredai lelkész édesanyja, életének 89. évében, 1992. február 17-én Székelyudvarhelyen elhunyt. A homoród-szentmártoni templomkertbe helyezték örök nyugalomra.

Pihenése legyen csendes, emléke áldott!

KÖNYVSZEMLE

Gellérd Imre: *Esszék a gyakorlati teológia köréből.*

Válogatta és az előszót írta dr. Gellérd Judit.

Center for Free Religion, Chico, California, 1991. 168 l.

Sok mindent el lehet venni az embertől; meg lehet fosztani szinte mindentől, ami életét értelmessé és érdemessé teszi. A kitartó munkával megírottaknak mégis megvan az az előnyük — ha megmaradnak —, hogy megérhetik az időt, amikor módjukban lesz hatást gyakorolni, „használni“. Gellérd Imre legigazabb öröksége így lesz a mű: írásainak — immáron könyveinek — összessége, hatása, továbbélése.

Aligha lehet nem gondolni erre, midőn az immáron második Gellérd Imre kötetet vehetjük kézbe. Az előzőhöz — a Beszédék című prédikációs kötethez — hasonlóan, ezt is dr. Gellérd Judit és férje, dr. George Williams professzor nemes, szép ajándékként.

Jelen kötetben a gyakorlati teológia köréből — főként a liturgika és homiletika területéről — olvashatunk tanulmányokat.

Az első részben az unitárius istentisztelet és szertartások történeti múltját és fejlődését ismertető, valamint a jelenkori problémáikat bemutató öt dolgozat található. Közülük a első — Szertartásaink címmel — már ismert, de eredeti változata annak az írásnak, amelyet a Négyszáz év című jubileumi kiadványunk közölt — Az Unitárus Egyház istentisztelete és szertartásai cím alatt —, még 1968-ban, névtelenül. Ismeretterjesztő jellegű, de istentiszteletünk és szertartásaink bemutatása mellett azoknak történeti hátterét is felvillantó írás.

A Dávid Ferenc korabeli első szertartás-könyvünk, a „Modus rerum agendarum...“ kivonatos formában ránk maradt példánya(i) alapján való rövid ismertetését tartalmazza a második tanulmány, melynek végén szerzőnk így összegez — a mához szóló következtetéseket levonva: „A folytonos reformáció elve alapján sokszor állapítjuk meg, hogy a ma unitarizmusa mennyire különbözik a régitől.“ A Modus rerum azonban egy fontos figyelmeztetést tartalmaz: egyházi és vallási életünknek vannak területei, amelyeken a múlt és a jelen között ily nagy távolság nem tapasztalható. „...nemcsak bámulni kell, hanem ösztönzést is meríteni belőle szertartási életünk korszerűbbé tételére. S még valamire: egy korszerű, tekintélyes ágendáskönyv összeállítására.“ (18)

A keresztelési szertartás és agenda időszerű kérdéseit elemzi a harmadik tanulmány. Ebben a szerző megállapítja, hogy ennek a kérdéskörnek vizsgálata azért fontos, mert „egyetlen más szertartásunk sem függ össze olyan mélyen hitelvi kérdéseinkkel, mint a keresztelés.“ Ha elfogadjuk Simén Domokos megállapításának érvényét — ő a keresztelest „a legközpontibb hitelvek gyakorlati alkalmazásának“ tekintette —, akkor: „Egyetlen más szertartásunk kialakulása sem tükrözi olyan híven

az unitarizmus fejlődésének törvényszerűségét: a tiszta jézusi kereszténység fokozatos helyreállítását, mint a keresztelés.“ (19) Ezt követően bemutatja a történeti fejlődés egyes állomásait — Dávid Ferenc korától a 20. század elején jelentkező erőteljes reformtörekvésekig, amelyek az értékkereszténység szellemének meghonosítását célozzák —, hogy az unitárius keresztelés teológiájának, céljának mai értelmezése nyomán eljusson a keresztelés meghatározásáig, jelenben használatos Káténk „megközelítő pontosságú“ meghatározását is kiegészítve egyben: „A keresztelés az a vallásos szertartás, melyben a megkeresztelendő gyermeket Istennek és a gyülekezetnek bemutatjuk, életéért Istennek hálákat adunk, a szülőket és keresztszülőket a gyermekek unitárius keresztény szellemében való nevelésére elkötelezzük; a megkeresztelt gyermeket egyházunk tagjai közé ünnepélyesen felvesszük, s életére, a jézusi szellemben való további fejlődésére Isten áldását kérjük.“ (32)

A keresztelési formula kérdése — az idők folyamán — sok vitára adott alkalmat, bár szerzőnk szerint nem tartozik a leglényegesebb kérdések közé. Gellérd Imre véleménye az, hogy a „valaki nevében“ történő keresztelés gondolatát — a formulából — akár teljesen el is lehetne hagyni, de különböző megfontolások alapján — végül — a „Jézus nevében“ való keresztelési formula mellett tör lándzsát. „Ha Jézus rendelte el a keresztelést, akkor csakis az ő nevében keresztelhetünk.“ (34) Megfontolásai és érvei azonban — véleményünk szerint — nem túl meggyőzőek, legalábbis nem annyira, hogy az ettől eltérő — vagy akár ezzel ellentétes — véleménynek, felfogásának ne hagyhatnánk semmi esélyt!

Az úrvacsorai ágendáról írt esszé — az előbbi tanulmányhoz hasonlóan — történeti áttekintéssel indul, majd a ma unitárius szempontjain alapuló követelményeknek megfelelő úrvacsoratanunkat ismerteti. Kitér az úrvacsora elemeivel, idejével, helyével, előkészítésével, valamint alaki és tartalmi feltételeivel kapcsolatos kérdésekre is, s e feltétlenül figyelmet érdemlő tanulmány igencsak megszívlelendő részsel zárul: Milyen hibákat szoktunk elkövetni ágendázásunk során? — „Mindenekelőtt azt, hogy az ünnep teológiai mondanivalója elnyeli az agenda sajátos jellegét. Sok lelkész ágendáját nem lehet megkülönböztetni a közönséges beszéd-től, az úrvacsoráról csak beszéde végén emlékezik meg egy-két szóban.“ (49) Majd így folytatja: „Általában elmondhatjuk, hogy az úrvacsorai agenda a gyakorlati teológiának egy kicsit mostohája.“ S a jövőt illetően: „Ki kell emelnünk az úrvacsorai ágendát hamupipőke-sorsából, és biztosítanunk kell számára a megillető helyet.“ (50)

Ugyancsak elgondolkodtató és tanulságos „A Székelykeresztúr-Udvarhely Unitárius Egyházkör területén gyakorolt istentiszteleti rend és szokások“ cím alatt közölt, s a kör lelkészeinek 1974. évi — kérdőívekre adott — jelentései alapján készített felméréseket összesítő tanulmány. (A kötet szerkesztés szépséghibája, hogy ez a tanulmány nem a megfelelő helyre került, a szertartásainkkal foglalkozó rész végére, mint ahogyan itt tárgyaljuk. Elébe illesztődött a kötet egyetlen, a katekétika területéről való írása.) A majdnem húsz évvel ezelőtti felmérés és az abból levonható következtetések: istentiszteleti rendünk egységesítését és — szükség esetén — reformját kívánták szolgálni. Ezt a különben akkor már hosszú évtizedek óta vajúdó, és a gyakorlatban ma sem véglegesen megoldott kérdést. Könnyen megállapítható tény, hogy a szóbanforgó kérdésnek elméleti megalapozást és megvilágítást adó, a

beérkező jelentéseket kiértékelő és összesítő, az eredményességért és a megújulásért munkálkodó Gellérd Imre hatalmas munkát végzett. Hogy közben mekkora érdektelenséggel, elméleti és gyakorlati tájékozatlansággal kell szembenéznie? — arról fogalmat alkothat az olvasó is, épp a szerző néhány szerény megjegyzése alapján. Ezekből kiderül, hogy a megkérdezettek közül tizen válaszra sem méltatták a kiküldött kérdőíveket, de a kérdőívek kitöltői esetében is nyolc pontba kellett foglalnia a negatív viszonyulásokat. (Vö. 72—73. oldalakon!) Ha mind-ehetekhez még hozzávesszük a sok, egymásnak homlokegyenest ellentmondó, „megújulásunkat“ célzó össze-vissza véleményt is, akkor belátjuk: nemhogy istentiszteleti rendünk egységesítéséről, de még valamiféle rendről is aligha beszélhetünk... Véleményünk szerint alapvető hiba (volt) úgy az egységesítési törekvések, mint a megújulási — reform — szándék munkájában olyan véleményekre alapozni, amelyeket egy kérdőív kiküldése okán fogalmaztak meg — túlnyomó többségben — olyanok, akik különben sem foglalkoztak elmélyülten — sem elméleti, sem gyakorlati szempontból — ezekkel a rendkívül összetett és szerteágazó kérdésekkel. Ezt a felelősségteljes munkát csakis egy, ezzel a kérdéssel komolyan foglalkozó, úgy elméleti, mint gyakorlati szempontból szakértőnek tekinthető „munkacsoport“ próbálhatja megnyugtatóan megoldani.

A kötet valláserkölcsi neveléssel foglalkozó tanulmánya — A konfirmációra való felkészítés előzetes feladatai címmel — a korfirmáció és az arra való előkészület rendkívüli fontosságát hangsúlyozza, ami — egyben — nyilvánvalóvá teszi, hogy a felkészítés igencsak lelkiismeretes és alapos munkát igényel. „Ezt a munkát nem lehet időben egyetlen évre korlátozni“ — állapítja meg Gellérd Imre. „Több évre van szükség ahhoz, hogy a növendék kellően fel tudjon készülni a konfirmációra.“ (52) Kimondatlanul is értjük: nem csupán a konfirmációi istentiszteletről van szó itt. Sokkal többről: jövőnkről. A tanulmány a felkészülés éveinek munkatervét ismerteti, tárgyát hat fejezetre felosztva: 1. A célja és feladata. 2. A növendék. 3. A konfirmációra való előkészítés anyaga. 4. A lelkész. 5. A módszer. 6. A valláserkölcsi nevelés dologi feltételei.

A kötet második részét alkotó — homiletikai tárgyú — esszék sorát egy — három részből álló — előadássorozat nyitja meg: A prédikáció célkitűzése (94), A prédikáció textusszerűsége (105), és A prédikáció időszzerűsége (114). Tulajdonképpen itt, ezekben az eredetileg előadásoknak készült dolgozatokban érezzük mennyire „elemében van“ szerzőjük, midőn ezekről a kérdésekről szól, a négyszáz éves múlt gazdag értékeinek és tanulságainak ismeretében, saját kutatásainak és tapasztalatainak csúcán, alkotó erejének teljében. (A hetvenes évek közepén hangzottak el ezek az előadások.) A lapokon ma is valósággal felizzik írójuk lelkesültsége, hivatása iránti szenvedélyes szeretete. Ezek az esszék ugyanakkor megcsillantják a hivatásának élő és művelt lelkész példásan gazdag ismeretanyagát, olvasottságát, rendszerező és rendszeralkotó készségét, logikus gondolatvezetését és ötletgazdag leleményességét is.

A következő tanulmány — A szeretet (125) — a filozófia és vallástörténeten átívelő fejlődésvonal ismeretében tesz kísérletet tárgyának átfogó meghatározására, a szeretet teológiájának, lélektani és etikai vonatkozásainak bemutatására. Végül, mint vérbeli homileta: a szere-

tetről való prédikálás homiletikai kérdéseit villantja fel összegezően. Az írást gazdag, de kissé régi forrásmunkák jegyzéke zárja.

A kötet utolsó tanulmánya: Hogyan készül fel a lelkész az evangélium hirdetésére? Eredetileg teológiai hallgatóknak írt előadás, amely — hét részre tagolva — átfogó képet nyújt az „evangéliumi hirdető” felkészülésével kapcsolatos tudnivalókról, s hogy miként hasznosíthatja optimálisan a felkészülés rendjén tanultakat. Mindez, az előbbieken már megismert és jellegzetesen Gellérd Imre stílusban, szenvedélyes ügyszeretettel és lelkesedéssel.

Ha kezdetben idegenkedtünk volna a kötet címétől (többen kifogásolták, legkevesebb furcsállották), az Esszék végére érve: igazat adhatunk a címadó Szerkesztőnek. Ez a fajta teológiai esszé ugyanis: a legjobb értelemben vett ismeretközlés. A teológiai tudományok gyakran szükségszerű elvontságait „fordítja le” emberközeli nyelvre, mégpedig úgy, hogy a szaktudomány általában személytelen fogalmazását az esszéíró személyes hangja hitelesíti. Mint minden igazi esszéíró, Gellérd Imre is saját egyénisége törvényére hallgat akkor is, amikor ismeretközlő feladatot teljesít, ha mások gondolataihoz köti mondani-valóját. Allításainak kimondottan tudományos, adatszerű alátámasztására vagy részletes bizonyítására nem mindig fektet súlyt. Mindez objektív műfaj tehát, s ugyanakkor szubjektív is.

Gellérd Imre teológiai esszéit tanulmányozva, akaratlanul is két dologra terelődik a figyelmünk. Az első: az esszé (mint műfaj) felfedezőjének — a francia Montaigne — nyilatkozatára: „Megtettem, amit akartam: könyvemből mindenki megismer engem.” Ez Gellérd Imre esetében is igaz. Másodszor, amire lánya — Gellérd Judit — is felhívja a figyelmet az Előszóban: „Mindenik tanulmány, bármivel is foglalkozzék, megjelöli a jövő irányát, a feladatokat és azok valóra váltásának útjait.” (1) Műve hozzánk szól tehát, utána jövőkhöz. Ez a könyve pedig közikönyv lehet minden unitárius teológiai hallgató és gyakorló lelkész íróasztalán, mint minden olyan jó, izgalmas és értékes könyv, amely felfedezésre indít, hogy többek legyünk általa.

— kis —

Niederstein, Peter: *Christen am runden Tisch* (Keresztények a kerek asztalnál). Zürich, 1990. 211 l.

Szerző a svájci szabadelvű protestáns egyházak egyik kiemelkedő képviselője, a graubündeni körzet Tamins nevű gyülekezetében és annak szörványaiban működő lelkész. Az 1990-ben megjelent könyvében a keresztény ökumenikus mozgalommal kapcsolatosan több egyházi folyóiratban megjelent tanulmányait egy kötetben összegyűjtve és újakkal kiegészítve, sajnálattal állapítja meg, hogy a második vatikáni zsinatot követő első években nagy lendülettel Svájcban is megindult ökumenikus mozgalom, amelynek célja a keresztény egyházak közti szorosabb együttműködés fokozatos kialakítása, az utóbbi időben megtorpant, lendületét

veszítette. A könyv célja, hogy a keresztény egyházakat újra ráébressze az evangélium szellemében az egyházhoz való közeledés és minden lehetséges vonatkozásban való együttműködés szükségességére és nagy felelősségére.

Megelégedéssel állapít meg mégis annyit, hogy az ökumenikus mozgalom megindulásával a vallásos fanatizmus addigi erejéből sokat veszített, és az egymást eretnekséggel vádoló ellenséges szemléletet sok esetben az egymással való gyakori megbeszélések gyakorlata váltotta fel, ami, az illető egyházi vezetők magatartásától függően, ökumenikus istentiszteletek tartását is lehetővé tette.

Szerző részletesen ismerteti az ökumenikus mozgalom jelenlegi helyzetét. Tájékoztatót ad azokról a tárgyalásokról, amelyeket az évek során a katolikus és ortodox, valamint a protestáns egyházak jelentős személyiségeivel, egyfelől az Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtáitkárával, Emilio Castroval, másfelől a Vatikán vezető köreivel, Joseph Ratzingerrel és Johannes Willebrands-szal, a vatikáni kúria felelős bíborosaival, König volt bécsi bíborossal, köztük magával II. János Pál pápával az utóbbi években folytatott. A pápához intézett nyílt levelében felhárborodást juttatott kifejezésre, hogy a katolikus egyházfő Dr. Hans Küng haladó szellemű teológiai professzort tanítói tevékenysége jogától megfosztotta. Az Egyházak Világtanácsának címzett nyílt levelében pedig foglalkozik a Madrid melletti El Escorialban 1987-ben tartott világkonferenciával, melyen 73 ország képviselői gyűltek össze, hogy az ökumenikus együttműködés új alapjait lefektessék. Szembehelyezkedik a konferencia alábbi megállapításával: „Mi, a gyűlés résztvevői, kötelezzük magunkat arra, hogy érdeklődésünkkel egy teljesen új értékrend felé fordulunk, amely igazságosságra, békére és a teremtmények megőrzésére irányul“. Kifogásolja a „teljesen új“ megjegyzést, amely arról tanúskodik, mintha a tízparancsolatnak, a Hegyi Beszéd-nek és általában az evangéliumi örömhízenetnek nem volna eszerint többé az igazságosságnak, békességnek a megteremtésében és a teremtmények megőrzésében érvényessége.

Említést tesz arról is, hogy az Egyházak Ökumenikus Tanácsa vezető testületének 1990. márciusában Genfben tartott gyűlése sajtókonferenciáján Tótkés László nagyváradi püspök élesen bírálta a Tanács múltbeli magatartását, megállapítva, hogy az ateizmussal szemben sokkal határozottabban kellett volna fellépnie, és az üldözésekkel kapcsolatosan sokkal behatóbban kellett volna foglalkoznia.

Szerző kifejti, hogy amennyiben valaki egy egyház hivatalos tanítását vagy kultuszát teljes mértékben magáévá tenni nem tudja, bírálatát komolyan kell venni és őt semmiképpen nem szabad elítélni, mert az a krisztusi szeretet szellemével teljesen ellentétes. Az eretnekek sorsa, csupán Husz János előreformátort és az antitrinitárius Szervét Mihályt példaképpen említve, figyelmeztetés kell legyen a „soha többé“ feltétlen parancsát illetően. Ebben a vonatkozásban utal a liberális szellemű ismert íróra, Stefan Zweigra, aki „Castellio Kálvin ellen, vagy a lelkiismeret szava a hatalom ellenében“ című könyvében az egyoldalú türelmetlen szemléletet elítéli.

Szerző a romániai és magyarországi unitárius egyházzal kapcsolatosan azt írja, hogy azokkal szoros lelki kapcsolatban áll és róluk a következőket állapítja meg: „Az Ökumenikus Világtanácsnak nem tagjai, mert annak alábbi alaptételét nem tudják aláírni: Az Öku-

menikus Világtanács azon egyházak közössége, amelyek a mi Urunkat, Jézus Krisztust mint Istent és megváltót elfogadják. A Jézus istenvoltában való hit tőlük idegen és a Jézus megkísértésével kapcsolatos szavakat fogadják el: „Az Urat, a te Istenedet imádd és egyedül neki szolgálj.“ Részükre megalázó lenne őket keresztényeknek nem tekinteni. Mások és mi is jó keresztényeknek tekintjük őket. Ezért az alapítélet, hogy őket azért, mert más keresztények, kizárjuk, kérdéses marad.“

Szerző megjegyzi, hogy a svájci protestáns egyházaknak az Ökumenikus Világtanácsban való részvétele olyan értelemben egyedülálló, hogy ezekben az egyházakban az evangélium szabadsága és ezzel együtt a hitvallásbeli szabadság érvényesül. Ehhez járul az a körülmény, hogy szinte minden protestáns egyházban vannak férfiak és nők, akik hitbeli meggyőződésük szerint a Jézus szószerinti feltámadásában való hittel azonosulni nem tudnak. Ezt hangsúlyozottan juttatja kifejezésre Martin Werner berni teológiai professzor: „A Jézus istenségében való hit meghamisítja azt a módot, ahogyan maga Jézus az Istenben való hitét kifejezésre juttatta.“

A könyvhöz utóiratot Kurt Koch római katolikus teológus, Peter Niederstein nagy tisztelője írt és azt nem „Nachwort“-nak, hanem „Mitwort“-nak nevezte. Hangsúlyozza, hogy az ökumenikus alapelvet, miszerint a kerekasztal középpontjában Jézus áll, már az egyházatyák megfogalmazták: „Unitas in necessariis, libertas in dubiis et in omnibus caritas.“ (Egység a szükséges dolgokban, szabadság a kétséges dolgokban, de mindenkiben szeretet.) Kifejezésre juttatja, hogy amennyiben a különböző vallásfelekezetek ökumenikus találkozásában ez az alapelv érvényesülne, a kerekasztal körüli összhang valóban megvalósulna.

Maga a szerző ebben a kérdésben azt vallja, hogy az unitárius keresztényeket, akiktől a Jézusban, mint Istenben való hit idegen, a kerekasztaltól semmiképpen nem zárhatjuk el. Ehhez még hozzáfűzi: „En személy szerint Jézus Krisztusról, mint Isten Fiáról mindig, nem biológiai, hanem szimbolikus értelemben beszéllek.“

Niederstein Peter könyvét, munkáját nagyra értékeljük és olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Dr. Kovács Lajos

ANNUAL SUBSCRIPTION from Abroad \$12.00 (postage included) should be sent to the Unitarian Church, B-dul 22 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj, Romania.

ELOFIZETŐINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön évi 400 lej, melyet a Ielkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központba (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 12 dollár.

